

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

Diplomová práce

Projednací zásada z pohledu současné úpravy koncentrace řízení

Michal Víšek

Plzeň 2013

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Projednací zásada z pohledu současné úpravy koncentrace řízení" jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Plzni dne 29. března 2013

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval vedoucí mé práce JUDr. Blance Kapitánové za její odbornou pomoc při psaní této práce, jakož i za všechny náměty, připomínky a korekce. Dále bych rád poděkoval svému zaměstnavateli JUDr. Petru Kšádovi, který mi v průběhu studia umožnil nabírat cenné praktické zkušenosti v oblasti civilního procesu. Tyto zkušenosti jsem mohl v diplomové práci následně uplatnit.

Obsah

1	Úvod	8
1.1	Vymezení problému.....	8
2	Cíl práce.....	9
2.1	Systematika práce a metody jejího zpracování.....	9
3	Právní úprava civilního procesu	11
3.1	Civilní proces.....	11
3.2	Zákonná ustanovení a prameny právní úpravy	12
3.3	Ústavně právní základy civilního procesu	13
3.3.1	Právní stát a princip spravedlnosti	13
3.3.2	Pozitivně-právní a přirozeno-právní přístup k právu.....	15
3.4	Právní principy.....	16
3.4.1	Princip rychlosti řízení.....	17
3.4.2	Právní zásady	18
3.4.3	Projednací zásada.....	19
3.5	Zásady související se zásadou projednací.....	25
3.5.1	Uplatnění zásady projednací a vyhledávací.....	25
3.5.2	Zásada dispoziční a zásada oficiality.....	26
3.5.3	Zásada jednotnosti řízení (arbitrálního pořádku) a zásada koncentrační (zásada legálního pořádku).....	27
3.5.4	Zásada materiální pravdy a zásada formální pravdy	28
4	Historický vývoj institutů zásady koncentrace řízení a zásady projednací v českém civilním procesu.....	32
4.1	Období 1898 - 1948	32
4.2	Období 1948 -1989	33
4.3	Období 1989 – 2000	35
4.4	Období 2000 – 2009, tzv. velká novela občanského soudního řádu.....	36
4.4.1	Kvalifikovaná výzva	37
4.4.2	Koncentrace soudcovská.....	38
4.4.3	Koncentrace zákonná.....	38
5	K pozitivní úpravě, tzv. souhrnná novela občanského soudního řádu a její komparace s velkou novelou.....	41
5.1	Souhrnná novela	41
5.1.1	Kvalifikovaná výzva	43

5.1.2	Přípravné jednání	44
5.1.3	Koncentrace řízení spojená se skončením prvního jednání ve věci.....	48
6	Zásada projednací a její vztah k zásadě koncentrační podle pozitivní úpravy	51
6.1	Koncentrace řízení ovlivňující projednací zásadu	53
7	Aplikační a jiné problémy po zavedení koncentrace do civilního řízení	55
7.1	Poučovací povinnosti soudu	55
7.2	Poučovací povinnosti soudu v souvislosti s koncentrací	58
7.2.1	Poučení podle ust. § 114 c o. s. ř.	58
7.2.2	Poučení podle ust. § 118b o. s. ř.	59
7.2.3	Poučení podle ust. § 119a o. s. ř.	60
7.3	Problematika poučovací povinnosti soudu v souvislosti s povinností tvrdit a prokazovat (§ 118a o. s. ř.).....	61
7.3.1	Poučovací povinnost soudu podle § 118a o. s. ř. a koncentrace řízení.....	62
7.4	Výjimky z koncentrace	63
7.4.1	Skutečnosti nebo důkazy, jimiž má být zpochybněna věrohodnost provedených důkazních prostředků	64
7.4.2	Skutečnosti nebo důkazy, které nastaly po přípravném jednání.....	66
7.4.3	Skutečnosti nebo důkazy, které účastník nemohl bez své viny včas uvést.	66
7.4.4	Skutečnosti nebo důkazy, které účastníci uvedli poté, co byl některý z nich vyzván k doplnění rozhodujících skutečností podle ust. § 118a odst. 2 o. s. ř.	66
7.4.5	Skutečnosti nebo důkazy po přistoupení nebo záměně účastníků řízení	67
7.4.6	Koncentrace v případě změny žaloby	67
7.5	Odstoupení od nesporných tvrzení	68
7.6	Uplatňování hmotněprávních námitek v systému koncentrace řízení	69
7.7	Dokazování u odvolacího soudu.....	70
7.8	Právo soudu provádět dokazování z vlastní iniciativy.....	71
8	Hodnocení pozitivní úpravy a návrhy <i>de lege ferenda</i>	75
8.1	Shrnutí pozitivní úpravy	75
8.2	Rychlost řízení	76
8.3	Konflikt koncentrace a ústavních práv	77
8.4	Vhodnost koncentrace.....	78
8.5	Soudcovská koncentrace a její místo v režimu koncentrace.....	79
8.6	Relativní a absolutní průtahy	80
8.7	Možnosti výkladu směřujícího k potlačení koncentrace.....	81

8.8	Příprava jednání a její nedostatky	85
9	Závěr	86
10	Summary	88
11	Použité zdroje	89
11.1	Odborná literatura	89
11.2	Články	90
11.3	Internetové a jiné zdroje	91
11.4	Právní předpisy a zkratky	91
11.5	Judikatura	92

1 Úvod

Tématem této práce je projednací zásada z pohledu současné úpravy koncentrace řízení. Výběr jejího tématu byl ovlivněn mým zájmem o procesní právo a současně jeho aktuálností, jakož i jeho zásadním významem pro současné sporné civilní soudní řízení.

1.1 Vymezení problému

Český civilní proces prošel po roce 1989 zásadními změnami. Po celou dobu bylo sporné řízení častým objektem kritiky odborné i laické veřejnosti z důvodu nadměrné délky trvání řízení. Česká republika byla za tyto průtahy často kritizována i Evropským soudem pro lidská práva. Právo účastníka na řízení bez zbytečných průtahů je přitom zajištěno v čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Tento princip rychlosti řízení je jedním ze součástí práva na spravedlivý proces. Na druhé straně však má účastník nárok na ochranu svých práv u nezávislého a nestranného soudu, tedy právo na soudní ochranu. Tyto základní principy je nutné zásadně vykládat proporcionálně. Není proto možné jednostranně upřednostnit rychlost řízení oproti ostatním elementům ústavně zaručených práv na spravedlivý proces. Veškeré změny zákonodárců směřující k potlačení zásadního problému české justice spočívajících v přílišné délce řízení vyvrcholily v dosud poslední zásadní novele občanského soudního řádu provedené zákonem č. 7/2009 Sb. (tzv. souhrnnou novelou) s účinností od 1. července 2009. Tato novela ve své snaze navázala na předchozí podstatnou novelu provedenou zákonem č. 30/2000 Sb. (tzv. velkou novelu). Velká novela zavedla, resp. opětovně po více než padesáti letech vrátila do našeho sporného řízení prvky koncentrace řízení. Úprava koncentrace řízení zavedená velkou novelou byla zásadním způsobem prohloubena a změněna novelou souhrnnou. Nová úprava zavedla do našeho sporného řízení velmi přísnou úpravu koncentrace řízení, a tím došlo k zásadnímu ovlivnění vůdčí zásady sporného řízení, kterou je projednací zásada. Koncentrace tak podstatným způsobem omezila projednací zásadu. Projednací zásada je základním povahovým rysem sporného civilního procesu, jelikož jsou to účastníci, kteří jsou plně odpovědní za zjištění skutkového stavu projednávané věci. Souhrnná novela, jak dále podrobněji rozeberu, měla za cíl urychlení samotného řízení prostřednictvím zvýšení procesní odpovědnosti účastníků za průběh a výsledek řízení. Úprava univerzální koncentrace pro veškerá sporná řízení je však mnohdy velmi přísná a v praxi dochází k zásadním problémům při aplikaci a interpretaci nové úpravy. Soudy se často snaží hledat cesty, jak přísný režim

zmírnit. Z tohoto důvodu se univerzální koncentrace stala ihned od svého zavedení do platné úpravy velmi častým objektem zkoumání v právní teorii. Z toho je patrné, jak velký význam má zvolené téma práce pro samotnou soudní praxi.

Od přijetí souhrnné novely již uběhla dostatečně dlouhá doba na to, aby bylo možné posoudit její dopady a současně zhodnotit změny úpravy civilního řízení. Ačkoliv je zřejmé, že přísná úprava koncentrace je schopna celé řízení zásadně zrychlit, není možné přehlížet skutečnost, že to může být často až příliš na úkor spravedlivého rozhodnutí. Tím tedy dochází i k ohrožení právní jistoty účastníků. Není totiž možné, aby se rozhodování stalo loterií, kde není nouze o překvapivá rozhodnutí. Právě překvapivá rozhodnutí jsou Ústavním soudem ČR často kritizována v souvislosti s českým civilním soudnictvím.

2 Cíl práce

V této práci si kladu za cíl analyzovat a zhodnotit aktuální právní úpravu projednací zásady z pohledu současné úpravy koncentrace řízení. Dále budu zkoumat, do jaké míry je nově přijatá úprava koncentrace v zájmu účastníků, tedy zda je nová úprava v souladu s právem účastníků na spravedlivý proces. Bude tedy nutné zabývat se jednotlivými projevy koncentrace řízení a jejich ovlivněním procesních institutů projednací zásady v rámci sporného řízení. V práci budu vycházet ze srovnání úpravy zavedené velkou novelou s novou úpravou po novele souhrnné.

2.1 Systematika práce a metody jejího zpracování

Tato práce se rozděluje na úvod, teoretickou část, analytickou část a závěr. S ohledem na fakt, že právní principy a zásady nejsou v zákonech vždy výslovně uváděny, považuji za nutné se nejdříve zabývat tím, co to vlastně principy a zásady jsou a z čeho jsou odvozovány. Projednací zásada, jakož i zásada koncentrace ve svém důsledku úzce souvisí s ústavně zaručeným právem na spravedlivý proces. V teoretické části se tedy budu zabývat i tímto tématem. S ohledem na skutečnost, že koncentrace řízení se do civilního procesu postupně vrátila po více než padesáti letech absence, bude nutné zaměřit se také na historické souvislosti a vývoj projednací a koncentrační zásady na českém území. Z tohoto historického exkurzu se postupně dostanu až k výkladu současné právní úpravy. Tento teoretický základ vymezení základních pojmů a historického vývoje bude sloužit jako podklad pro další části této práce.

Po provedeném historickém exkurzu následuje stěžejní část práce, která představuje analýzu a hodnocení aktuální pozitivní právní úpravy. Budu se zde věnovat jednotlivým institutům projednací a koncentrační zásady a jejich důkladnějšímu rozboru. V této části se budu taktéž zabývat porovnáním aktuální právní úpravy s úpravou předchozí, a to v rámci jednotlivých institutů, kde se zásada koncentrace vyskytuje. Popíši a zhodnotím aktuální aplikační problémy nové úpravy, které jsou již často předmětem judikatury vyšších soudů, jakož i návrhy *de lege ferenda*. V této části se tak zaměřím na zhodnocení současné úpravy projednací zásady z pohledu současné úpravy koncentrace řízení, to vše v souladu s výše vytyčeným cílem práce. V této analytické části tak bude užitá metoda analytická a komparatistická. Část týkající se aktuálních problémů soudní praxe se pochopitelně neobejde bez metody kazuistické, kde budu vycházet z judikatury vyšších soudů. Celá práce je zakončena závěrem, kde kriticky zhodnotím zjištěné skutečnosti.

3 Právní úprava civilního procesu

3.1 Civilní proces

Občanskoprávní neboli civilní proces lze definovat jako souhrn právních vztahů vznikajících v důsledku procesních úkonů soudu a dalších procesních subjektů (zejména účastníků) při poskytování ochrany soukromoprávním a některým jiným právním vztahům.

Civilní proces je A. Winterovou definován třemi základními pojmovými znaky, kterými jsou procesní vztahy, procesní subjekty a procesní úkony.

„Procesními vztahy jsou právní vztahy, které jsou založeny procesem. Jejich specifická spočívá v tom, že jsou závazné a vynutitelné. Tím se liší od hmotněprávních vztahů, které tyto vlastnosti nemají. Za procesní subjekty považujeme ty subjekty, které svou činností mohou ovlivňovat průběh řízení.“¹ Mohou to tedy být pouze ty subjekty, které jsou oprávněni aktivně zasáhnout do řízení, tj. soud a účastníci řízení, nikoliv však již svědci či znalec.

Z procesních úkonů se skládá postup procesních subjektů. Tyto úkony upravují celý průběh řízení od jeho zahájení až po vydání samotného rozhodnutí, jímž se řízení končí. Jsou ovládané základními principy, kterými jsou zejména zásada dispoziční, projednací či zásada koncentrace řízení. Zásada projednací má pro civilní proces základní a určující význam.

„Zásada projednací do značné míry určuje specifickou povahu občanskoprávního procesu, vymezuje jeho základní, charakteristické rysy a umožňuje, aby byl přesně odlišován od jiných druhů procesů. Praktický význam uplatňování zásady projednací je tak široký a zásadní, že právní problematika, která v dané souvislosti vzniká, je ve větší nebo menší míře součástí každého civilního sporu, řešeného v rámci běžné činnosti civilních soudů. Z obecného hlediska se jedná zejména o základní otázku vzájemného poměru uplatnění soudní moci a svobody stran v civilním řízení, o rozlišování formální a materiální pravdy v oblasti civilního procesu, o rozsah aktivity stran při

¹ WINTEROVÁ, A. a kol. Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice. 6. vydání. Praha: Linde Praha, 2011, str. 34

shromažďování skutkového materiálu a míru jejich vlivu na stanovení skutkového stavu významného pro soudní rozhodnutí.“²

3.2 Zákonná ustanovení a prameny právní úpravy

Základním právním předpisem pro české civilní řízení je zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád, který ve svém úvodním ustanovení výslovně vyžaduje spravedlivou ochranu práv a oprávněných zájmů účastníků. Pro civilní řízení jsou dále podstatné ustanovení uvedené zejména v Ústavě (čl. 81, 82, 95, 96) a Listině základních práv a svobod (čl. 36 – 38).

„Abychom pochopili vlastní obsah institutů občanského práva procesního a jejich vazbu na právo hmotné, a v souvislosti s tím i míru záruk, kterou občanské právo procesní poskytuje při ochraně občanských práv, je nutné si uvědomit ty základní ideje, resp. zásady, na nichž spočívá koncepce zrodu jeho předpisů.“³ Ačkoliv je civilní proces kodifikován zákonem č. 99/1963 Sb., občanském soudním řádu (dále jen o. s. ř.), nemůže být tento základní pramen jediným zdrojem právní úpravy. To i přes to, že obsahuje komplexní, ucelenou a systematicky uspořádanou úpravu.

V kontinentálním tj. převážně evropském systému práva existují zejména tradice psaného práva. Souhrn těchto právních norem tvoří prameny práva dané země. V kontinentálním systému práva jsou používány převážně právní předpisy různé právní síly, normativní smlouvy, obyčeje a za určitých podmínek i precedenty a judikatura vyšších soudů (zejména z titulu jejich vysokého stupně odbornosti). V našem právním řádu je toto členění výrazně omezeno ve prospěch výlučně psaného práva bez možnosti přípuštění dalších uvedených pramenů práva. V českém právním řádu totiž neexistuje výslovný zákonný odkaz, který by zařazoval právní principy či jiné nepsané práva mezi prameny práva. Touto otázkou, zda v České republice jsou pramenem práva i nepsané právní principy a zásady se zabýval Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 17. prosince 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/97, kdy jednoznačně konstatoval, že tímto pramenem jsou. Právní principy musí být součástí právního řádu, jelikož jejich základní idea je vtělena do právních předpisů a ty nejzákladnější, ze kterých jsou ostatní v podstatě odvozeny,

² MACUR, J., Zásada projednací v civilním soudním řízení, Brno: Masarykova univ., 1997, s. 6

³ STEINER, V. Občanské právo procesní v teorii a praxi, Praha: Orbis, 1975, str. 37

jsou obsaženy v těch nejvyšších a nejzákladnějších ústavních zákonech, jakož i Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a svobod.⁴

Pojetí podstaty právních principů a jejich zdrojů je velmi různorodé a je předmětem právně teoretického zkoumání. Existují dva hlavní přístupy. Jednak je to „přístup pozitivistický (zjednodušeně řečeno: aby určitý právní princip platil, musí být zakotven v platném právu) a přístup přirozenoprávní neboli iusnaturalis-tický, spojující existence právních principů s obecně uznávaným společenskými a mravními hodnotami, které platí bez ohledu na jejich zakotvení v platném právu.“⁵ Právní principy jsou přítomné v každém právním řádu a plní zde významnou roli v případě legislativy, interpretace a aplikace práva. Stejný určující význam mají principy i pro civilní proces. Právní principy určují pravidla, podle nichž řízení před soudem probíhá, jakož i procesní postavení subjektů.

3.3 Ústavně právní základy civilního procesu

3.3.1 Právní stát a princip spravedlnosti

Ústavní soud ve svých rozhodnutích poskytl svůj pohled na právní stát a princip spravedlnosti. Principem spravedlnosti je důležitým hlediskem v případě současné velmi přísné a rigidní úpravy koncentrace řízení. Podle čl. 1 odst. 1 Ústavy je Česká republika právním státem založeným na úctě k právům a svobodám člověka a občana. „Skutečnost, že Česká republika patří do rodiny demokratických materiálně pojímaných právních států, má významné implikace v oblasti interpretace a aplikace práva. Princip právního státu je vázán na formální charakteristiky, které právní pravidla v daném právním systému musí vykazovat, aby je jednotlivci mohli vzít v potaz při určování svého budoucího jednání (srov. O'Hood, Philips, Paul Jackson: *Constitutional and Administrative Law*, 7. Edition, Sweet and Maxwell, London 1987, s. 33n.). Podle názoru Ústavního soudu mezi základní principy právního státu patří princip předvídatelnosti zákona, jeho srozumitelnosti a vnitřní bezrozpornosti [srov. nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 77/06 ze dne 15. 2. 2007 (30/44 SbNU 349, bod 36)]. Bez jasnosti a určitosti pravidel nejsou naplněny základní charakteristiky práva, a tak nejsou ani uspokojeny požadavky formálního právního státu. Každá právní úprava proto

⁴ viz nález Ústavního soudu ze dne 17. 12 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/97

⁵ WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice*. 6. vydání. Praha: Linde Praha, 2011, str. 59

musí vyjadřovat respekt k obecným zásadám právním (principům), jako je důvěra v právo, právní jistota a předvídatelnost právních aktů, které strukturují právní řád demokratického právního státu, resp. jsou z něj odvoditelné. Na právní normy je nutno klást také požadavky obsahové, neboť v materiálním právním státě založeném na myšlence spravedlnosti představují základní práva korektiv jak obsahu právních norem, tak i jejich interpretace a aplikace. Proto je úkolem soudce v podmínkách materiálního právního státu nalézt řešení, které by zajišťovalo maximální realizaci základních práv účastníků sporu, a, není-li to možné, rozhodnout v souladu s obecnou ideou spravedlnosti, resp. dle obecného přirozenoprávního principu⁶.

Jak již Ústavní soud uvedl ve svém nálezu sp. zn. I. ÚS 185/04, funkcí soudů a justice obecně je poskytovat ochranu právům jednotlivce (čl. 90 Ústavy), v materiálním právním státě pak ochranu i základním právům (čl. 4 Ústavy).

Ústavní soud ve své konstantní judikatuře opakovaně poukazoval na fakt, že netoleruje orgánům veřejné moci a především obecným soudům formalistický postup, jímž za použití sofistikované argumentace odůvodňují zřejmé nespravedlnosti. Zdůraznil přitom mj., že obecný soud není absolutně vázán doslovným zněním zákona, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit, pokud to vyžaduje účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jež mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku a že povinnost soudů nalézat právo neznamena pouze vyhledávat přímé a výslovné pokyny v zákonném textu, ale též povinnost zjišťovat a formulovat, co je konkrétním právem i tam, kde jde o interpretaci abstraktních norem a ústavních zásad [srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 21/96 ze dne 4. 2. 1997 (N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.)]. Při výkladu a aplikaci právních předpisů nelze opomíjet jejich účel a smysl, který není možné hledat jen ve slovech a větách toho kterého předpisu, ve kterém jsou vždy přítomny i principy uznávané demokratickými právními státy. Ústavní soud rovněž několikrát uvedl, že z pohledu ústavněprávního je nutno stanovit podmínky, při jejichž splnění má nesprávná aplikace podústavního práva obecnými soudy za následek porušení základních práv či svobod. Ústavní soud ve svých rozhodnutích spatřuje tyto podmínky zejména v následujících okolnostech: Základní práva a svobody v oblasti jednoduchého práva působí jako regulativní ideje, pročež na ně obsahově navazují komplexy norem jednoduchého práva. Porušení některé z těchto

⁶ viz např. nález Ústavního soudu ze dne 2. 11. 2009, sp. zn. II. ÚS 2048/09

norem, a to v důsledku svévole anebo v důsledku interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti (např. přepjatý formalismus), pak zakládá dotčení na základním právu a svobodě [např. nález sp. zn. III. ÚS 150/99 ze dne 20. 1. 2000 (N 9/17 SbNU 73)]. Přílišný formalismus při výkladu právních norem vedoucí k extrémně nespravedlivému závěru pak znamená porušení základních práv⁷.

Ústavní soud dle svých rozhodnutí považuje za samozřejmé a určující pro nalézání práva, že vždy je nezbytné vycházet z individuálních rozměrů každého jednotlivého případu, které jsou založeny na konkrétních skutkových zjištěních. Mnohé případy a jejich specifické okolnosti mohou být značně komplikované a netypické; to však nevyvazuje obecné soudy z povinnosti udělat vše pro spravedlivé řešení, jakkoliv se to může jevit složité.

Ústavní soud ČR se opakovaně vyjádřil a ztotožnil se rovněž s názorem vyjádřeným v rozsudku rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 12. 10. 2004, č. j. 5 Afs 16/2003-56, podle nějž „...ochrana musí být skutečná a spravedlivá“⁸.

Vázanost soudu právem proto podle mě neznamena pouze vázanost zákonem ve smyslu formálním, nýbrž i vázanost ostatními prameny práva, včetně právních principů a právních precedentů v podobě zásadních nálezů a rozsudků nejvyšších soudních instancí.

3.3.2 Pozitivně-právní a přirozeno-právní přístup k právu

S ohledem na výše uvedené závěry Ústavního soudu je nutné připustit existenci určitých principů, které byť nejsou nikde výslovně uvedeny, prolínají se celým právním řádem a jsou tím základním stavebním kamenem. Tyto principy vycházejí z právních obyčejů či jiných zvyků a představují pomyslné minimum práv každého člověka. V jejich duchu je třeba každý předpis vykládat a interpretovat. Není možné připustit jen přísně formální pozitivistický přístup k právu. Přístup soudů je však velmi často přesně opačný. Úloha soudu by neměla spočívat pouze v prosté a mechanické aplikaci právních norem na konkrétní případ. Ostatně asi jako každá osoba zabývající se právem si musí projít vývojem od přísně pozitivistického přístupu až po následné zjištění, že je nutné na právo nahlížet přirozenoprávně. To i za cenu částečného snížení pocitu právní jistoty.

⁷ nález Ústavního soudu ze dne 21. 10. 2008, sp. zn. IV. ÚS 1735/07 nebo nález Ústavního soudu ze dne 7. 9. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 34/09

⁸ rozsudek rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 12. 10. 2004, č. j. 5 Afs 16/2003-56

Pochopitelně by současně muselo dojít k zásadní změně vnímání občanů ve spravedlnost nezávislého soudu. Psané právo nikdy nemůže pružně reagovat na změny ve společnosti a zejména není samo o sobě schopno zhodnotit každý individuální případ. Přílišné svazování práce soudu, ke kterému neustále dochází, vidím jako problematické. Osobně bych byl pro přesně opačnou tendenci. Je totiž faktem, že největší garancí soudcovské nezávislosti je soudce sám. Změna vnímání občanů na chod spravedlnosti ve státě tak musí začít právě u soudců.

Jusnaturalisté vytýkají juspozitivistům přílišný formalismus a upozorňují, že ne všechny reálné životní situace lze přiměřeně podřadit pod psanou právní normu. Často se vyskytují situace, kdy prostá subsumpce vede k závěru, jenž je evidentně v nesouladu s požadavkem spravedlnosti. Jusnaturalistický pohled na právo ovšem klade, jak již jsem výše uváděl, mnohem vyšší nároky na soudce, kteří musí být schopni posoudit právní otázku nejen z hlediska platného práva, ale i z pohledu toho, co je a co není v dané situaci spravedlivé.

3.4 Právní principy

„Každé civilní řízení od svého vzniku (zahájení řízení) až do svého ukončení soudním rozhodnutím je složitou činností subjektů zúčastněných na řízení, které vstupují do procesněprávních vztahů. Tento dynamický aspekt civilního procesu, který probíhá a rozvíjí se v čase, nevylučuje, ale naopak předpokládá určitou pevnou strukturu občanského soudního řízení. Tuto strukturu lze nejlépe poznat a pochopit rozbořením základních principů (zásad), které se v občanském soudním řízení uplatňují. Zásady soudního řízení pak tvoří organickou jednotu se zásadami organizace soudů. Nelze tedy hovořit o zásadách ryze procesních nebo ryze organizačních. Zásady soudního řízení spolu nerozlučně souvisejí a vzájemně se podmiňují a prolínají.“⁹

V souladu s přirozenoprávní koncepcí práva je nutné připustit, že je něco nezpochybnitelné, co platí bez ohledu na vůli zákonodárce. „Je to něco, co stojí v základech každého spravedlivého právního řádu a co můžeme nazvat právním principem či zásadou. Přičemž rozdíl mezi principem a zásadou je v literatuře spatřován v tom, že právní principy prozařují celým právním řádem a jsou jeho východiskem a kritériem, vůdčí idejí. Jedná se o pojem obecnější, vztahující se k celému právnímu

⁹ HLAVSA, P., STAVINHOVÁ, J.: Civilní proces a organizace soudnictví, Brno: Doplněk, 2003, str. 166 - 167

systemu. Proto se také v odborné literatuře používá i termín obecná zásada právní. Někdy bývají tyto principy výslovně uvedeny v právním předpisu, zejména v základních pramenech jako je Ústava (čl. 81, 82, 95, 96) a Listina základních práv a svobod (čl. 36 – 38). Pochopitelně některé principy jsou uvedeny i v některých právních předpisech jako je zákon o soudech a soudcích (§ 5 odst. 2) či občanský soudní řád (§ 1-6). Nicméně existují ve velké míře i nepsané normy, i tak ale platí vždy ze své vlastní podstaty. Podle amerického právního filosofa R. Dworkina není právo uzavřeným souborem právních norem, který lze formálně ohraničit. Soudce není při rozhodování kauzy tímto uzavřeným souborem právních norem omezen, může přihlédnout k jiným standardům, především k právním principům, pro které je charakteristické právě jejich formální neukotvenost.¹⁰ V každém případě i tento právní teoretik upozorňuje na skutečnost, že úloha právních principů je velmi diskutabilní. Jak již bylo výše uvedeno, Ústavní soud je zahrnuje mezi prameny práva.

Zjednodušeně řečeno principy v sobě neobsahují konkrétní pravidlo chování a současně mají či mohou mít vysoce abstraktní formu. Z tohoto důvodu je lze v literatuře často nalézt jako "normy bez konkrétní výpovědi". Mám za to, že tyto pilíře práva je třeba vždy ctít, aplikovat a vykládat veškeré právní normy v souladu s nimi a to je jejich hlavní význam. Jsou to právě ony, které ukazují směr, kterým se pak ubírá konkrétní právní úprava. Nejvyšší právní principy jsou nástroje, které mají sloužit k dosažení jediného cíle, tj. k dosažení maximální míry spravedlnosti. Právo na spravedlivý proces je obsaženo v čl. 81 a čl. 82 Ústavy, čl. 6 Evropské úmluvy, čl. 36 LZPS a čl. 5 zákona o soudech a soudcích

3.4.1 Princip rychlosti řízení

S předmětem této práce úzce souvisí princip rychlosti řízení, jelikož tento princip přímo úměrně ovlivňuje důvody pro přijímání stále přísnější koncentrace řízení, která pochopitelně zase ovlivňuje zásadu projednací. Právo účastníka na řízení bez zbytečných průtahů je zajištěno v čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. „Každé započaté soudní řízení představuje pro jeho účastníky období právní nejistoty a smyslem práva na projednání věci bez zbytečných průtahů je záruka, že období této

¹⁰ WINTR, J. Říše principů: Obecné a odvětvové principy současného českého práva. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2006, s. 61-62

objektivní nejistoty nebude bez racionálních a nezbytných důvodů protahováno.¹¹ „Požadavek na soudní ochranu jedné osoby končí tam, kde začíná požadavek osoby tím dotčené na rychlé nastolení opětovné právní jistoty. Základní práva jsou v judikatuře Ústavního soudu vykládána proporcionalně, což vyžaduje vzájemné vyvážení i jednotlivých zásad soudního řízení, skrze které se tato práva projevují.“¹²

Zásada projednání věci bez zbytečných průtahů je ústavní formě uvedeno v čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod, dále v čl. 38 odst. 2 LZPS a v zákonné formě stanovena v ust. § 6 a § 100 odst. 1 o. s. ř. a jednostranně zavazuje soud, aby v řízení postupoval co nejrychleji.

3.4.2 Právní zásady

Zásady civilního řízení, jak již bylo výše uvedeno, nejsou obecně výslovně vyjádřeny v samotném v předpise, nicméně i tak je lze z řady, zejména úvodních ustanovení zákona, vyčíst. Oproti principům právní zásady jsou obvykle chápány jako vůdčí pravidla vztahující se jen na jednu určitou oblast nebo odvětví práva (např. zásady civilního procesu, apod.). „Chceme-li rozdíly mezi právními principy a právními zásadami vyjádřit in nuce, pak budeme právní zásady pokládat za segmenty právních principů, resp. za právní kánon odvětvový.“¹³

Existuje různé třídění zásad, avšak pro význam této práce to není podstatné. Je nutno pouze uvést, že pro civilní řízení existuje souhrnné označení právní principy procesní. „Ty mohou být dále vnitřně členěny na právní principy společné všem řízením, právní principy organizace soudů, které tvoří základ pro všechny druhy soudnictví (příčemž tyto zahrnují i právní principy společné všem procesním řízením, např. zásadu rychlosti a rovnosti) a v neposlední řadě zásady odvětvové, charakteristické pro jednotlivé druhy soudních řízení a tyto od sebe navzájem odlišující (příčemž i zde mohou nacházet jednotlivé principy ve větší či menší míře uplatnění ve vícero druzích soudních řízení).“¹⁴ Organizační zásady jsou zejména zásada nezávislosti či nestrannosti soudů a soudců nebo zásada rovnosti a kontradiktornosti či veřejnosti. Současně sem spadá i zásada hospodárnosti řízení, která si i klade za cíl, poskytnout ochranu práv v přiměřeně

¹¹ BARTONÍČKOVÁ, K. Zásada rychlosti řízení ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva. In *Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2007*. 1. vydání. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2007. s. 153.

¹² DAVID, L. Co má (též) vliv na délku trvání civilních sporů. *Právní rozhledy*, 2002, roč. 10, č. 9, s. 410

¹³ PINZ, J. Právní principy, zásady a legis ratio. In Boguszak, Jiří a kol, *Právní principy*. Pelhřimov, Vydavatelství 999, 1999 s. 113

¹⁴ HAMULÁKOVÁ, K. Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 23

lhůtě, protože jen rychlá ochrana práv může být také dostatečně účinná. Tato zásada je pro danou práci velmi podstatná.

Veškeré legislativní kroky jsou činěny právě z důvodu co možná nejvyššího naplnění této zásady. K tomu pochopitelně přispívá i judikatura Evropského soudu pro lidská práva, který poukazuje na průtahy v řízení před českými soudy.

Problém přílišné délky řízení je velkým problémem českého soudnictví. Právě z tohoto důvodu došlo v minulosti ke dvěma zásadním novelám občanského soudního řádu a to zákonem č. 30/2000 Sb. (tzv. velká novela) a zákonem č. 7/2009 Sb. (tzv. souhrnná novela). Obě novely měly mj. za cíl odstranit zbytečné průtahy v řízení a o souhrnné novele bude pojednáno níže.

Pro tuto práci jsou podstatné hlavně zásady odvětvové, které tvoří vždy dvojice opačného významu. „Tyto zásady se převážně týkají podílu soudu a účastníků řízení na procesu, tedy jejich procesních rolí, iniciativy a aktivity, nebo mají spíše technickou, procedurální povahu. Jejich souhrn vytváří charakteristiku procesu, který se může v různých zemích a různých druzích procesu lišit. Mohou být částečně kombinovány, modifikovány, ale nemohou být zcela měněny, má-li soudnictví fungovat a plnit ve společnosti svůj úkol.“¹⁵

Mezi odvětvové zásady typicky patří zásada dispoziční a zásada oficiality, zásada projednací a zásada vyšetřovací, zásada volného hodnocení důkazů a zásada arbitrárního a legálního pořádku, zásada jednotnosti řízení a zásada koncentrační, zásada materiální a formální pravdy, zásada přímosti, veřejnosti a ústnosti. Některé z těchto zásad lze uplatnit jen v určitém stádiu řízení.

3.4.3 Projednací zásada

Předmětem této práce je projednací zásada z pohledu současné úpravy koncentrace řízení. Zásady civilního procesu jak bylo výše uvedeno, jsou obecnými právními idejemi, na kterých je postaveno civilní řízení. „Jednotlivá zásada není konkrétní zákonnou normou, nýbrž souhrnným označením pro vzájemné funkční a koncepční

¹⁵ WINTEROVÁ, A. a kol. Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice. 6. vydání. Praha: Linde Praha, 2011, str. 72

působení více zákonných institutů, z jejichž celku pak sestává občanské soudní řízení.¹⁶

Jednou z klíčových zásad, na kterých je založeno civilní řízení, je tedy zásada projednací. Tato zásada spočívá v tom, že soud rozhoduje na základě tvrzených skutečností včetně důkazních prostředků předložených účastníky civilního řízení. Jedná se o tzv. panství stran nad sporem. Zásada projednací úzce souvisí s povinností tvrdit rozhodné skutečnosti a tyto tvrzené skutečnosti prokázat důkazními prostředky.

Znovu je nutné zopakovat, že v Listině je uveden základní princip rychlé ochrany práv a tento princip je vtělen i jako zásada do samotné úpravy občanského soudního řádu v ustanovení § 6 o. s. ř., který uvádí, že soud postupuje tak, aby ochrana práv byla rychlá a účinná a aby skutečnosti, které jsou mezi účastníky sporné, byly spolehlivě zjištěny.

“Povinnost soudu postupovat v řízení v součinnosti s účastníky je povinností obecnou, která dopadá na všechny druhy řízení. Jednoznačně se vymezuje cíl dokazování ve sporném řízení, tedy zjištění sporných skutečností. Pro sporné řízení platí projednací zásada. Součinnost účastníků ve sporném řízení není ovšem vynucována; nesplnění povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní má ve sporném řízení za následek neunesení břemene tvrzení a důkazního břemene. Nedostatek součinnosti účastníka ve sporném řízení s sebou nese zpravidla nepříznivé rozhodnutí pro účastníka, který svou povinnost nesplnil.”¹⁷

Projednací zásada se tedy vztahuje na řízení sporné, které představuje základ civilního procesu. Soud je v tomto druhu procesu povinen zjistit a projednat skutkový stav pouze v takovém rozsahu, který mu byl účastníky nabídnut formou tvrzení a označením důkazů. Povinnost tvrzení a povinnost důkazní je základem projednací zásady a tedy i sporného civilního řízení. Soud již podle současné právní úpravy nemusí a současně ani nesmí zjišťovat skutečný stav věci co nejuplněji, jak mu to ukládala předlistopadová právní úprava. Zásada vyšetřovací byla nahrazena právě zásadou projednací.

Zásada projednací tedy znamená, že odpovědnost za zjištění skutkového stavu ve sporu zatěžuje účastníky řízení. Zásada projednací lze klasicky charakterizovat tak, že

¹⁶ ŠTAJGR, F. Zásady civilního soudního řízení. 1. vydání. Praha: Spolek československých právníků „Všehrd“, 1946, str. 6.

¹⁷ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol.: Občanský soudní řád I. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 19

stanovuje povinnost účastníkům občanského soudního řízení tvrdit a prokazovat existenci těch skutečností, které pro vznik, změnu a zánik subjektivních soukromých práv vyžaduje norma hmotného práva. „Takový požadavek procesní činnosti účastníků řízení vychází z objektivní reality, ve které všechny minulé úkony účastníků a osob, s nimiž byly ve styku, zanechávají ve vnějším světě stopy, otisky, které tu existují předtím, než započne formální činnost soudu směřující k jejich zjištění a hodnocení.“¹⁸ „Protože jsou to strany, jež nejlépe znají skutkové okolnosti, které nastaly před procesem, je na nich, aby svou procesní aktivitou a iniciativou vnesly do řízení potřebný skutkový stav.“¹⁹ „Ve své ryzí podobě je zásada projednací požadavkem, aby při zjišťování skutkových okolností případu byly jediným prostředkem empirického poznání soudu právě tvrzení a důkazy nabídnuté procesními stranami. O tom, do jaké míry by měl být při zjišťování skutkového stavu věci iniciativní soud, se v historickém vývoji uplatnění projednací zásady vedly diskuze od 19. století.“²⁰ „Praktický projev iniciativy soudu při vyšetřování skutkových okolností případu byl vždy odrazem společenské ideologie. Zatímco individualismus nevyžadoval aktivní roli soudce, společenský kolektivismus v právu nepřipouštěl jeho pasivitu žádaje, aby jako státní orgán zjistil objektivní pravdu v zájmu společenského celku.“²¹

3.4.3.1 Břemeno tvrzení a břemeno důkazní

V rámci sporného řízení mají účastníci dvě základní povinnosti vyplývající z projednací zásady. Soudu v rámci svých procesních úkonů musí tvrdit rozhodné skutečnosti a označit důkazy k jejich prokázání, a to v takové kvalitě a obsahu, aby tím vyhověly předpokladům hmotného práva, z něž vyvozují svůj nárok. V civilněprocesní teorii se tyto povinnosti nazývají břemeno tvrzení a břemeno důkazní (ust. § 101 o. s. ř. a § 120 o. s. ř.). Důkazní břemeno je tak bezpochyby jedním z klíčových institutů civilního práva procesního. Podle toho, jak jsou účastníci schopni dostát svým povinnostem, soud autoritativně vysloví, komu náleží tvrzený nárok. Břemeno tvrzení a břemeno důkazní má každý účastník, který něco tvrdí a vyvozuje z toho pro sebe příznivé důsledky. O transformaci z povinnosti na břemeno je pojednáno níže, jelikož se nejedná o totožné skutečnosti.

¹⁸ MACUR, J. Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení. s. 13;

¹⁹ MACUR, J. Základní teoretické otázky legislativní koncepce civilního procesu. Bulletin advokacie, roč. 1998, č. 9, s. 9.

²⁰ MACUR, J. Zásada projednací v civilním soudním řízení. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 62.

²¹ MALESHIN, D. The russian style of civile procedure. Emory International Law Review, 2007. č. 21, s. 556-557.

K povinnostem účastníků řízení vyplývajících z procesních břemen uvedl Nejvyšší soud ČR, že rozsah důkazního břemene, jímž je třeba rozumět okruh skutečností, které konkrétně musí ten který účastník občanského soudního řízení prokázat, zásadně určuje hmotněprávní norma (právní předpis), která je na sporný vztah aplikována. Nositelem důkazního břemene je ten z účastníků, který je povinen stanovený okruh skutečností prokázat, a jehož při nesplnění této povinnosti stíhá nepříznivý následek v podobě neúspěchu ve sporu. Důkazní břemeno ohledně stanoveného okruhu skutečností tedy leží na tom účastníku řízení, který z existence těchto skutečností vyvozuje pro sebe příznivé právní důsledky, a současně jde o toho účastníka, který existenci těchto skutečností také tvrdí.²²

Rozsah důkazní povinnosti je ve sporném řízení zásadně určen rozsahem povinnosti tvrdit skutečnosti, neboť aby mohl účastník nějakou skutečnost prokázat, musí ji nejdříve tvrdit. V tomto smyslu právní teorie hovoří o břemenu tvrzení, jímž rozumí procesní odpovědnost účastníka řízení za to, že za řízení netvrdil všechny rozhodné skutečnosti významné pro rozhodnutí a že z tohoto důvodu muselo být rozhodnuto o věci samé v jeho neprospěch. Smyslem břemene tvrzení je umožnit soudu rozhodnout o věci samé i v takových případech, kdy určitá skutečnost, významná podle hmotného práva pro rozhodnutí věci, pro nečinnost účastníků (v důsledku nesplnění povinnosti uložené účastníkům ustanovením § 101 odst. 1 písm. a) o. s. ř.) nemohla být prokázána, neboť vůbec nebyla účastníky tvrzena. K tomu, aby účastník v řízení dostal své povinnosti tvrzení, slouží poučení podle ustanovení § 118a odst. 1 o. s. ř. Pouze tehdy, jestliže účastník ani přes řádné poučení podle ustanovení § 118a odst. 1 o. s. ř. neuvede všechny pro rozhodnutí věci významné skutečnosti, lze učinit závěr o tom, že neunesl břemeno tvrzení. Poučení o důkazní povinnosti podle § 118a odst. 3 o. s. ř. soud poskytne nejen účastníku, který dosud o sporném tvrzení neoznačil žádný důkaz nebo který sice o svém sporném tvrzení důkaz označil, avšak jde o důkaz zjevně nezpůsobilý prokázat sporné tvrzení, ale i tehdy, provedl-li ohledně sporného tvrzení účastníkem navržené důkazy, jestliže jimi nedošlo k jeho prokázání a jestliže proto (z důvodu neunesení důkazního břemene) by účastník nemohl být ve věci úspěšný.²³

Následkem toho, že účastník navzdory řádnému poučení, neoznačí důkazy nutné k prokázání svých tvrzení, je takové rozhodnutí soudu, které vychází ze skutkového

²² viz usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 7. 2010, sp. zn. 25 Cdo 1244/2008

²³ viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2012, sp. zn. 31 Cdo 619/2011

stavu zjištěného na základě jiných provedených důkazů. Obdobné následky stíhají toho účastníka, který sice navrhl důkazy o pravdivosti svých tvrzení, nicméně soud po zhodnocení provedených důkazů dojde k závěru o nepravdivosti takových skutkových tvrzení účastníka. V ust. § 120 odst. 3 o. s. ř je vymezeno důkazní břemeno jako procesní odpovědnost účastníka za výsledek řízení, jenž je určován výsledkem provedeného dokazování. Pokud se tvrzení účastníka v řízení neprokáží (v tom smyslu, že je soud nemá za pravdivé) na základě navržených důkazů (popř. ani na základě důkazů, které soud provedl z vlastní iniciativy), je pro takového účastníka výsledkem nepříznivé rozhodnutí o věci samé.

3.4.3.2 Transformace z povinnosti na břemeno

K. Svoboda ve svých publikacích mluví o „zostřování povinnosti tvrzení a prokazování“ a dělí transformace povinnosti na břemeno do několika etap. Soud musí v současné formalizované úpravě civilního řízení po celou dobu trvání řízení účastníky vést k tomu, aby si byli vědomi, v čem spočívají jejich procesní povinnosti. Jen v tomto případě může být naplněna idea spravedlnosti. Účastník, který neví, že soud má kupříkladu na věc jiný právní názor a tento soud ho nevyzve k doplnění skutkových tvrzení, pochopitelně nemůže unést své břemeno. Pochopitelně toto řízení je následně postiženo vadou a je důvod pro zrušení rozhodnutí v odvolacím řízení.

„Hovoříme-li o postupném vyostřování povinnosti tvrdit a prokazovat, musíme si tuto nezbytnou souvislost s naplňováním poučovací a vysvětlovací povinnosti soudu znovu a znovu uvědomovat. Čím více je civilní proces formalizován, tím více se soud stává průvodcem účastníků ve spleti jejich procesních povinností. Tento fakt si česká jurisprudencce uvědomuje velmi pozvolna a nerada.“²⁴

K první přeměně z pouhé povinnosti uložené zákonem, která však jako taková nemá procesní následek, dochází v okamžiku, pokud soud vyzve žalobce, aby odstranil vady žaloby, protože každá žaloba musí být především určitá. Soud žalobce musí poučit o tom, v čem spočívají vady podání. K nápravě žalobci poskytne dodatečnou lhůtu. Současně soud musí uvést, že nebudou-li ve stanovené lhůtě vady odstraněny, soud žalobu odmítne. V opačném případě následky s tím spojené nastat nemohou.

²⁴ SVOBODA, K. Nové instituty českého civilního procesu. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 56

Druhá přeměna povinnosti tvrdit a prokazovat v břemeno tvrdit a zároveň prokazovat nastává k okamžiku koncentrace sporu. V současné úpravě tedy v okamžiku skončení přípravného nebo prvního jednání ve věci. Jednoznačně k tomu K. Svoboda dodává, že „aby k této přeměně došlo, musí soud stranu, jíž hrozí neúspěch, poučit nejen o podstatě koncentrace, ale sdělit jí i to, v čem přesně nenaplnuje svoji povinnost tvrdit a prokazovat. Teprve pokud účastník poučení soudu nezužítkuje, vzniká soudu zákonné právo rozhodnout v jeho neprospěch. Do té doby soudce takové právo nemá.“²⁵

Další vývoj přeměn nastává v případě některé z výjimek, které prolamují koncentraci řízení. Tyto výjimky, které narušují koncentrační stop stav, jsou taxativně vymezeny v ust. 118b odst. 1 o. s. ř. Účastníci totiž i poté mohou vnést do řízení skutečnosti a důkazy, které zpochybňují věrohodnost již provedených důkazů, skutečnosti, jež nastaly až po koncentraci řízení, a také skutečnosti a důkazy, které účastníci nemohli uvést dříve bez vlastní viny. Ke koncentraci nedojde také tehdy, když soud účastníky nepoučil o podstatě koncentrace a o svém předběžném názoru na projednávanou záležitost, který zastává k okamžiku zkoncentrování řízení (§ 205 odst. 1 písm. d) o. s. ř.).

Finální fází přeměn představuje okamžik vyhlášení prvoinstančního rozsudku (§ 119a odst. 1 o. s. ř.) a tou definitivní je právní moc rozhodnutí ve věci samé. „Závěr soudu o tom do jaké míry strany naplnily svoji povinnost tvrdit a prokazovat, se totiž přeměňuje v rozsudečný enunciat. Výrok ve věci samé je z procesního hlediska odrazem míry naplnění procesních povinností stran sporu, z hmotněprávního pohledu je právní skutečností, jež silou svého reálného dopadu může zakládat, měnit nebo rušit dosavadní hmotněprávní vztahy mezi účastníky.“²⁶

Tento model platí při standardní situaci. Existují však z něho výjimky. Zákon může s přihlédnutím k procesní situaci výslovně žalobce zbavit břemene prokazování podle ust. § 153a, 153b, 114b odst. 5 o. s. ř. Stejný zákon podle ust. § 133a může také přenést břemeno prokazovat na protistranu. Pochopitelně výše popsaný model neplatí u skutečností, které se nemusí prokazovat (§ 134 o. s. ř.) a u shodných tvrzení účastníků, která soud uznal.

²⁵ SVOBODA, K. Nové instituty českého civilního procesu. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 53

²⁶ SVOBODA, K. Nové instituty českého civilního procesu. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 54

3.5 Zásady související se zásadou projednací

3.5.1 Uplatnění zásady projednací a vyhledávací

Zásady projednací a vyhledávací vyjadřují intenzitu podílu soudu a účastníků na shromažďování skutečností jako podklad soudního rozhodnutí. Macur spatřuje „kritérium rozlišování zásady projednací a zásady vyšetřovací ve způsobu rozdělení odpovědnosti za shromáždění skutkového materiálu potřebného pro vydání soudního rozhodnutí. V rámci zásady projednací je stranám umožněno, aby uplatňovaly svůj vliv na obsah soudního rozhodnutí jednak tím, že přednesou, pominou nebo doznají skutečnosti potřebné pro právní posouzení a rozhodnutí věci soudem, jednat tím, že navrhnou potřebné důkazy a zúčastní se důkazního řízení.“²⁷

Shromažďování materiálu potřebného pro obsah rozhodnutí naproti tomu vyjadřuje zásada projednací a její protějšek zásada vyhledávací či vyšetřovací neboli inkviziční. V případě vyhledávací úlohy soudu je možné a kolikrát i nutné, aby účastníci také uváděli rozhodné skutečnosti a nabízeli k ní důkazy. Nicméně soud nesplnění těch povinností nemůže spojit s neúspěchem ve sporu z důvodu neunesení břemen. Je totiž povinností soudu, aby věc náležitě vyšetřil. Veškerou odpovědnost za skutkový základ soudního rozhodnutí nese soud. Podle zásady projednací je naopak záležitostí procesních stran, aby se postaraly o skutkové podklady pro soudní rozhodnutí (včetně důkazních prostředků).

V občanském soudním řízení se setkáváme s oběma. Obecně řečeno projednací zásada je spojena se sporným řízením (společně s dispoziční zásadou) a vyhledávací je spojena s nesporným řízením (společně se zásadou oficiality). Dispoziční a projednací zásada se velmi prolínají a jsou spolu spjaty, že někdy dochází k jejich nesprávnému slučování. Nicméně jedna nemůže existovat bez druhé. Rozdíl spočívá v tom, že dispoziční zásada a její protějšek zásada oficiality se vztahují k předmětu řízení.

„V procesu ovládaném projednací zásadou hrají významnou roli procesní instituty „povinnost tvrzení“ a „povinnost důkazní“ a s nimi spojená břemena „břemeno tvrzení“ a „břemeno důkazní“. Znamenají, že účastník domáhající se ochrany (především žalobce, ale při námitkách i žalovaný) je povinen uvést (tvrdit) rozhodné skutečnosti a označit důkazy k jejich prokázání, pod následkem prohry sporu. Tento následek vyplývá

²⁷ MACUR, J. Zásada projednací v civilním soudním řízení. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997, str. 106

z toho, že se soud nedozví určitou rozhodující skutečnost, anebo že se ji dozví, avšak nebude prokázána. Podstata projednacího principu není nikterak v rozporu s obecným názorem na právo a spravedlivé řešení právních sporů: kdo se chce domoci ochrany práva, musí je doložit, kdo tvrdí, že má pohledávku, musí o tom předložit důkaz.²⁸ Aktivita soudu při této procesní situaci má pouze subsidiární povahu.

I ve sporném řízení se však může uplatnit vyhledávací zásada. Bylo by totiž v přílišném extrému, pokud by existovalo výlučně řízení podle projednací nebo vyšetřovací zásady. Jak uvádí Macur ani v českém civilním řízení nelze aplikovat „princip všechno nebo nic“. Cíl a účel civilního procesu ovládaného zásadou projednací spatřuje Macur „v soudním rozhodnutí vydaném v rámci návrhů procesních stran, avšak na základě pokud možno co nejpravdivěji a nejúplněji zjištěného skutkového stavu. Podpůrně a v omezenějším rozsahu má aktivitu při zjišťování a vysvětlování skutkového stavu vyvíjet i soud za pomoci prostředků, které za tím účelem připouští civilní soudní řád.“²⁹ Proto v zákoně existuje určitá korekce. Podle ust. § 120 odst. 4 o. s. ř. má soud možnost provést i důkazy, které nebyly stranami navrženy.

J. Macur k tomu uvádí, že „se v civilním procesu nemůže jako výlučná zásada uplatňovat ani zásada vyšetřovací, ani zásada projednací. Zásada vyšetřovací nadměrně zdůrazňuje iniciativu soudu a samotná procesní ekonomie civilního řízení vyžaduje, aby se v něm v široké míře uplatnila zásada projednací, která přenechává iniciativu stranám. Každá z nich má být dostatečně zainteresována na výsledku sporu, aby mohl být soudu předložen úplný skutkový materiál.“³⁰

Projednací zásadě je dále rozvedena v samostatné kapitole nazvané zásada projednací a její vztah k zásadě koncentrační.

3.5.2 Zásada dispoziční a zásada oficiality

S projednací zásadou úzce souvisí zásada dispoziční. Platná úprava koncentrační zásady zásadně ovlivnila dispoziční oprávnění stran. Jak bude dále pojednáno tak souhrnnou novelou došlo k zásadní změně v možnostech účastníků měnit žalobu v průběhu řízení. Dispoziční zásada je typická pro sporné řízení, nicméně lze ji uplatnit výjimečně i v řízení nesporném. Dispoziční zásada znamená, že strany sporu rozhodují o tom, zda

²⁸ WINTEROVÁ, A. a kol. Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice. 6. vydání. Praha: Linde Praha, 2011, str. 74

²⁹ MACUR, J. Zásada projednací v civilním soudním řízení. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997, str. 107

³⁰ MACUR, J. Zásada projednací v civilním soudním řízení. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997, str. 86

vůbec dojde ke sporu a co bude jeho předmětem. Jsou to právě jen účastníci, kteří mají právo disponovat s řízením a předmětem řízení (podat žalobu, změnit či vzít zpět žalobu, možnost vzájemné žaloby, možnost uzavřít smír, podat opravný prostředek aj.). Procesní iniciativa je tedy dána do rukou účastníků, nikoliv soudu nebo jiným subjektům. „Iniciativa se projevuje v dispozici (nakládáním), přičemž se rozlišuje dispozice s řízením a dispozice s předmětem řízení. Tím vším vykonávají vliv na zahájení, průběh, rozsah i skončení řízení.“³¹

Opakem je zásada oficiality, kdy veškerou aktivitu v řízení přebírá soud, který může zahájit řízení i bez návrhu tzv. ex officio, tj. z úřední povinnosti. V tomto druhu řízení jsou totiž zohledňovány i jiné zájmy než jen soukromé zájmy účastníků a účastníci jsou zde omezeni v možnostech svými úkony ovlivňovat řízení. Tato zásada je naopak typická pro řízení nesporné.

3.5.3 Zásada jednotnosti řízení (arbitrálního pořádku) a zásada koncentrační (zásada legálního pořádku)

Pokud projednací zásada vyjadřuje intenzitu podílu soudu a účastníků na shromažďování skutečností jako podklad soudního rozhodnutí, tedy to co bude náplní sporného řízení, potom jsou zásady jednotnosti a koncentrace projevem toho, jak může být občanské soudní řízení formálně časově uspořádáno. Zásada projednací směřuje ke shromáždění skutkového materiálu pro rozhodnutí věci a tyto zásady pak určují časový prostor pro uplatnění povinností vyplývajících z projednací zásady.

Obě tyto zásady patří pod skupinu zásad týkajících se způsobu jednání před soudem. V řízení ovládaném zásadnou arbitrálního pořádku není proces ničím roztříštěn. Celé řízení tvoří jeden celek, o jehož průběhu rozhoduje soud. Zásadu legálního pořádku chápe V. Hora tak, že „zákon určuje, kdy, kdo a jak má jistý úkon učinit, dělí celý proces ve více období, z nichž jedno je podmínkou a podkladem druhého.“³²

V. Hora však odlišuje zásadu soustředovací (koncentrační) a její podstatu vidí v tom, že strana musí v jistém oddílu řízení vykonat pod následkem prekluze současně veškeré procesní úkony, pro něž byl tento oddíl určen, třebaže už jeden z nich stačil k dosažení cíle, takže ostatní úkony byly činěny jen pro případ potřeby (in eventum). V důsledku

³¹ WINTEROVÁ, A. a kol. Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice. 6. vydání. Praha: Linde Praha, 2011, str. 73

³² HORA, V. Učebnice civilního práva procesního. Praha: Nákladem spolku československých právníků Všeherd, 1947, s. 210

toho jsou účastníci nuceni in eventum provádět i takové úkony, které svým obsahem odporují jiným jejich úkonům vykonaným v tomtéž procesním období. Rozdíl mezi zásadou legálního pořádku a zásadou koncentrační je možno spatřit v tom, že první zásada postihuje i soud, kdežto u druhé jsou povinnosti určeny pouze pro účastníky (povinnost uvést veškerá skutková tvrzení a navrhnout k nim důkazy).

Opět se jedná o protichůdné zásady. Ačkoliv se obě zásady týkají organizace a postupu řízení jako takového, je nutno zohlednit jejich zásadní vliv na finální zjištění skutkového stavu věci. Zásada arbitrárního pořádku znamená možnost upravovat průběh řízení podle potřeb případu, což má příznivý vliv na pružnost jednání. Nevýhoda však spočívá v tom, že nenutí strany k větší míře urychlení sporu. Procesní úkony spojené se zjišťováním skutkového stavu nejsou vázány na určité, předem stanovené, úseky občanského řízení. O postupu rozhoduje konkrétní soud a to s ohledem na stav věci.

Naproti tomu princip legálního pořádku je historicky starším a řízení je rozloženo do určitých stádií, v nichž je nutno provést vždy ty úkony, pro něž je procesní stadium určeno. V případě nesplnění povinností řádně a včas je následkem neúspěch ve věci. Princip legálního pořádku postupně ustoupil tomu arbitrárnímu. Bylo tedy možno kdykoliv v řízení bez omezení uvádět nové skutečnosti a nabízet nové důkazy. Soud byl povinen k nim přihlížet. Takový systém byl pochopeně plně poplatný době, kdy byl o. s. ř. přijat. Současný trend po roce 1989, který si klade za cíl požadavek na odstranění průtahů v řízení, dosud gradoval přijetím souhrnné novely. Zde se zákonodárce snažil praxi průtahů narušit a zavádí koncentraci řízení již na počátek sporu. O tomto bude pochopitelně pojednání níže. Nutno však uvést, že již dříve velká novela přinesla určité prvky koncentrace. Ta je však obecně spojovala až se skončením řízení I. stupně. Nové skutečnosti již nebylo až na výjimky možno uplatnit jen u odvolacího řízení. Obě tyto zásady úzce souvisejí se zásadami materiální a objektivní pravdy.

3.5.4 Zásada materiální pravdy a zásada formální pravdy

Dosavadní uváděné zásady představovaly pravidla pro dovedení procesu k jeho cíli. Určovaly, který ze subjektu řízení a v jaké fázi řízení má iniciativu, jakož i ostatní práva a povinnosti v samotném civilním procesu. „Vytyčují tak či onak cestu, po které se má ubírat hledání spravedlivého rozhodnutí individuální pře. Lze též říci, že vytvářejí

„mantinely“ a „pravidla hry“ pro poskytování spravedlnosti soud.“³³ Z uplatnění projednací zásady totiž vyplývá, že je pouze na dotčených subjektech takových soukromých práv, aby soudu určily, z čeho dovozují své nároky.

Aby byl naplnění základ celého občanského procesu, tj. správné a spravedlivé rozhodnutí, musí se toto rozhodnutí opírat o co nejvyšší možnou míru pravdy. „Proto je třeba se otázkou pravdy v procesu zabývat, ať již jako procesním principem (který bývá vůbec zpochybňován s poukazem na to, že zjištění pravdy je sám cíl řízení) nebo právě v souvislosti s cílem a smyslem civilního procesu. Problém je v tom, že „pravda“ i „spravedlnost“ jsou filozofické pojmy neurčitého, nestálého, individuálního obsahu, vždyť koneckonců tvoří předmět filozofie samé. Naproti tomu je soudní rozhodování praktickou lidskou činností, která se musí odbyvat v daných pravidlech hry, nesmí být ani v pochybnostech odmítnuta, nesmí se zastavit a jejíž výkon je ovlivněn veškerou nedokonalostí lidského činitele a jeho možností poznání.“³⁴

Je pochopitelné, že účelem soudního řízení nemůže být vždy zjištění skutečné pravdy a to nejen z důvodu, že by se jednalo o utopistický cíl. Nastal by totiž problém, pokud by skutečnou pravdu prostě nebylo možné zjistit. Soud by pak nemohl rozhodnout, ačkoliv soud rozhodnout musí vždy.

Jeden z nejvíce uznávaných český právních teoretiků profesor Macur ve svých četných publikacích prosazuje potřebu zjistit v soudním řízení pokud možno úplnou pravdu. Toto zdůvodňuje tím, že procesní právo je pouze nástrojem, kterými se lze domoci práva hmotného. S tím není možné nesouhlasit, takové rozhodování by jistě bylo považováno za spravedlivé. Toto řešení je však z hlediska současné právní praxe příliš utopistické a tedy z hlediska délky řízení nereálné. Je třeba vzít na vědomí, že civilní řízení vytváří často zcela jinou realitu, která se může z větší či menší míry od skutečnosti lišit. Taková je realita soudního řízení, a třebaže s tím nemusíme souhlasit, je nutné se s tím smířit. Účastníky uplatněná práva a povinnosti se v soudním řízení po nabytí právní moci rozsudku jednou provždy přetransformují do rozsudku a tím je navždy jejich nárok určen, byť ve skutečnosti to mohlo být jinak.

³³ WINTEROVÁ, A. a kol. Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice. 6. vydání. Praha: Linde Praha, 2011, str. 79

³⁴ WINTEROVÁ, A. a kol. Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice. 6. vydání. Praha: Linde Praha, 2011, str. 79

Princip materiální pravdy znamená, že proces je uzpůsoben tak, aby umožňoval zjištění skutečného skutkového stavu. V. Knapp definuje, že „materiální pravdou rozumíme skutkové zjištění, které zcela odpovídá skutečnosti“³⁵. Nicméně to je nutno chápat tak, že jenom neexistují žádné formální překážky při zjišťování pravdy. Opakem je pojem formální pravdy.

Princip formální pravdy představuje takový druh procesu, který nemusí být v souladu se skutečností, je totiž založen na určitých formalizmech, které buď jsou, anebo nejsou naplněny. V minulosti takovým formálním procesem byl proces římský založený na jednotlivých žalobách, od nichž se nedalo odchýlit. „Formální pravdou jsou tedy skutkové zjištění soudu, k nimž soud během řízení na základě zákonem upraveného postupu dospěl jinak než cestou dokazování, a o nichž lze předpokládat, že mohou být v rozporu s objektivní realitou.“³⁶ Ačkoliv formální pravda slovy J. Macura deformuje civilní řízení a nevede ke spravedlivému řešení, je nutno na druhou stranu uvést, že jinak by řízení v současné době vedlo k mnohdy velkým průtahům. Svoboda k tomu trefně uvádí, že luxus materiální pravdy si již civilní řízení nemůže dovolit.

„Problematika spojená s uplatňováním koncepce formální pravdy nemá jen základní význam teoretický. Bezprostředně se týká také právní praxe, neboť ovlivňuje celkový přístup soudce k činnosti, která mu byla státem svěřena, a jeho hodnotovou orientaci při pojednávání civilních soudních sporů.“³⁷ Soudce je tedy omezen ve svém rozhodování pouze na skutečnosti přednesené samotnými stranami sporu. Nemůže tak být nesprávný rozsudek, který se sice rozchází se skutečnou hmotně právní pravdou, nicméně rozhodnutí se zakládá na procesně správném zjištění skutkového stavu věci. Tak tomu je typicky při uznání nebo vzdání se práva.

Princip materiální pravdy bývá vázán na objektivní pravdu, kterou soud musí zjistit a učinit ji základem pro své rozhodnutí ve věci. Princip formální pravdy je naopak vázán na subjektivní pravdu. V řízení je úspěšná ta strana, která o své pravdě dokáže soud procesními prostředky přesvědčit.

Domnívám se, že cílem a smyslem každého právního procesu, tedy i civilního řízení, by mělo být vydání spravedlivého rozhodnutí založeného na pravdivě zjištěném skutkovém stavu věci. Pravdivost poznání však může být do jisté míry korigována, příp.

³⁵ KNAPP, V. Teorie práva, 1. vydání, Praha, C. H Beck 1995, str. 217

³⁶ SVOBODA, K. Dokazování. Praha. ASPI – Wolters Kluwer, 2009, str. 19

³⁷ MACUR, J. Zásada projednací v civilním soudním řízení. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997, str. 194

omezována pravidly či zásadami konkrétního řízení. Nicméně je nutné mít na paměti, že soudní řízení musí mít určitý spád, aby spravedlnost byla rychlá. V rámci zásady rychlosti řízení je proto nutné, aby existovaly prostředky pro případ, že jedná ze stran je nečinná, popř. účelově řízení prodlužuje či jinak narušuje. Není možné řízení donekonečna prodlužovat a z tohoto důvodu musí existovat určité korekce. Proto i po několika novelách se zákonodárce od materiální pravdy, která byla původně vůdčí ideou při přijímání o. s. ř., nyní odklání k pravdě formální. Není tomu pochopitelně beze zbytku. Nebylo by to správné, ani žádoucí. Základem každého spravedlivého rozhodnutí totiž musí být vždy co největší pravdivost poznání.

4 Historický vývoj institutů zásady koncentrace řízení a zásady projednací v českém civilním procesu

Abych mohl přikročit k hlubšímu zkoumání aktuální právní úpravy, je nutné nejdříve přistoupit k historickému exkurzu. Obsah právních norem je vždy odvislý od politicko-společenské situace v daném státě při přijímání takové normy. Právní principy (tedy i odvětvové zásady uplatňující se v civilním řízení), na nichž je daná právní úprava postavena a z nichž vychází, nejsou rozhodně výjimkou. Naopak je to mnohdy ta nejdůležitější okolnost.

4.1 Období 1898 - 1948

Na našem území pochopitelně od jeho přijetí a účinnosti ke dni 1. ledna 1898 platil zákon č. 113/1895, o soudním řízení v občanských rozepřích právních (c. ř. s.). Tento zákon byl následně na základě recepčního zákona č. 11/1918 Sb. o zřízení samostatného státu československého, převzat do českého právního řádu. Tento zákon platil s dílčími novelizacemi v českých zemích až do 31. prosince 1950.

Platná právní úprava se v mnohém snaží přiblížit právní úpravy z dob první republiky. Nejinak tomu je u koncentrace řízení. Již v tomto zákoně byl stanoven institut tzv. prvního roku, které lze v podstatě označit za současné přípravné jednání dle ust. § 114 o. s. ř. Soudce mohl žalovaného vyzvat k odpovědi na žalobu ve formě přípravného podání, které je současnou obdobou kvalifikované výzvy dle ust. § 114b o. s. ř. Na rozdíl od současné úpravy soud, v případě nesplnění výzvy, vydával rozsudek pro zmeškání a nikoliv rozsudek pro uznání. Rozsudek pro uznání se vydával pouze v případě, že žalovaný nárok výslovně uznal. Rozdíl spočíval také v tom, že žalovaný mohl svou povinnost splnit až do doby vydání takového rozsudku. Po vyjádření žalovaného soud mohl nařídit přípravné řízení, které bylo současnou obdobou přípravného jednání dle ust. § 114c o. s. ř. Stejně jako u současné právní úpravy byla se skončením přípravného řízení spojena koncentrace řízení. Obdobná úprava koncentrace jako dnes byla spojena i s prvním jednáním věci v tzv. ústním přelíčení. Toto jednání bylo ovládáno zásadou arbitrárního pořádku. Účastníci řízení mohli uvádět nové skutečnosti a důkazy až do konce ústního jednání, resp. do prohlášení jednání za skončené předsedou senátu. To samozřejmě neplatilo, pokud proběhlo již přípravné řízení. K. Hamuláková k tomu uvádí, že „se tedy jednalo o jakousi dobu soudcovské koncentrace řízení, uplatňující se v případě již učiněných návrhů, nikoliv tedy pro

futuro, tak jak bylo upraveno v již zrušeném ustanovení § 118c o. s. ř. Ponechání volnosti soudci při rozhodování, zda prohlásit určitý návrh z důvodu nadbytečných průtahů za nepřipustný, přitom kladlo na soudce daleko vyšší zodpovědnost za vedení sporu, než je tomu v současné právní úpravě. Soudce je nyní v postavení pouhého hlídače formálních procesních předpisů, bez dalšího většího vlivu na průběh konkrétního řízení.³⁸ Zásadním rozdílem oproti dnešní úpravě bylo, že soud nemohl vydat rozsudek pro uznání na základě fikce uznání. Tehdejší úprava totiž vyžadovala zásadně aktivní uznávací úkon. Pokud se jedná o odvolací řízení, platil stejně jako dnes i zákaz novot. Nové skutečnosti a důkazy bylo možné uvést pouze k podpoře nebo vyvrácení odvolacích důvodů, nikoliv ve věci samé a v pouze k tomu určené době.

Pokud se jedná o zásadu projednací je nutno k tomu uvést, že v té době platila v civilním procesu výlučně a byla spojována s formální pravdou. Výlučné uplatnění ideje formální pravdy bylo podle J. Macura bezprostředně spojováno s působením zásady projednací. Bylo zdůvodňováno především neomezenou dispoziční volností a svobodou procesních stran v civilním řízení, která se v plné míře vztahuje i na shromažďování skutkového materiálu, do něhož soudu není dovoleno aktivně zasahovat.

4.2 Období 1948 -1989

Rok 1948 je spojen s politickými změnami, které měly za následek radikální nástup totalitního společenského systému a tyto změny se od počátku plně projeví v úpravě civilního procesu. Jednalo se o politicky motivované změny. V rámci tzv. právnické dvouletky došlo k zásadní změně celého civilního procesu a to se samozřejmě odrazilo jak v zásadě projednací tak i koncentraci řízení.

„Pod vlivem nové politické ideologie a mocenského působení totalitního státu došlo k rozsáhlým deformacím původního civilního procesu, které našly svůj výraz jak v teorii, tak v legislativní, interpretační a aplikační praxi. Základní úsilí směřovalo k potlačení těch základních rysů civilního procesu, které jsou projevem jeho demokratického a humánního charakteru a které vyjadřují požadavek dispoziční volnosti a svobody stran v podmínkách soudního řízení.“³⁹

³⁸ HAMULÁKOVÁ, K. Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, str. 34

³⁹ MACUR, J. Zásada projednací v civilním soudním řízení. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997, str. 214

Novým zákonem, který narušil celý vývoj civilního procesu, byl nejdříve zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví a následně zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (o. s. ř.). Těmito zákony došlo k postupné přeměně zásady formální pravdy (do té doby zdůrazňované a vůdčí zásady) na zásadu materiální pravdy. Materiální pravda měla zdůraznit skutečnost, že formální pravda je buržoazním přežitkem a pouze materiální pravda je skutečně spravedlivá. Skutečností však bylo, že spíše dle názoru J. Macura jednalo pouze o politické heslo pro zdůvodnění zásahu státu do řízení. Současně tímto zákonem došlo k zavedení systému úplné apelace, která umožňovala navrhnout nové skutečnosti a důkazy v odvolacím řízení bez omezení. Tím vším tedy došlo i ke zrušení koncentrace řízení. Zásada koncentrační zůstala zachována pouze ve směšném řízení. Zákon také zavedl tzv. jednotné soudní řízení, které nerozlišovalo řízení sporné a nesporné.

„Na zásadu materiální pravdy navazovaly další zásady, které měl sloužit k její realizaci. Zjištění skutečné pravdy bylo cílem řízení a všechny ostatní zásady měly být tomuto cíli podřízeny. Do popředí se tak dostala zásada v podstatě zásada vyšetřovací či zásady oficality, ačkoliv formálně byla označena za zásadu projednací. Soud z úřední povinnosti opatřoval a prováděl i takové důkazy, které nenavrhl žádný z účastníků, byly-li pro rozhodnutí významné. Zásadou projednací se v rámci socialistického právního řádu rozuměla součinnost soudu s účastníky při shromažďování skutkového materiálu a jeho prověřování dle ust. § 6 o. s. ř. v tehdejšímu znění.“⁴⁰ J. Macur k tomu dále uvádí, že materiální pravda byla v tehdejšímu pojetí „taková pravda, ke které se dospělo způsobem, který dostatečně zaručuje zjištění objektivní pravdy a na otázku, co je nutno z hlediska těchto závěrů považovat za objektivní pravdu, byla poskytována odpověď, podle níž je objektivně pravdivá každá taková myšlenka, která je věrným obrazem skutečnosti.“⁴¹

V šedesátých letech došlo k přijetí nového občanského soudního řádu a to zákona č. 99/1963 Sb., který je přes zásadní novelty platný dodnes. Ve své původní podobě však v podstatě převzal veškeré instituty z předchozího soudního řádu.

⁴⁰ HAMUĹÁKOVÁ, K. Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, str. 36

⁴¹ MACUR, J. Zásada projednací v civilním soudním řízení. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997, str. 214

4.3 Období 1989 – 2000

V souvislosti s opětovnou změnou politického režimu došlo pochopitelně opět k zásadním změnám v civilním řízení. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zůstal i nadále základním předpisem upravujícím řízení před soudy v civilních věcech. Většina následných novelizací tohoto základního procesního předpisu se pozitivně projevila v soudní praxi (nová koncepce doručování s prioritním doručováním do datových schránek, koncentrace řízení, posílení procesní odpovědnosti účastníků řízení apod.). Tyto prvky jsou v moderním civilním procesu nezbytné a jejich potlačení za minulého režimu, ideologicky odůvodněné, bylo třeba postupně napravit.

Ačkoliv nedošlo dosud k celkové rekonstrukci, došlo postupně po převratu k přijetí několika novel. J. Macur s v době počátku změn vyjádřil tak, že „nejzávažnější deformace z období totalitní společnosti byly z platného civilního soudního řádu přijatými novelami odstraněny (např. neomezená možnost vstupu prokurátora do každého civilního řízení), a také interpretační a aplikační praxe vychází z hlubšího a všestrannějšího pochopení významu zásady projednací v civilním soudním řízení.“⁴²

Jednou z prvních podstatných změn byla novela provedená zákonem č. 171/1993 Sb., který významně zasáhl do řízení před soudem tím, že započal ve sporném řízení přeměnu zásady materiální pravdy na zásadu formální pravdy a v souvislosti s tím vrátil do civilního procesu dříve osvědčené instituty rozsudku pro uznání a rozsudku pro zmeškání. Dalším posunem bylo nové znění ust. § 120 o. s. ř., které do novely provedenou zákonem č. 117/1993 Sb. stanovovalo, že soud dbá o to, aby skutečný stav věci byl zjištěn co nejpřesněji a současně soud rozhodoval o tom, které z navrhovaných důkazů je třeba provést, a provedl i jiné důkazy, než byly navrhovány. Tato novela již tedy začala rozlišovat sporné a nesporné řízení a blížila se dnešní úpravě, když stanovila, že účastníci jsou povinni označit důkazy k prokázání svých tvrzení. Soud mohl provést jiné než účastníky navržené důkazy v případech, kdy potřeba jejich provedení ke zjištění skutkového stavu vyšla v řízení najevo. Což je tedy i současné znění ust. § 120 o. s. ř. Tímto tedy došlo ke zmírnění dřívější nevyhovující úpravy, založené na zásadě materiální pravdy. Soud se mohl při zjišťování skutkového stavu omezit i na nesporná tvrzení stran (před rokem 1989 tato možnost byla dovozena pouze

⁴² MACUR, J. Zásada projednací v civilním soudním řízení. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997, str. 220

výkladem). Novelizované ustanovení § 120 o. s. ř., společně s ust. § 6 o. s. ř. zdůraznilo a rozšířilo opětovné zavedení zásady projednací do civilního řízení.

K zásadním změnám však došlo až prostřednictvím tzv. velké novely o. s. ř., provedenou zákonem č. 30/2000 Sb. a tzv. souhrnnou novelou provedenou zákonem č. 7/2009 Sb. Současný režim koncentrací byl totiž zaveden novelou o. s. ř. č. 30/2000 Sb. a prohlouben novelou č. 7/2009 Sb.

Všechny změny občanského soudního řádu vycházely z ústavních principů dělby moci, tedy především respektovaly čl. 4 a příslušná ustanovení hlavy čtvrté Ústavy. Tyto změny uváděly v život právo na spravedlivý proces, jak je vyjádřeno v čl. 36 Listiny základních práv a svobod. V souladu s čl. 10 Ústavy byl vzat zřetel na čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva

4.4 Období 2000 – 2009, tzv. velká novela občanského soudního řádu

Dne 1. 1. 2001 nabyl účinnosti zákon č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., o. s. ř., ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb. uváděla, že občanský soudní řád po roce 1989 „pokračoval v koncepci tzv. jednotného civilního procesu a jednak v sobě zahrnul tzv. nalézací řízení i řízení exekuční, jednak nerozlišoval mezi tzv. řízením sporným (v něm jde o rozhodnutí sporu o právo mezi dvěma spornými stranami) a tzv. řízením nesporným (v něm jde prioritně o to upravit postavení účastníků a většinou sleduje i celospolečenské zájmy). Jednou ze základních zásad občanského soudního řádu byla povinnost soudu zjišťovat (a to i při nečinnosti účastníků řízení) skutečný stav věci (tzv. zásada materiální pravdy). Občanský soudní řád vycházel z nereálných možností soudu působit preventivně, předcházet soudním sporům. Většina ustanovení občanského soudního řádu byla formulována příliš stručně, takže aplikace musela být dotvářena především soudní praxí.“⁴³

Soudní řízení bylo dle důvodové zprávy dlouhé a nesoustředěné. Velká novela občanského soudního řádu určila stranám nové povinnosti, vyplývající z nově koncipované přípravy řízení. Došlo k zavedení institutů přípravy jednání směřujících k tomu, aby soud mohl za aktivní účasti účastníků řízení, případně za jistých procesních

⁴³ Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb., sněmovní tisk 257

sankcí vůči těm, kteří nespolupracují, připravit jednání tak, aby mohlo být rozhodnuto při jednání jediném.

Velkou novelou, byla do norem občanského práva procesního opětovně zavedena koncentrace řízení. Tím tedy došlo k návratu do stavu před rokem 1948. Přijetím této novely se začaly projevat dosud opačné tendence, než tomu bylo dosud, a došlo k postupnému odvracení od principu jednotného řízení. Sporné řízení tak začalo být znovu rozfázované.

Tímto koncentračním institutem došlo k dalšímu posunu od zásady materiální pravdy k zásadě formální pravdy. Zákonem nově zavedená koncentrace, měla za cíl současně posílit odpovědnost účastníků za průběh řízení a zjištění a prokázání skutkového stavu, jakož i zamezit do té doby neúměrným průtahům v řízení. Zákonomodárce započal se svou snahou o urychlení občanského soudního řízení ve smyslu čl. 38 Listiny základních práv a svobod, jakož i čl. 6 Úmluvy. Svou snahu k urychlení řízení se snažil prosadit prostřednictvím kvalitní přípravy soudního jednání.

Touto novelou zavedené prvky koncentrace se projevovaly v zákoně ve dvou formách. První forma je tzv. koncentrace zákonná (zejména ust. § 118b, 119a, 175, 205a ve spojení s § 219 o. s. ř.) a druhá tzv. koncentrace soudcovské neboli vhodná (§ 114b, 118c o. s. ř.).

4.4.1 Kvalifikovaná výzva

K těm nejzásadnějším a průlomovým koncentračním institutům patřilo zavedení tzv. kvalifikované výzvy k písemnému vyjádření dle ust. § 114b o. s. ř. a s tím spojený následek v podobě fikce uznání, tj. v případě nesplnění povinnosti vyjádřit se, v možnosti vydat rozsudek pro uznání (§ 153 o. s. ř.). I když je nutno poznamenat, že někteří autoři mluví spíše o zavedení formální pravdy, popř. o koncentraci v nepravém slova smyslu. Kvalifikovaná výzva totiž nezabránila v právu následně navrhnout další důkazy a uvádět další skutečnosti.

V každém případě se jednalo o zásadní posun pro rychlost řízení. Soud totiž do té doby neměl účinné prostředky vůči žalovanému, kterými by ho donutil k vyjádření se k žalobě. V takovém řízení pak docházelo mnohdy ke značným průtahům. Po novele již soud mohl u takto pasivního žalovaného, po splnění zákonem stanovených podmínek, vydat rozsudek pro uznání. „Tento institut, spolu s „klasickou“ výzvou k písemnému vyjádření, sloužil jako písemná příprava jednání. Soud měl dále k dispozici možnost

provést i ústní přípravu jednání, pokud se ukázalo, že písemná příprava jednání není možná. V praxi byl v hojné míře využíván především institut kvalifikované výzvy k písemnému vyjádření, a to zejména kvůli možnosti uplatnění fikce uznání nároku. Institut ústního přípravného řízení byl fakticky z důvodu neúčelnosti obcházen tím, že soud nařídí první jednání ve věci a než jej zahájí, vyzve účastníky ke smíru, popř. ke splnění dalších procesních povinností. Úprava přípravného jednání však byla velice kusá a soudu nedávala potřebné pravomoci k zajištění rychlého průběhu řízení.⁴⁴

Pokud se však jedná o koncentraci v pravém slova smyslu, tak tato velká novela zavedla tzv. zákonnou koncentraci a tzv. koncentraci vhodnou (či soudcovskou).

4.4.2 Koncentrace soudcovská

Koncentrace soudcovská pak byla nově upravena v ust. § 118c odst. 1 o. s. ř., a týkala se zásadně všech ostatních sporných řízení. Soud mohl na návrh účastníka, uložit druhému účastníkovi, docházelo-li díky jeho nečinnosti k průtahům v řízení, povinnost tvrdit všechny rozhodné skutečnosti a označit všechny důkazy, a to ve lhůtě soudem stanovené. V ust. § 118c odst. 2 o. s. ř. byly stanoveny výjimky a to tak, že po lhůtě určené soudem mohou účastníci uvést další skutečnosti nebo označit důkazy, jen jestliže jimi má být zpochybněna věrohodnost provedených důkazních prostředků nebo jestliže účastník byl vyzván k doplnění vylíčení rozhodných skutečností podle § 118a odst. 2, jakož i skutečnosti a důkazy, které nastaly (vznikly) po uplynutí lhůty nebo které účastník nemohl bez své viny včas uvést. Nutno doplnit, že při nesplnění povinnosti tvrdit a označit důkazy v případě obou druhů koncentrace institutů však účastníka nestíhala fikce uznání nároku, nýbrž pouze nemožnost soudu přihlížet k později uplatněným skutečnostem.

4.4.3 Koncentrace zákonná

V případě koncentrace zákonné byl novelou v ust. § 118b o. s. ř. stanoven taxativní výčet řízení, ve kterých jsou **účastníci povinni uvést rozhodné skutečnosti a označit důkazy k jejich prokázání do skončení prvního jednání ve věci**, přičemž k později uplatněným skutečnostem a důkazům nebyl soud oprávněn přihlížet. Nejednalo se tak tedy o všechna řízení, ale pouze o ty řízení, „u nichž to vyžadovala potřeba (společenský zájem) na soustředěném řízení a urychleném rozhodnutí věci.“⁴⁵ To se

⁴⁴ SKOPAL, R.: Nové procesní instituty provedené novelou OSŘ, www.juristic.cz, zveřejněno dne 20. června 2009

⁴⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb., sněmovní tisk 257

následně ukázalo jako problém a proto došlo k další novelizaci a zavedení zákonné koncentrace zásadně na všechna sporná řízení. Koncentrace řízení se totiž v praxi týkala malého počtu věcí projednávaných před soudem prvního stupně.

„Uvedená koncentrace souvisí se zavedením systému tzv. neúplné apelace, na kterém je od účinnosti tzv. velké novely postaveno odvolací řízení. Účastníci řízení na prvním stupni tak napříště mohli uplatňovat nové skutečnosti a důkazy pouze do vyhlášení rozhodnutí, o čemž museli být soudem řádně poučeni (§ 119a o. s. ř.). Další skutečnosti nebo důkazy mohli uplatnit pouze za podmínek ustanovení § 205a o. s. ř.“⁴⁶

Pochopitelně se koncentrace nemohla týkat řízení nesporných, v nichž se uplatňovala zásada vyšetřovací, jakož i v dalších případech stanovených zákonem. Účastníci tak nebyli v tvrzení a navrhování nových důkazů omezeni jen na řízení v prvním stupni.

Zákonná koncentrace se v praxi osvědčila a stala efektivním nástrojem pro rychlé vedení některých taxativně specifikovaných typů sporů. Nutno poznamenat, že se tato koncentrace vztahovala pouze na velmi malý počet řízení a proto fakticky průlom do rychlosti řízení většiny sporů nepřinesla. Koncentrace soudcovská se naproti tomu příliš neosvědčila. Její přínos pro rychlost řízení nenastal. Jednak již k průtahům muselo dojít. Soud byl navíc vázán návrhem stran a současně soud musel velmi podrobně odůvodnit usnesení, kterým koncentraci provedl. Ačkoliv tzv. vhodná koncentrace měla být prostředkem k urychlení řízení, v praxi to často vedlo naopak ke zvýšení průtahů. Účastníci se totiž proti takovému usnesení soudu často odvolávali. Odvolací soudy pak tato rozhodnutí soudů prvního stupně rušily z důvodu rozporu s právem účastníka na spravedlivý proces. Velmi přínosný záměr zákonodárce tak zůstal nenaplněn.

„Univerzální koncentrace řízení byla ve skutečnosti spojena – viděno časovou osou celého řízení před soudem – až s vyhlášením rozsudku soudu prvního stupně. Systém neúplné apelace, na kterém je vybudována úprava odvolacího řízení ve věcech sporných, není ze své podstaty ničím jiným než koncentrací řízení. Za předpokladu, že účastník podal přípustné a včasné odvolání, nastávala koncentrace řízení ke dni, kdy rozhodl soud prvního stupně; poté již odvolatel (a za stejných podmínek i jiný účastník řízení) nemohl uvádět nové skutečnosti a důkazy. Tento zákaz novot v odvolacím řízení

⁴⁶ HAMULÁKOVÁ, K. Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, str. 42

byl prolomen jen několika výjimkami stanovenými v ustanovení § 205a o. s. ř. Jejich výčet zůstal nedotčen novelizací provedenou zákonem č. 7/2009 Sb.⁴⁷

⁴⁷ BUREŠ, J., Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 1. 7. 2009, Bulletin advokacie, rok 2009, číslo 12, str. 12

5 K pozitivní úpravě, tzv. souhrnná novela občanského soudního řádu a její komparace s velkou novelou

5.1 Souhrnná novela

Po výše popsaných východiscích a historických souvislostech se ve vývoji již dostávám k aktuální úpravě projednací a koncentrační zásady. Ve sporném řízení se i nadále uplatňuje projednací zásada. Úprava této zásady je obsažena zejména v ust. § 101, § 120 o. s. ř. Z těchto ustanovení zákona je patrné, že jsou to účastníci řízení, kteří jsou plně odpovědní za zjištění skutkového stavu věci. Výjimku představuje oprávnění soudu podle ust. § 120 odst. 3 o. s. ř. provést jiné než účastníky navržené důkazy v případech, kdy je to nutné ke zjištění skutkového stavu případu a vyplývají-li tyto skutečnosti ze spisu. Soud již tedy není oprávněn pátrat po důkazech, ale musí vycházet pouze ze spisu. Takové shromažďování skutkového materiálu vyžaduje určitý čas. Závisí tedy výlučně na aktivitě stran, kolik časového prostoru bude nutné na takové zjišťování potřeba. Případné otálení účastníků způsobuje průtahy. Pokud má být naplněno právo účastníků na vydání rozhodnutí v přiměřené lhůtě, je zřejmé, že musí existovat jakési omezení, kdy jsou účastníci povinni splnit své povinnosti. Takovým procesním prostředkem je právě koncentrace řízení spočívající v povinnosti tvrdit a prokazovat jen do určité doby. K pozdějším návrhům již soud nesmí přihlídnout (až na taxativně určené výjimky).

Zákonodárce se při přijetí dosud poslední zásadní novely inspiroval prvorepublikovou úpravou. Prvorepubliková úprava, oproti současné úpravě, poskytovala soudu větší možnosti prolomení koncentrace na základě vlastní úvahy. Soudce mohl na základě své úvahy připustit nové důkazy a tvrzení.

Pozitivní úprava navázala na velkou novelu a snažila se odstranit některé její nedostatky, které se v praxi objevily. Z tohoto důvodu se v této kapitole pokusím současně s popisem aktuální úpravy komparativně zhodnotit i provedené změny.

Velká novela byla mnohdy označována jako skrytá rekodifikace a znamenala zásadní průlom do českého civilního řízení. Další posun od přechodu od materiální pravdy k formální, jakož i k dalšímu zamezení průtahů v soudním řízení, byl proveden zákonem č. 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, která nabyly účinnosti dne 1. 7.

2009. V pořadí již 102 novela o. s. ř., označovaná jako souhrnná, přinesla celou řadu změn. Vedle nové úpravy doručování, změn v protokolaci, omezení odůvodnění rozhodnutí soudu, to bylo především zavedení nových koncentračních institutů majících za cíl efektivnější odstranění průtahů v řízení.

Před změnou provedenou souhrnnou novelou bylo pravidlem (a koncentrace představovala výjimku), že účastníci měli možnost a též povinnost tvrdit právně významné skutečnosti a navrhopvat důkazy k jejich prokázání až do konce řízení před soudem prvního stupně. Teprve před skončením jednání (míněno posledního) byl předseda senátu ve smyslu ustanovení § 119a odst. 1 o. s. ř. povinen účastníky poučit, že všechny rozhodné skutečnosti a důkazy musí uvést a označit dříve, než soud ve věci vyhlásí rozhodnutí, neboť později uplatněné skutečnosti a důkazy mohou být odvolacím důvodem jen za podmínek uvedených v § 205a o. s. ř. **Souhrnná novela zavedla přísnou univerzální koncentraci pro veškerá sporná řízení bez výjimky a účastníci již nemají právo tvrdit skutečnosti a navrhopvat důkazy kdykoliv v řízení v prvním stupni, ale jen do skončení přípravného jednání nebo prvního jednání ve věci.** V řízeních o opravných prostředcích ať již odvolání či dovolání zůstal projev zásady koncentrace v podstatě beze změn. Byl však zaveden nový odvolací důvod podle ust. § 205 odst. 2 písm. b) o. s. ř., a to v souvislosti s novelizovaným zněním §118b o. s. ř.

Prostředkem k naplnění práva na spravedlivý proces spočívající v řízení bez průtahů, se stalo zásadní zvýšení procesní odpovědnosti účastníků civilního soudního řízení za průběh a výsledek řízení. To se projevilo především ve výrazném posílení dosavadní právní úpravy zásady koncentrace řízení, tedy odpovědnosti účastníků za včasné zjištění skutkového stavu, za současného zavedení nových institutů, jakým je např. přípravné jednání. Takové změny v legislativě vedly k odklonu od dosud dominantního postavení zásady materiální pravdy. Není to však zcela přesné, jelikož i nadále zůstává materiální pravda v řízení zastoupena. Jak totiž K. Hamuláková trefně dodává, „zásada formální pravdy totiž ve velké části případů nastupuje až jako následek pasivního přístupu účastníků“⁴⁸.

Nástrojem k soustředění a zefektivnění řízení a k urychlenému rozhodnutí ve věci představuje zavedením institut přípravného jednání a dále rozšíření dopadu zásady

⁴⁸ HAMULÁKOVÁ, K. Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, str. 44

koncentrace na veškerá sporná řízení, jakož i posunutí nástupu samotné koncentrace. A právě změny právní úpravy v této oblasti jsou předmětem následující části práce, kde budou popsány jednotlivé projevy zásady koncentrace.

5.1.1 Kvalifikovaná výzva

Alternativou přípravného jednání, které bude popsáno níže, je kvalifikovaná výzva. Tento institut, který se jednoznačně se v praxi osvědčil. Úprava výzvy a kvalifikované výzvy proto podle ust. § 114a a ust. § 114b o. s. ř. přečkala tuto novelu bez větších změn. Pomocí něho získal soud účinný procesní nástroj proti žalovanému, který by chtěl být v řízení pasivní. Podle ustanovení § 114b odst. 1 o. s. ř., soud pod sankcí uznání nároku ukládá žalovanému, aby se ve věci písemně vyjádřil a aby v případě, že nárok uplatněný v žalobě zcela neuzná, ve vyjádření vylíčil rozhodující skutečnosti, na nichž staví svoji obranu, a k vyjádření připojil listinné důkazy, jichž se dovolává, popřípadě označil důkazy k prokázání svých tvrzení.

Povaha věci vyžaduje vydání usnesení podle § 114b o. s. ř. zejména tehdy, je-li zjišťování skutkového stavu věci s ohledem na předpokládané množství odlišných tvrzení účastníků a navrhovaných důkazů mimořádně obtížné, a kdy bez znalosti stanoviska žalovaného nelze první jednání připravit tak, aby při něm bylo zpravidla možné věc rozhodnout.

Podle judikatury Nejvyššího soudu ČR není možné výzvu vydat tam, kde to povaha věci nevyžaduje. Nejvyšší soud se k této problematice vyjádřil v rozhodnutí ve věci sp. zn. 21 Cdo 1109/2004. „Okolnosti případu odůvodňují vydání usnesení podle § 114b o. s. ř. v zejména takovém sporu, kdy dosavadní poznatky ukazují, že - ačkoliv by podle své povahy nemuselo jít o věc z hlediska zjišťování skutkového stavu mimořádně obtížnou - tu jsou takové mimořádné skutečnosti, které vedou k závěru, že bez písemného vyjádření žalovaného ve věci nemůže být první jednání připraveno tak, aby při něm mohlo být zpravidla o sporu rozhodnuto. Ve zcela jednoduchých věcech, které nevyžadují podrobnější a rozsáhlejší přípravu jednání, je vydání usnesení podle § 114b o. s. ř. vyloučeno.“⁴⁹

„Občanský soudní řád nepřipouští jako regulérní prostředek obrany žalovaného obstrukce a nečinnost žalobce po podání žaloby spojuje s předpokladem, že nemá zájem

⁴⁹ viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 8. 2004, sp. zn. 21 Cdo 1109/2004

na dalším pokračování v řízení. Jestliže se žalovaný řádně ve věci nevyjádří, popřípadě nedostaví se bez řádné omluvy k přípravnému jednání, resp. k jednání ve věci, soud za splnění dalších podmínek zpravidla rozhodne ve věci v jeho nepřítomnosti, popřípadě rozsudkem pro uznání na základě zákonem stanovené fikce uznání, anebo rozsudkem pro zmeškání. Nedostaví-li se žalobce bez řádné omluvy k přípravnému jednání, soud řízení zastaví.⁵⁰

5.1.2 Přípravné jednání

Souhrnná novela občanského soudního řádu provedená zákonem č. 7/2009 Sb. rozšířila okruh institutů sloužících k přípravě jednání o přípravné jednání. Dosavadní přípravné jednání podle § 114c nebylo příliš využíváno, jelikož neexistovala žádná odpovídající sankce v případě nedostavení se (s výjimkou pořádkové pokuty). Došlo proto k jeho zásadní přeměně a novelizaci tohoto ustanovení.

Přípravné jednání je další formou přípravy a úzce souvisí se zásadou rozhodnutí při jediném jednání ve věci podle ust. § 114a odst. 1 o. s. ř. Přípravný rok, jak je přípravné jednání často označováno, soud podle ust. § 114c o. s. ř. provede, jsou-li splněny taxativně stanovené podmínky. Důvodem pro nařízení přípravného roku je i zde naplnění zásady rozhodnout při jediném jednání. Pokud soud dojde k závěru, že není možné přípravu vyřešit běžnou komunikací s účastníky prostřednictvím písemných stanovisek, měl by nařídit přípravné jednání. Není-li si tedy soud jist, že je schopen řízení při jediném jednání vyřešit, musí nařídit přípravné jednání. Praxe však takto striktní rozhodně není.

Soud ve věci může rozhodnout bez nařízení jednání (ust. § 115a o. s. ř.). Předpokladem však je, že, lze rozhodnout na základě listinných důkazů a s rozhodnutím bez neřízení jednání účastníci souhlasí. Pokud není možné takto rozhodnout, může soud nařídit přípravu jednání postupem podle ust. § 114a odst. 2 o. s. ř., což však není příliš časté. Pokud ani takto soud nepostupoval, má soud dvě alternativy dalšího postupu a to buď podle s ust. § 114b o. s. ř., tedy cestou kvalifikované výzvy k písemnému vyjádření, nebo může soud podle ust. § 114 c o. s. ř. nařídit a provést tzv. přípravné jednání. Je vyloučeno, aby soud nařídil přípravné jednání, pokud již před tím šel cestou kvalifikované výzvy. Současně nepřichází v úvahu, aby soud po přípravném jednání,

⁵⁰ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol.: Občanský soudní řád I. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 19

vyzval žalovaného prostřednictvím kvalifikované výzvy, jelikož již došlo k zákonné koncentraci.

Přípravné jednání je možné provést i v nesporných řízeních (§ 120 odst. 2), na rozdíl od řízení sporných (§ 120 odst. 3) však nelze účastníka, který svým povinnostem nedostojí, postihnout rozsudkem pro uznání a pochopitelně nemůžu v tomto řízení dojít ke koncentraci řízení.

Ačkoliv je obsah a účel přípravného jednání podle souhrnné novely a předchozí právní úpravy v podstatě totožný, zavedla souhrnná novela zásadní změny, které se týkají zejména důsledků nedostavení se k tomuto přípravnému jednání či nesplnění účastníkům uložených povinností.

Důvodem nařízení přípravného jednání podle ust. § 114c odst. 3 o. s. ř., je zkoumání podmínek řízení, pokus o smír, označení, popř. doplnění tvrzení a důkazů a dalších procesních povinností a poučení pro účastníky řízení. Důležitým úkolem soudu v rámci přípravy je i zjištění sporných otázek mezi účastníky, které se následně stanou předmětem dokazování. Odstoupení od shodných tvrzení po nastalé koncentraci již není možné, jelikož takové tvrzení by představovalo nové a tedy nepřípustné skutkové tvrzení.⁵¹ Podle ust. § 114c odst. 4 o. s. ř. procesní povinnosti podle odstavce 3 jsou účastníci povinni splnit do skončení přípravného jednání.

Ve věcech, v nichž se koná přípravné jednání, nastává koncentrace řízení ke skončení přípravného jednání, popř. ke dni, na který připadl poslední den dodatečné lhůty poskytnuté účastníkům soudem podle § 114c odst. 4 o. s. ř. Ke koncentraci ke skončení přípravného jednání nedochází, pokud účastník nebyl řádně poučen podle § 114c odst. 5 o. s. ř. před skončením přípravného jednání.

Pokud se soud rozhodne pro přípravné řízení, je povinen doručit usnesení o nařízení přípravného jednání účastníkům do vlastních rukou a v časovém předstihu. „V usnesení o nařízení přípravného jednání je soud účastníky povinen poučit nejen tak, jak mu to výslovně ukládá § 114c odst. 6, 7, tedy o procesních následcích nedostavení se k přípravnému jednání, nýbrž i o tom, jaké povinnosti budou účastníci povinni při přípravném jednání plnit a že řízení bude ke skončení přípravného jednání koncentrováno. Naposledy uvedené poučení se musí účastníkům dostat předem, i když

⁵¹ viz JIRSA, J., Proč bychom se souhrnné novely báli?, Bulletin advokacie, rok 2009, číslo 6, str. 21

to zákon výslovně nestanoví. Tato poučovací povinnost soudu vyplývá z § 5. Má-li účastník dostát své povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní při přípravném jednání, pak si musí být předem vědom toho, co od něho soud při přípravném jednání očekává, zejména však skutečnosti, že koncentrace řízení nastává ke skončení přípravného jednání.⁵² V souvislosti s přípravou jednání má tedy soud v souladu s ust. § 114c odst. 5 o. s. ř. povinnost poučit přítomné účastníky znovu před koncem přípravného jednání o tom, že ke skutečnostem uvedeným a k důkazům označeným po skončení přípravného jednání nebude soud přihlížet s tím, že účastníky poučí také o tom, kdy lze k později uvedeným skutečnostem a důkazům přihlídnout. Z tohoto pravidla existují výjimky, o kterých pojednán v samostatné kapitole této práce.

Účastníkům řízení může soud poskytnout na jejich žádost lhůtu k doplnění tvrzení o skutečnostech rozhodujících pro věc, k podání návrhů na provedení důkazů nebo ke splnění dalších procesních povinností; tato lhůta nesmí být podle současné úpravy delší než 30 dnů. K později uvedeným skutečnostem a důkazům již soud nesmí přihlížet. O tomto důsledku je podle ust. § 114c odst. 5 o. s. ř. předseda senátu povinen poučit přítomné účastníky, že ke skutečnostem uvedeným a k důkazům označeným po skončení přípravného jednání, popřípadě po uplynutí lhůty k doplnění, může být přihlídnuto jen za podmínek uvedených v § 118b odst. 1. o. s. ř. Zákon tedy připouští výjimky do tohoto pravidla. Jedná se zejména o případy, kdy se účastník uvádí skutečnosti nebo důkazy, jimiž má být zpochybněna věrohodnost provedených důkazních prostředků, které nastaly po přípravném jednání nebo které účastník nemohl bez své viny včas uvést.

Podle ust. § 114c odst. 2 o. s. ř., předvolá předseda senátu k přípravnému jednání účastníky, jejich zástupce, popř. též další osoby, jejichž přítomnosti je třeba. V ust. § 114c odst. 6 o. s. ř. je stanoveno, že pokud se řádně předvolaný žalovaný nedostaví k přípravnému jednání a byla mu doručena žaloba, aniž by se včas a z důležitého důvodu omluvil, má se, s výjimkou věcí, v nichž nelze uzavřít a schválit smír (§ 99 odst. 1 a 2), a věcí uvedených v § 120 odst. 2, za to, že uznává nárok, který je proti němu uplatňován žalobou; o tomto následku (§ 153a odst. 3) musí být poučen v předvolání k přípravnému jednání. To neplatí, jsou-li splněny předpoklady pro zastavení řízení nebo odmítnutí žaloby.

⁵² DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol.: Občanský soudní řád I. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 803

Souhrnná novela tedy spojila fikci uznání nároku i s institutem přípravy jednání (dosud to bylo spojeno jen s kvalifikovanou výzvou). Takový posun je logický, jelikož podstata přípravy jednání je totožná s kvalifikovanou výzvou. Změna však spočívá i v tom, že tato novela přinesla postih i pro žalobce, který se k přípravě nedostaví. V případě porušení povinnosti u žalovaného soud vydá „(rozuměj, musí vydat; nikoliv může vydat) kontumační rozsudek pro uznání“⁵³ v souladu s ust. § 153a odst. 3 o. s. ř. Zatímco pokud se bez řádné omluvy nedostaví řádně poučený žalobce, soud řízení zastaví podle ustanovení § 114c odst. 7 o. s. ř. S tím je pro žalobce spojen postih v podobě hrozby přiznání náhrady nákladů řízení pro procesně úspěšného žalovaného. Otázkou však zůstává, jak soud rozhodne v případě, kdy se jednání nezúčastní ani jeden z účastníků, kteří byli řádně předvoláni a poučeni. Domnívám se, že soud by měl řízení zastavit, protože fikce uznání nároku může nastat až v případě, kdy jsou splněny podmínky pro přípravné jednání. Ty však v případě absence žalobce nejsou naplněny.

„Zůstává však otázkou, jak tato nová právní úprava ob stojí při posuzování prizmatem rovnosti účastníků řízení ve smyslu čl. 96 odst. 1 Ústavy České republiky (či ust. § 18 o.s. ř.), neboť za stejné pochybení (nedostavení se k nařízenému přípravnému jednání) zavádí pro žalobce a žalovaného zcela jiné sankce a z nich plynoucí důsledky. Zatímco žalovaný je stížen fikcí uznání nároku, tedy meritorním rozhodnutím, tvořícím překážku věci rozsouzené, proti němuž jsou podle ust. § 205b o. s. ř. významně omezeny odvolací důvody, žalobce je stížen „pouze“ nemeritorním rozhodnutím o zastavení řízení, přičemž je mu vrácen i zaplacený soudní poplatek.“⁵⁴ Ačkoliv je zřejmé, že se jedná o zjevně nepoměrně odlišné následky, nedomnívám se, že by to bylo v rozporu s jakýmkoliv právem účastníků. Právě hrozba kontumačního rozsudku je jedinou účinnou hrozbou pro žalovaného, jak ho donutit k řádnému vedení sporu. Tím tedy plně dochází k naplnění principu rychlosti řízení. Sankce pro žalobce je spíše pouze formální hrozbou, zajišťující naopak zásadu hospodárnosti řízení. Pokud by se žalobce nedostavil, soud by musel řízení odročovat a žalobce by tak v extrémním případě nenutilo nic se k řízení dostavit.

Mnohem podstatnější problém spatřuji v tom, že bylo vhodné se vrátit k historické prvorepublikové úpravě a zavést pro žalovaného sankci za nedostavení se k

⁵³ JIRSA, J., Proč bychom se souhrnné novely báli?, Bulletin advokacie, rok 2009, číslo 6, str. 21

⁵⁴ SKOPAL, R.: Nové procesní instituty provedené novelou OSŘ, www.juristic.cz, zveřejněno dne 20. června 2009, zobrazeno 21. března 2013

přípravnému jednání ve formě vydání rozsudku pro zmeškání podle ust. § 153b o. s. ř. Rozsudek pro zmeškání zcela určitě více odráží procesní situaci. Je totiž zjevné, že žalovaný svou pasivitou nedává najevo své uznání. Pokud totiž žalovaný zmešká přípravné jednání z omluvitelného důvodu, byla by pro něj snadnější cesta pro zvrácení takového rozhodnutí. V případě uplatnění fikce uznání nároku však žalovaný tuto možnost nemá. Taková úprava by rozhodně více naplnila soulad s právem na spravedlivý proces a to i s ohledem na současnou úpravu doručování. O tom, že s novou úpravou doručování jsou v praxi často obtíže, nelze pochybovat. Svědčí o tom i stále častější zásahy Ústavního soudu.

Možnost splnit břemeno důkazní a břemeno tvrzení tedy končí zásadně k okamžiku skončení přípravného jednání, popř. ke konci poskytnuté lhůty. O této skutečnosti je soud povinen účastníky poučit nejen v usnesení o nařízení přípravného jednání, ale i před skončením přípravného jednání. V opačném případě dochází k tomu, že řízení zkoncentrováno není.

5.1.3 Koncentrace řízení spojená se skončením prvního jednání ve věci

Tento druh koncentrace představuje nejzásadnější změnu, kterou souhrnná novela oproti velké novele přinesla. Tento druh koncentrace je v praxi užíván nejčastěji. „Novela občanského soudního řádu provedená zákonem č. 7/2009 Sb., učinila z koncentrace řízení univerzální zásadu projednávání sporných věcí a zavedla koncentraci řízení nejen ve vazbě na přípravné jednání (k jeho konci), ale též ve všech sporných věcech ke skončení prvního jednání ve věci samé. Koncentrace řízení nenastává ve věcech uvedených v § 120 odst. 2, tj. ve věcech, které zákon předepisuje projednat podle pravidel tzv. nesporného řízení. V souvislosti s těmito změnami byl zrušen či spíše vypuštěn institut koncentrace rozhodnutím soudu na návrh účastníka (tzv. koncentrace vhodná).“⁵⁵

Jsem přesvědčen, že soudcovská koncentrace měla v platném občanském soudním řádu své místo. Jak bude dále uvedeno, s univerzální koncentrací na všechna řízení již po prvním jednání každého sporu nesouhlasím. Dle mého názoru není možné ve složitých řízeních zavést tzv. procesní gilotinu ihned na počátku sporu. V takovém případě není možné mluvit o hledání spravedlivé rozhodnutí. Naopak jsem přesvědčen o

⁵⁵ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol.: Občanský soudní řád I. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 839

nevyhnutelnosti zavedení co nejvyšší soudcovské koncentrace namísto univerzální koncentrace.

Sporné civilní řízení prováděné u soudu I. stupně po novele nepředstavuje jeden časový úsek, ale je rozděleno do fáze před koncentrací, kdy je nutné splnit povinnosti tvrzení a důkazní, přičemž k později uvedeným skutečnostem a označeným důkazům smí soud přihlídnout a po ni, kdy soud věc na základě dosud uvedených skutečností projedná. V první fázi, která je zejména ve složitých případech mnohem kratší, se naplno projevuje projednací zásada, protože účastníci musí v této fázi navrhnout soudu veškerá tvrzení a důkazy, které budou následně projednány.

Soud není omezen koncentrací v případě, má-li předseda senátu podle ust. § 118a odst. 2 o. s. ř. za to, že věc je možné po právní stránce posoudit jinak než podle účastníkova právního názoru. V tomto případě soud smí přihlídnout ke skutečnostem nebo důkazům, které účastníci následně po výzvě k doplnění a po řádném poučení uvedli.

Výše jsem popsal případy koncentrace spojené s přípravou jednání. Pokud soud přípravné jednání z jakýchkoliv důvodů nenařídí, zejména proto, že se jedná o jednoduchou věc, u které předpokládá, že bude skončena při prvním jednání, **nastává zákonná koncentrace řízení spojená se skončením prvního jednání, které se ve věci konalo**, nebyla-li poskytnuta náhradní lhůta. Z důležitých důvodů totiž může soud stejně jako u přípravného jednání poskytnout účastníkům, na žádost některého z nich, lhůtu k doplnění tvrzení o skutečnostech rozhodujících pro věc, k podání návrhů na provedení důkazů nebo ke splnění dalších procesních povinností. S ohledem na skutečnost, že pro tento případ není zákonem určená lhůta, užívají soudy analogicky lhůtu, která by neměla být delší než 30 dnů (§114 odst. 4 o. s. ř.). Nicméně soudu nic nezakazuje určit delší, jelikož se jedná o lhůtu soudcovskou, kterou je možné i prodloužit. Lhůta z důvodu zásady rovnosti běží všem účastníkům stejně. Po uplynutí poskytnuté lhůty nastávají účinky koncentrace.

V případě, že účastník neuvede skutečnosti a neoznačí důkazy do konce přípravného jednání, resp. do konce prvního jednání ve věci nebo do konce mu poskytnuté lhůty, nebude k nim soud, až na výjimky, přihlížet. Pokud žalovaný toto včas nesplní, může to pro něj znamenat neúspěch ve sporu, který se tak může projevit v důsledku neunesení důkazního břemene a břemene tvrzení. Nemusí tomu tak být vždy. Pokud totiž žalobce

neunese své důkazní břemeno a břemeno tvrzení, vyzní konečné rozhodnutí pro žalovaného nakonec příznivě.

Jak jsem výše uváděl, tak povinnost poučit účastníky o koncentraci řízení u přípravného jednání, vyplývá přímo ze zákona. Ačkoliv v případě prvního jednání ve věci, takové pravidlo v zákoně zcela nesmyslně chybí, vyplývá to z obecné poučovací povinnosti soudu vyjádřené v ustanovení § 5 o. s. ř. Účastníkům se tak i v případě prvního jednání ve věci musí dostat práva být poučen již v předvolání k prvnímu jednání, jakož i před skončením takového jednání. Po řádném poučení jsou účastníci obeznámeni o důsledcích nesplnění výše uvedené povinnosti a o podmínkách, za nichž mohou nové důkazy a skutečnosti uvádět a řízení je zkoncentrováno. Je proto nutné ohledně poučení odkázat na úpravu uvedenou u přípravného jednání, jakož i na kapitolu týkající se výjimek z tohoto pravidla.

6 Zásada projednací a její vztah k zásadě koncentrační podle pozitivní úpravy

Tím vším co bylo výše uvedeno, se však dostáváme k podstatě této práce, tj. projednací zásadě z pohledu aktuální úpravy koncentrace občanského soudního řízení. Jak již jsem uvedl na začátku předchozí kapitoly projednací zásada je vůdčím principem celého sporného řízení. Z ust. § 101, § 120 o. s. ř. vyplývá, že jsou to účastníci řízení, kteří jsou plně odpovědní za zjištění skutkového stavu věci. Ačkoliv splnění této povinnosti zabere určitou dobu, není, z hlediska naplnění práva účastníků na vydání rozhodnutí v přiměřené lhůtě délky řízení, možné, aby nebyla taková doba ničím ohraničena. Takovým procesním prostředkem je koncentrace řízení spočívající v povinnosti tvrdit a prokazovat jen do určité doby, která stimuluje účastníky ke včasnému splnění svých procesních povinností. Z tohoto důvodu se řízení rozděluje na časové úseky, ohraničené prekluzivní lhůtou. Tento časový úsek musí být účastníkům dopředu znám a soud má povinnost o následcích porušení účastníky v předstihu důsledně poučit. Sankcí v případě porušení této lhůty je, že k pozdějším návrhům až na výjimky již soud nepřihlédne. Tím je účastníkům bráněno v tom, aby řízení účelově narušovali a způsobovali tak průtahy v řízení.

Koncentrační zásada tak zásadně ovlivňuje zásadu projednací. Od dob římského práva se uplatňuje „*Jura novit curia*“, tj. soud zná právo. Aplikační činnost soudu tedy není vázána na právní názory stran. Pochopitelně účastníci přesto mohou své právní pojetí soudu uvést. Ostatní skutečnosti je pak nutné soudu prokázat. Účastníky tak stíhá v průběhu řízení povinnost a břemeno tvrdit a prokazovat hmotněprávní skutek.

Podle ust. § 101 odst. 1 o. s. ř. musí účastník řízení na počátku sporu uvést skutečnosti a důkazy ve svůj prospěch. Pokud tak neučiní, je soud povinen takového účastníka ke splnění povinností nejprve vyzvat a poučit ho, že v případě nevyhovění výzvy bude výsledkem neúspěch ve sporu.

Nesplní-li účastník i přes výzvu to, co mu soud uložil, tato břemena neunes a spor musí prohrát. Transformace z povinnosti na břemeno dochází postupně nicméně právě až okamžikem poučení soudu a zásadně nejpozději pochopitelně při vydání meritorního rozhodnutí. Nejpodstatnější je však okamžik spojený s koncentrací řízení. Následně je totiž možnost tvrdit a dokazovat zákonem výrazně omezena. Jak uvádí K. Svoboda „z normativní (latentní) povinnosti tvrdit a prokazovat nelze dovodit žádný procesní

následek, jenž by účastníku ze strany soud hrozil. Tedy ani riziko pro účastník nepříznivého meritorního rozhodnutí. Ke konkretizaci povinnosti tvrdit a prokazovat v českém civilním sporu dochází až na základě činnosti ze strany soudu, jež je postupná a odvislá od konkrétních procesních institutů a zároveň od míry vědomostí soudu o konkrétních okolnostech případu. Povinnost tvrdit a prokazovat se tedy vytváří postupně a není předem dána. Na počátku řízení existuje jen jako normativní deklarace (§ 101 odst. 1 o. s. ř.), od níž nelze odvozovat konkrétní procesní odpovědnost.⁵⁶

Možnosti navrhnout další důkazy je spojená pouze s v zákoně výslovně uvedenými výjimkami. Tou jsou podle ust. § 118b odst. 1 o. s. ř. např. důkazy, které zpochybňují věrohodnost již provedených důkazů.

Proces dokazování je podle K. Svobody definován jako „proces vedoucí ke zjištění skutečností, jež jsou podstatné pro rozhodnutí ve věci samé, tedy pro verdikt o projednávaném hmotněprávním vztahu. Je-li řízení ovládáno zásadou materiální pravdy, je přípustnost dokazování upravena tak, že soud má oprávnění a zároveň povinnost vyhledávat a nacházet hmotněprávní skutek vždy, když to zákon výslovně nevylučuje. Naopak je-li řízení ovládáno zásadou projednací, jež je zpravidla ještě zpřísněna principem soustředovacím (koncentračním), platí opačná zásady. Soud provádí vyhledávání a dokazování hmotněprávních skutečností jen tehdy, když mu to zákon výslovně dovolí.“⁵⁷ Ust. § 6 o. s. ř. uvádí, že skutečnosti, o které soud své rozhodnutí ve věci samé opírá, musí být prokázána spolehlivě, tedy s mírou pravděpodobnosti, jež hraničí s jistotou.

Pokud to tedy shrnu, sporné řízení je ovládáno zásadou neúplné apelace, což předpokládá, že „spor po skutkové stránce účastník "odbude" u soudu prvního stupně. Soud prvního stupně je tedy v těchto případech instancí skutkovou, tj. instancí, u níž mají být zásadně při jediném jednání provedeny všechny účastníky navržené důkazy potřebné k prokázání právně významných skutkových tvrzení. K tomu zákon účastníku ukládá povinnost tvrdit všechny pro věc rozhodné skutečnosti před soudem prvního stupně a označit všechny v té době dostupné důkazy způsobilé je prokázat.“⁵⁸ O této povinnosti musí být účastník poučen podle potřeby v průběhu řízení (§ 5, § 101 a § 118a o.s.ř.) a jmenovitě pak před skončením přípravného jednání (§ 114c odst. 5 o.s.ř.)

⁵⁶ SVOBODA, K. Nové instituty českého civilního procesu. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s 45

⁵⁷ SVOBODA, K. Nové instituty českého civilního procesu. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 38

⁵⁸ viz. např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 3. 2008, sp. zn. 29 Odo 100/2006

nebo prvního jednání ve věci, popřípadě před rozhodnutím soudu prvního stupně ve věci samé (§ 119a odst. 1 o.s.ř.).

6.1 Koncentrace řízení ovlivňující projednací zásadu

„Míra soudní iniciativy při shromažďování skutkové materie případu se projevuje na možnosti urychlování procesu cestou uplatnění zásady koncentrace řízení. Pokud by byl soud zavázán aktivně vyhledat nejširší okruh skutkových okolností, nebyla by snaha stimulovat prekluzivními lhůtami účastníky řízení v plnění procesních povinností tak fundamentální pro běh celého řízení.“⁵⁹

Projednací zásada určuje obsah procesní činnosti stran, neboť vyžaduje, aby soud rozhodoval na základě skutkového stavu nabídnutého z podání účastníků. Zásada koncentrace řízení vystupuje v této souvislosti tak, že stanovuje pro naplnění obsahu zásady projednací určitý úsek řízení. Pokud někdo v řízení něco tvrdí, musí to uvést pouze v určitém časovém rozmezí, které zákon k tomu určí. Obě tyto zásady požadují, aby určitá osoba, pokud tvrdí svůj nárok, byla schopna jej prokázat odpovídající procesní aktivitou a to pouze a jenom v příslušném k tomu určeném momentu. Jedná se o tzv. procesní gilotinu, do kdy veškerá tvrzení a důkazy podstatné pro rozhodnutí musí být uvedeny. „Stanovení konkrétního úseku řízení pro plnění procesních povinností se jeví jako racionální prvek, jak urychlit aktivitu účastníků řízení. Předpokladem přitom je, že adresáti příslušných prekluzivních norem již mají ve sféře svého vědomí podstatné skutkové okolnosti vnějšího světa. Tak požadavek včasnosti reaguje na faktickou informovanost procesních stran, které musí představit skutkovou materii případu v takové kvalitě, aby odpovídala hmotnému právu, jež ten který nárok založilo.“⁶⁰

V praxi však dochází k tomu, že některý z účastníků sleduje jiný cíl než je rychlé řešení sporu a snaží se řízení co nejvíce prodlužovat. Soud proto musí disponovat možnostmi, jak tuto snahu účastníka eliminovat a řízení ukončit zpravidla při jediném jednání. Tím tedy vstupuje do projednací zásady koncentrační.

Zásada koncentrace řízení je obecným teoretickým označením právních institutů, které v řízení vytyčují časový prostor pro procesní chování subjektů řízení. Tato zásada tak

⁵⁹ JURÁŠ, M. Zásada koncentrace řízení v českém a ruském civilním procesu, Diplomová práce. Olomouc : UP PF, 2011, str. 18

⁶⁰ JURÁŠ, M. Zásada koncentrace řízení v českém a ruském civilním procesu, Diplomová práce. Olomouc : UP PF, 2011, str. 18

úzce souvisí s projednací zásadou, jelikož v řízení je obecně možné projednat pouze to, co bylo účastníky uvedeno před samotnou koncentrací. Tyto dvě zásady tak na sebe vzájemně působí a vzájemně se ovlivňují. Okamžik samotné koncentrace je předmětem neustálého vývoje. Aktuálním trendem je posouvat tento okamžik „procesní gilotiny“ co nejvíce na počátek sporu a to za jednoduchým účelem, který je snaha zákonodárce urychlit samotné řízení. Zásada koncentrační slouží, resp. by měla sloužit k urychlení řízení.

7 Aplikační a jiné problémy po zavedení koncentrace do civilního řízení

7.1 Poučovací povinnosti soudu

Poučovací povinnost soudu je vymezena v ustanovení § 5 o. s. ř., podle něhož soudy poskytují účastníkům poučení o jejich procesních právech a povinnostech. Tato obecná poučovací povinnost je konkretizována v dalších ustanovení občanského soudního řádu. Občanský soudní řád ukládá soudům, že jsou povinny (v průběhu sporu) poskytovat účastníkům v rámci soudního řízení poučení o procesních právech a povinnostech. Ústavní soud soudy nabádá, aby „zejména tehdy, je-li zákon nejednoznačný a rozhodovací praxe nejednotná, nemohou soudy na poučovací povinnost rezignovat, a to ani tehdy, pokud by účastníky řízení poučovaly o hmotném právu.“⁶¹ Ačkoliv zde soud řešil otázku poučení o hmotném právu, je možné z toho vyvodit, že české civilní soudnictví je postaveno na silné úloze poučovací povinnosti soudů. K. Svoboda k tomu dodává, že „po novele občanského soudního řádu č. 30/2000 Sb. již nelze mít pochybnost o tom, že soud musí poučit účastníky o svém předběžném náhledu na skutkový a důkazní stav věci. Také musí stranám odůvodnit, jak a proč ve věci samé rozhodne. Všechna tato poučení mají přinejmenším zčásti charakter poučení o hmotném právu. Stěžejní část hmotněprávní poučovací povinnosti je upravena v ustanoveních § 118a o. s. ř. Tato ustanovení do občanského soudního řádu zařadila právě novela č. 30/2000 Sb. Ke změně právní úpravy poučovací povinnosti došlo proto, že dosavadní obecná úprava poučovací povinnosti soudu (§ 5 o. s. ř.) neumožňovala dostatečně konkrétní a podrobné poučení účastníků o jejich vyhlídkách na úspěch ve sporu.“⁶² Z tohoto pohledu je možné rozlišovat dva základní typy poučovací povinnosti soudu. První skupinu tvoří čistě procesní povahy (poučení o odvolání, o koncentraci apod.) a druhou tvoří soudní poučení „ve své podstatě hmotněprávní povahy“⁶³.

Když může soud poučovat za určitých podmínek i o hmotném právu, musí o to více pak být poučovací povinnost řádně plněna v procesních otázkách, ke kterým patří samozřejmě i poučení o koncentraci řízení. V rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. září 2002, sp. zn. 29 Odo 810/2001, dovolací soud zdůraznil, že „občanský soudní řád v

⁶¹ nález Ústavního soudu ze dne 20. 4. 2010, sp. zn. II. ÚS 2087/08

⁶² SVOBODA, K. Dokazování. Praha: ASPI - Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, s. 304

⁶³ SVOBODA, K. Přehled judikatury. Poučovací povinnost soudu a koncentrace řízení. Praha : ASPI, a. s., 2009, str. 12

ustanovení § 5o. s. ř. sleduje, aby poučení, kterého se má účastníkům ze strany soudu dostat, bylo konkrétní a podrobné a aby se jim dostalo v takovém stádiu řízení, kdy je to pro vedení řízení potřebné a za takové situace, kdy bez konkrétního a podrobného poučení by mohli pro nedostatek potřebných znalostí procesních pravidel utrpět újmu na svých právech.⁶⁴ Souhrnná novela sice přímo nezasáhla do platné úpravy poučovací povinnosti soudu. Nicméně došlo k dalším povinnostem v souvislosti s koncentrací podle ust. § 118b odst. 1 o. s. ř. a podle § 114c o. s. ř., uložila soudu poučovat k novému okamžiku řízení, a to k okamžiku skončení prvního jednání ve věci (§ 118b odst. 1 o. s. ř.), případně přípravného jednání (§ 114c o. s. ř.). V praxi může nastat problém, kdy soud opomene nebo zcela záměrně účastníky o koncentraci nepoučí, ač mu to ukládá zákon.

4.1. Nedostatky poučení o koncentraci

Otázka nedostatku poučení způsobuje v praxi obtíže. Názory na tuto problematiku se zásadně různí. Jeden názor trvá na důsledném dodržování poučovací povinnosti soudu, kdy v případě nedostatku nemůže ke koncentraci nikdy dojít. Takový výklad je však v rozporu se zákonným zněním. Druhý názor tedy naopak trvá na důsledném textu zákona. Podle tohoto názoru koncentrace nastává ze zákona bez nutnosti poučení. Je faktem, že důvodová zpráva v tomto směru nahrává spíše druhému výkladu.

J. Jirsa k této problematice uvádí, že „bez naplnění poučovací povinnosti není možné dojít k platné koncentraci řízení.“⁶⁵ Pokud soud účastníky řádně nepoučí, nikdy nemůže dojít k účinnému nastolení skutkového a důkazního stop stavu. Tento názor zastává ve svých publikacích např. i K. Svoboda. „K nastolení koncentrace musí být splněn jak formální, tak materiální předpoklad. Formálním předpokladem koncentrace je ukončení prvního nebo přípravného jednání. Materiálním předpokladem koncentrace je dostatečná součinnostní aktivita soudu, spočívající především tom, že soudce účastníkům přesně sdělí, jaké skutečnosti pokládá pro rozhodnutí ve věci samé za podstatné a která ze stran má prokazovací povinnost. Teprve v této chvíli soud získává oprávnění rozhodnout ve věci samé na základě míry naplnění povinnosti tvrdit a prokazovat. Povinnost k tvrzení a prokazování se stává dospělou a mění se v břemeno.“⁶⁶ Tento názor však není přijímán

⁶⁴ rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 9. 2002, sp. zn. 29 Odo 810/2001

⁶⁵ JIRSA, J. Civilní proces po účinnosti souhrnné novely občanského soudního řádku a několik dalších úvah nad jeho perspektivami, Právní rozhledy, 2011, č. 5

⁶⁶ SVOBODA, K. Nové instituty českého civilního procesu. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 51

bez výhrad, jelikož koncentrace by měla nastávat přímo ze zákona a navíc by pak celá souhrnná novela týkající se koncentrace řízení přestávala mít smysl. V odborné literatuře se tak uvádí, že koncentrace nastává se skončením prvního jednání ve věci automaticky. Nicméně K. Svoboda dále uvádí, se „část soudců Nejvyššího soudu již přiklání k závěru, že ke koncentraci sporu nedojde, pokud soud poučení z tohoto důvodu neposkytne.“⁶⁷ Zůstává tedy otázkou, na kterém stanovisku se názor ustálí.

Dle judikatury Nejvyššího soudu „zákon nevyžaduje, aby účastníci byli o koncentraci poučení před skončením prvního jednání (byť poučení před skončením jednání bude s ohledem na závažné důsledky koncentrace nepochybně pravidlem), postačuje, aby je soud o této skutečnosti poučil (v souladu s § 5 o. s. ř.) v předvolání k jednání. Poučil-li soud v dané věci účastníky v předvolání k jednání, se skončením prvního jednání ve věci nastane ze zákona koncentrace řízení, účastníci si byli (měli být) vědomi omezení, které pro ně z toho plyne a závěr obou soudů, že skončením prvního jednání nastala koncentrace řízení je tak správný.“⁶⁸ Stejný názor je uveden i v komentáři nakladatelství C. H. Beck. Koncentrace tedy v případě, že neproběhlo přípravné jednání, nastává automaticky ze zákona ke konci prvního jednání a poučení není nutné. Takový závěr vyplývá ze zásady *Vigilantibus iura scripta sunt* (právo svědčí bdělým). Nicméně takový závěr vede k profesionalizaci soudního řízení, kdy běžný účastník nemá prakticky možnost nástrahy koncentrace odhalit. Navíc takový výklad je v příkrém rozporu s tak širokým výkladem o poučovací povinnosti soudu. Naopak jsou soudy za nedostatečné a povrchní poučování často kritizovány. Pokud totiž účastník není poučen řádně, přičemž tato skutečnost je důvodem neúspěchu tohoto účastníka v řízení, je řízení postiženo vadou představující významný zásah do procesního postavení účastníka, resp. porušení práva na spravedlivé soudní řízení garantovaného čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Já v této problematice naopak vidím východisko k tomu, aby soud případným nepoučením nahradil svou nemožnost soudcovské koncentrace. Koncentrace, jakožto nutný institut civilního řízení, by nastala až poučením. Kloním se tedy jednoznačně k názoru K. Svobody. Takový výklad je plně v souladu s právem na spravedlivý proces.

⁶⁷ SVOBODA, K. Nové instituty českého civilního procesu. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 164

⁶⁸ viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 11. 2012, sp. zn. 26 Cdo 2168/2011

7.2 Poučovací povinnosti soudu v souvislosti s koncentrací

7.2.1 Poučení podle ust. § 114 c o. s. ř.

U přípravného jednání je situace jednodušší. Zde totiž zákon o povinnosti poučit výslovně hovoří v ust. § 114c odst. 5 o. s. ř. Pokud se jedná o poučení podle ust. § 118b o. s. ř. (tj. při skončení prvního jednání ve věci), tak i zde byla judikaturou dovozena povinnost účastníky poučit. Tato povinnost je dovozena z obecné poučovací povinnosti podle ust. § 5. Soud má nad to povinnost poučit účastníky před skončením řízení i podle ust. § 119a o. s. ř..

V přípravném řízení nedostatek poučení má za následek to, „že již za řízení před soudem prvního stupně nejsou účastníci omezeni koncentrací řízení.“⁶⁹ Dle ust. § 118b odst. 3 o. s. ř. v případě, kdy soud nepoučí vědomě či nevědomě před skončením přípravného jednání o zákonné koncentraci, je ze zákona vyloučena koncentrace pro další řízení. V odborné literatuře se však objevují názory, které jsou vyloženě v příkrém rozporu s jazykovým výkladem tohoto ustanovení, a které dovozují, že takové vyloučení neplatí. Jedním z nich je názor, že zákaz koncentrace lze prolomit dodatečně tím, že účinky koncentrace nastanou ze zákona ke konci prvního jednání ve věci (i když už bylo provedeno přípravné jednání). Dalším mírnějším názorem je ten, který uvádí, že vyloučení koncentrace platí do skončení prvního jednání, po kterém si soud nedostatek poučení uvědomí a účastníky o koncentraci předem v předvolání poučí. Autoři Beckova komentáře k tomu uvádějí, že „vzhledem k univerzalitě zásady koncentrace řízení, která se projevuje tím, že každé sporné řízení je koncentrováno za podmínky, že účastníkům se dostalo náležitého poučení, se koncentrace i v takovém případě uplatní.“⁷⁰ V dané věci by se tak sice jednalo o procesní vadu, ale bylo by nutné zvážit, zda tato vada měla za následek nesprávné rozhodnutí ve věci podle ust. § 205 odst. 2. písm. c) o. s. ř.. V každém případě by posledně uvedený výklad přinesl podle mě tolik chybějící možnost tzv. soudcovské koncentrace a tím tedy i zdůraznění práva účastníka na spravedlivý proces. Nicméně zůstává faktem, že takový výklad rozhodně nemá oporu ve výslovném znění zákona a mělo by tedy dojít k výslovnému vymezení takového postupu soudu.

⁶⁹ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol.: Občanský soudní řád I. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 843

⁷⁰ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol.: Občanský soudní řád I. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 843

7.2.2 Poučení podle ust. § 118b o. s. ř.

Pokud se jedná o nedostatek v poučení podle ust. § 118b odst. 1 o. s. ř., tak zde nastávají odlišné následky. To je způsobeno tím, že zákon bez hlubšího smyslu rozlišuje případy koncentrace v případě přípravného jednání a prvního jednání ve věci. „Nepoučí-li soud účastníky řádně o koncentraci k prvnímu jednání, účinky koncentrace přesto nastávají ze zákona, avšak řízení je evidentně zatíženo vadou, která je samostatným odvolacím důvodem podle ust. § 205 odst. 2 písm. b) o. s. ř.“⁷¹. Tento odvolací důvod spočívá v tom, že soud prvního stupně nepřihlédl k odvolatelem tvrzeným skutečnostem nebo k jím označeným důkazům, ačkoli k tomu nebyly splněny předpoklady podle ust. § 118b o. s. ř. Jedná se tedy o situace, kdy účastník navrhoval v dalším průběhu řízení před soudem prvního stupně důkazy nebo uváděl nové skutečnosti, jimiž má být zpochybněna věrohodnost provedených důkazních prostředků, které nastaly po přípravném jednání nebo které účastník nemohl bez své viny včas uvést, jakož i ke skutečnostem nebo důkazům, které účastníci uvedli poté, co byl některý z nich vyzván k doplnění rozhodujících skutečností podle ust. § 118a odst. 2 o. s. ř. Domnívám se však, že správným odvolacím důvodem je spíše důvod pod písmenem c) tedy, že řízení je postiženo jinou vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. Je však otázkou jaký to má praktický význam pro odvolatele v aktuální soudní praxi, kdy je zastáván názor, že koncentrace bez ohledu na poučení nastává automaticky ke skončení prvního jednání ve věci. Pokud tedy nastává automaticky, nemohlo nikdy dojít k nesprávnému rozhodnutí ve věci z důvodu nepoučení a pokud by toto byl jedinou odvolací námitkou, nemůže odvolatel uspět. Tento názor, který připouští ve svých publikacích zejména autoři Beckova komentáře nebo K. Hamuláková, je ale v rozporu např. s názorem K. Svobody, který trvá na tom, že při koncentraci musí být splněn jak formální, tak materiální předpoklad. Pokud tedy není účastník poučen, nemůže nikdy ke koncentraci dojít. Jak již jsem uváděl výše, české civilní řízení je ovládáno povinností poučovat a proto i dle mého názoru nedojde k platné koncentraci. Dle mého názoru nesplnění poučovací povinnosti by mělo mít za zákonem předvídaný následek, že koncentrace řízení ke konci prvního jednání prostě nenastane, jak je tomu v případě absence poučení při přípravném jednání, kterou by mělo být možné dovodit analogií. Takové následek by trval do té doby, než by soud v předstihu účastníky o koncentraci dodatečně poučil. Tím by podle mého názoru došlo

⁷¹ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol.: Občanský soudní řád I. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 844

k většímu zapojení soudce do řízení a byla by mu poskytnuta možnost tzv. soudcovské koncentrace.

Dále může nastat situaci, kdy soud nepoučí účastníky současně o koncentraci řízení ke skončení přípravného jednání, resp. prvního jednání, jakož i dle § 119a o. s. ř.. V takovém případě připadá v úvahu odvolání z důvodu ust. § 205 odst. 2 písm. c) o. s. ř., to však pouze za předpokladu, že uvedená procesní vada mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. Účastníkům se v důsledku této procesní vady nabízí možnost odvolat se současně z důvodu podle ust. § 205 odst. 2 písm. f), e) o. s. ř., kdy dosud zjištěný skutkový stav neobstojí, neboť tu jsou další skutečnosti nebo jiné důkazy, které nebyly dosud uplatněny. V takovém případě bude odvolatel oprávněn v odvolacím řízení uplatnit nové skutečnosti a důkazy bez omezení.

7.2.3 Poučení podle ust. § 119a o. s. ř.

Výslovnou poučovací povinnost soudu o neúplné apelaci zavedla novela č. 30/2000 Sb. v ust. § 119a odst. 1 o. s. ř. Toto ustanovení přikazuje účastníkům, aby uvedli všechny rozhodné skutečnosti a označili relevantní důkazy před vynesemím rozhodnutí soudu prvního stupně, protože později uplatněné skutečnosti jsou odvolacím důvodem pouze ve smyslu § 205a o. s. ř., který obsahuje výjimky ze systému neúplné apelace. Proto poslední v úvahu přicházející vadou při poučení může nastat za situace, kdy soud sice řádně poučí o koncentraci, nicméně již nikoliv podle ust. § 119a o. s. ř.. Tato poučovací povinnost spočívá v tom, že účastník má povinnost uvést veškeré skutečnosti a důkazy do vyhlášení rozhodnutí. Tato povinnost soudu je zřejmě zcela nelogická, jelikož v řízení již mělo dříve dojít k takovému stop stavu návrhů. Znění poučení dle 119a o. s. ř. je v rozporu s ust. § 114c odst. 5 a 118b o. s. ř., jež stanoví, že důkazy a skutečnosti je povinen účastník označit a uvést do konce přípravného, resp. prvního jednání ve věci. Jelikož pochybení při nepoučení podle tohoto ustanovení je i po novele procesní vadou, a je možno využít odvolacího důvodu podle ust. § 205 odst. 2 písm. c), f) a e). „V takovém případě platí, že odvolací soud musí přezkoumat rozsudek soudu prvního stupně i na základě skutečností a důkazů, které účastník před soudem prvního stupně neuplatnil.“⁷² Nicméně účastník by již mohl uplatnit pouze takové skutečnosti a důkazy, které představují výjimky z koncentrace řízení.

Jelikož po poučení podle ust. § 119a o. s. ř. následují závěrečné návrhy stran, nutno

⁷² viz usnesení Ústavního soudu ze dne 12. 4. 2012, sp. zn. II. ÚS 776/12

podotknout, že v této fázi již nejsou žádné doplňující návrhy přípustné a není ani možné odkázat na nové důkazy než na ty, které byly v řízení provedeny.

7.3 Problematika poučovací povinnosti soudu v souvislosti s povinnostmi tvrdit a prokazovat (§ 118a o. s. ř.)

„Povinnost tvrdit rozhodné skutečnosti a povinnost navrhnout k prokázání tvrzení důkazy jsou povinnosti, které určuje procesní právo. Soud je proto povinen účastníka o těchto povinnostech poučit jak v souvislosti s přípravou jednání, tak při jednání (§ 118a o. s. ř.). Poučení je třeba formulovat tak, aby jeho obsah byl konkrétní. Smyslem této činnosti soudu je získat jistotu o tom, v jakou skutkovou verzi vyznívají tvrzení účastníka; proto soud dbá, aby byla účastníkem doplněna chybějící či neúplná skutková tvrzení. K tomu lze využít jak postup formální (výzvou či usnesením podle § 114b o. s. ř.), který se uplatní při přípravě jednání podle § 114a nebo 114b o. s. ř., dále především přípravné jednání podle § 114c o. s. ř., tak postup neformální, jenž bude podle stavu koncentrace řízení namíste zpravidla při jednání (srov. též komentář k § 118a o. s. ř.). V obou případech činnost soudu směřuje k tomu, aby se účastník konkrétně vyslovil o tom, jak se sběhla ta či ona skutkově významná okolnost.“⁷³

Podle ust. § 118a o. s. ř., ukáže-li se v průběhu jednání, že účastník nevyličil všechny rozhodné skutečnosti nebo že je uvedl neúplně, předseda senátu jej vyzve, aby svá tvrzení doplnil, a poučí jej, o čem má tvrzení doplnit a jaké by byly následky nesplnění této výzvy (odstavec 1). Má-li předseda senátu za to, že věc je možné po právní stránce posoudit jinak než podle účastníkovy právního názoru, vyzve účastníka, aby v potřebném rozsahu doplnil vyličení rozhodných skutečností; postupuje přitom obdobně podle odstavce 1 (odstavec 2). Zjistí-li předseda senátu v průběhu jednání, že účastník dosud nenavrl důkazy potřebné k prokázání všech svých sporných tvrzení, vyzve jej, aby tyto důkazy označil bez zbytečného odkladu, a poučí jej o následcích nesplnění této výzvy (odstavec 3).

Soud je tedy povinen zjistit úplnost skutkových tvrzení v žalobě a ve vyjádření žalovaného. Jestliže soud nemá za prokázanou určitou skutkovou okolnost, musí takového účastníka vyzvat k doplnění skutkových tvrzení či označení dalších důkazů k prokázání svých tvrzení. O tom ho soud musí poučit a poukázat na skutečnosti, které

⁷³ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol.: Občanský soudní řád I. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 863

za prokázané nemá. V této souvislosti je nutno znovu odkázat na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. června 2012, sp. zn. 31 Cdo 619/2011, který se zabýval rozsahem poučení (viz blíže výše kapitola o břemenech). Pokud má soud za to, že věc je možné po právní stránce posoudit jinak než podle účastníkova právního názoru, musí jej vyzvat, aby v potřebném rozsahu doplnil vylicení rozhodných skutečností. Pokud tak soud neučiní a na svou poučovací povinnost rezignuje, rozhodne následně tzv. překvapivě. Rozhodnutí tak trpí vadou. K tomu je třeba poznamenat, že Nejvyšší soud již v rozsudku ze dne 11. ledna 2011, sp. zn. 21 Cdo 3820/2009 dospěl k závěru, že tomu tak nemusí být vždy. „Postup podle ustanovení § 118a o. s. ř. přichází v úvahu tehdy, jestliže účastníky uvedená tvrzení a navržené (případně i nenavržené, ale provedené) důkazy nepostačují k tomu, aby byl objasněn skutkový stav věci; postačují-li v řízení uskutečněná tvrzení a navržené (či nenavržené, ale provedené) důkazy pro objasnění skutkové stránky věci i při případném jiném právním názoru soudu, není třeba k poučení podle ustanovení § 118a odst. 2 o. s. ř. přistupovat.“⁷⁴

Podle kogentního názoru Ústavního soudu obecný soud nemůže zamítnout žalobu jenom proto, že se procesní straně nepodařilo prokázat skutečnost, kterou tvrdí, aniž ji předtím vyzval k označení důkazních prostředků a poučil o následcích spojených s nesplněním této výzvy. Takový postup je totiž v rozporu s principem předvídatelnosti soudních rozhodnutí (srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 2014/10).

7.3.1 Poučovací povinnost soudu podle § 118a o. s. ř. a koncentrace řízení

Poučovací povinnost podle 118a o. s. ř. musí soud splnit nejlépe v průběhu přípravného jednání, anebo v rámci prvního jednání ve věci (nebylo-li nařízeno přípravné jednání). Následně je totiž řízení zkoncentrováno. Koncentrace řízení tak klade na soudce, jakož i další účastníky velké nároky spojené s průběhem řízení.

Postup soudu je rozdílný v závislosti na druhu poučení a také doby, kdy k poučení dochází. Pokud k poučení dochází ještě před koncentrací, nedochází k žádným obtížím. K těm naopak dochází v případech, pokud je totiž účastník poučován soudem podle ust. § 118a odst. 1 a 3 o. s. ř. až po provedené koncentraci. V takovém případě mají účastníci možnost uvést jen takové skutečnosti a důkazy, na které se vztahují výjimky z koncentrace řízení. „Soud tedy poučení odpovídající postupu podle § 118a odst. 1 a 3 o. s. ř. poskytne v těchto případech jen tehdy, jestliže by – ve vztahu ke skutečnostem

⁷⁴ rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 1. 2011, sp. zn. 21 Cdo 3820/2009

nebo důkazům, které by na základě takového poučení účastníci mohli uplatit či navrhnout – platilo, že se na ně vztahuje některá z uvedených výjimek z koncentrace řízení.⁷⁵ Pro případy poučení podle ust. § 118a odst. 2 o. s. ř., tj. v případě jiného právního názoru soudu, se tento režim koncentrace neuplatní. Účastníci tak mohou v případě jiného právního posouzení věci soudem tvrdit nové skutečnosti a nabízet k jejich prokázání nové důkazy.

7.4 Výjimky z koncentrace

Ačkoliv zákonná koncentrace dopadá na všechna sporná řízení bez rozdílu, existují výjimky, které umožňují účastníkům tvrdit a prokazovat i poté, co bylo řízení zkoncentrováno. „Pod označením výjimky ze zásady koncentrace řízení je třeba rozumět v materiálním smyslu ta skutková tvrzení a důkazní prostředky, které smí účastníci uvést, i když na jejich procesních právech a povinnostech již vážně prekluze. Soud má výslovně zakázáno v ustanovení § 118b o. s. ř. přihlídnout k později uvedeným skutkovým návrhům a je chybné hledat za slovy zákona diskreční pravomoc soudu.“⁷⁶

Tyto výjimkou jsou dvojího druhu. V prvním případě tyto dekoncentrační průlomky nastávají v důsledku pochybení samotného soudu. Tyto vady spočívají zejména v nesprávném či chybějícím poučení (viz samostatná kapitola výše). Druhou skupinou jsou výjimky prorážející koncentraci nikoli pro pochybení soudu, ale z objektivních, zákonem stanovených důvodů. Tyto výjimky jsou taxativně uvedeny v ust. § 118b o. s. ř. a jsou společné pro oba druhy koncentrace. K později uvedeným skutečnostem a důkazům smí soud přihlídnout jen za podmínek uvedených v § 205a o. s. ř. v rámci neúplné apelace odvolacího řízení. Je vždy na zvážení soudu, zda konkrétní skutkové tvrzení nebo důkazní návrh odpovídá zákonem vymezeným výjimkám.

Lze obecně konstatovat, že v ust. § 118b odst. 1 věta třetí o. s. ř. „uvedené případy akcentují jednak nezaviněnou nemožnost účastníků řízení včas dostát svým procesním povinnostem nebo jde o skutečnosti, které souvisí s vlastní zákonností probíhajícího procesu. Smysl citovaného ustanovení spočívá v tom, že jakmile skončí koncentrační rok nebo lhůta, může soud v dalším řízení určité nově uvedené skutečnosti a důkazy připustit a učinit součástí skutkového materiálu sporu. Pokud však neshledá možným

⁷⁵ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol.: Občanský soudní řád I. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 829

⁷⁶ BUREŠ, J. Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 1. 7. 2009, Bulletin advokacie, č. 2009/12, s. 28

podřadit je po zákonné výjimky z koncentračních účinků, nebude k nim přihlížet. Proti tomu může dotčený účastník brojit až odvoláním proti meritornímu rozhodnutí. Teorie připustila i možnost rozhodnout o výjimce z koncentrace řízení usnesením, což s sebou však nese nebezpečí incidenčního sporu, který by byl průtahem.⁷⁷ Z materiálního hlediska pokud soud připustí nový důkaz a neměl k tomu oporu v jeho věcné povaze, jde o odvolací důvod dle § 205 odst. 2, písm. c) o. s. ř. a v případě, že nepřihlédl k takovému návrhu a měl, jde o odvolací důvod téhož ustanovení pod písm. b). Se samotnou přípustností výjimek dle § 118b o. s. ř. se musí soud náležitě vypořádat v odůvodnění rozsudku. V opačném případě, kdyby soud provedl důkazy a neodůvodnil jejich přípustnost, ačkoli byly navrženy až po prvním jednání ve věci, by rozsudek zatížil vadou a ten by byl nutně v opravném řízení zrušen proto, že je nepřezkoumatelný.⁷⁸

7.4.1 Skutečnosti nebo důkazy, jimiž má být zpochybněna věrohodnost provedených důkazních prostředků

Koncentrace se nevztahuje na ty skutečnosti a důkazy, jimiž účastník hodlá zpochybnit věrohodnost provedených důkazů. Posouzení věrohodnosti důkazního prostředků je jedním z prvků hodnocení důkazu soudem. Věrohodnost je nejčastěji spojována s výslechem svědka, ale lze zkoumat věrohodnost i jiných důkazů. „Zpochybněním věrohodnosti důkazních prostředků se rozumí tvrzení a pomocí důkazů prokázání takových skutečností, které mohou mít samy o sobě nebo ve spojení s jinými již známými skutečnostmi vliv na hodnocení soudem provedeného důkazního prostředku z hlediska jeho věrohodnosti.“⁷⁹ Typicky se jedná o situace, kdy svědek vypovídal pod vlivem návodu nebo výhrůžky nebo že se jedná o falzifikát listiny, předloženého jako důkaz.

Ačkoliv by se zdálo, že tato výjimka koncentrace je jasná, ukázalo se, že tomu tak není. V minulosti se obdobnou problematikou zabýval Nejvyšší soud (rozhodnutí sp. zn. 21 Cdo 818/2003) i Ústavní soud (sp. zn. IV. ÚS 125/05) a to obojí v souvislosti s možností uplatnění výjimek z principu tzv. neúplné apelace v odvolacím řízení. I zde je totiž řešena výjimka obdobně a proto závěry těchto soudů lze použít i na danou výjimku vyplývající z koncentrace.

⁷⁷ WINTEROVÁ, A. Koncentrace civilního soudního řízení. Bulletin advokacie, roč. 2001, č. 4, s. 15

⁷⁸ viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 4. 2009, sp. zn. 29 Odo 988/2006

⁷⁹ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol.: Občanský soudní řád I. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 841

Soudy mají na danou problematiku zcela rozdílný právní názor. Nejvyšší soud stejně jako autoři Beckova komentáře zastávají názor, že „nejde o zpochybnění věrohodnosti důkazních prostředků, na nichž spočívá rozhodnutí soudu prvního stupně, jestliže pomocí skutečností a důkazů, které účastník nově uplatní v odvolání proti rozhodnutí soudu prvního stupně nebo za odvolacího řízení, má být skutkový stav věci zjištěn jinak, než jak ho zjistil soud prvního stupně na základě jím provedeného hodnocení důkazů.“⁸⁰ „Zpochybnění věrohodnosti přitom může spočívat jak v prokázání takových skutečností, které vyvrací závěr soudu o tom, že určitý důkazní prostředek je věrohodný, ale i takových skutečností, které vyvrací závěry soudu o tom, že určitý důkazní prostředek je nevěrohodný.“⁸¹ Dle Nejvyššího soudu je tedy možné za důkazy a skutečnosti, jimiž má být zpochybněna věrohodnost důkazních prostředků, považovat jen ty, na základě nichž lze dospět k závěru, že určitý důkazní prostředek je nevěrohodný či věrohodný. Jednoduše řečeno „soud nemůže ze znevěrohodňujícího důkazu učinit žádný pozitivní skutkový poznatek. Pouze se omezí na zjištění, že tento nový důkaz úspěšně zpochybnil nebo naopak nezpochybnil některý předchozí důkaz. Nejvyšší soud tak neřeší, že již pouhým zpochybněním důkazu dochází k reálnému posunu skutkových zjištění.“⁸²

Ústavní soud považuje za důkaz zpochybňující věrohodnost dosavadních důkazů jakýkoli důkaz, který je způsobilý posunout skutková zjištění ve prospěch odvolatele. Podle názoru Ústavního soudu takový důkaz nejenže může změnit náhled soudu na věrohodnost některého z dosud provedených důkazů, soud z něj dokonce má vycházet jako z nového zdroje pozitivních skutkových poznatků. Ústavní soud tedy v postupu zastávajícím Nejvyšším soudem extrémní nesoulad s představou o spravedlivém soudním rozhodování. Ústavní soud nesouhlasí s tím, aby soud byl nucen vycházet ze skutečností nepravdivého obsahu a až následně by účastník mohl uplatnit tyto skutečnosti v řízení o obnově řízení. V tom je spatřován Ústavním soudem přílišný formalismus.

Ústavní soud tedy dovodil, že „zjistí-li odvolací soud, že soud prvního stupně vycházel z nepravdivých důkazů, a z toho důvodu nesprávně zjistil skutkový stav, neuplatní se systém neúplné apelace. Odvolací soud musí přihlídnout k novým důkazům, které

⁸⁰ rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 7. 2003, sp. zn. 21 Cdo 818/2003

⁸¹ HAMULÁKOVÁ, K. Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 100

⁸² SVOBODA, K. Dokazování. Praha: ASPI - Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, s. 171

s úspěchem znevěhodnily dřívější důkazy. Je povinen z nich učinit nejen závěr o tom, že původní důkazy jsou nepravdivé, ale musí z nich i načerpat pozitivní skutkové poznatky.⁸³ Ač je tento názor zcela v souladu s principem spravedlnosti, je v rozporu s podstatou neúplné apelace. „Odvolací soud by totiž musel plnohodnotně akceptovat v podstatě jakékoli nové důkazy, které jsou způsobilé přivodit posun dosavadních skutkových zjištění.“⁸⁴

7.4.2 Skutečnosti nebo důkazy, které nastaly po přípravném jednání

Jedná se o další výjimku, která odstraňuje přílišnou tvrdost obou koncentrací. Je pochopitelné, že po provedeném přípravném jednání mohou nastat skutečnosti a objevit se nové důkazy, které neexistovaly v době přípravného jednání a účastník je proto nemohl řádně uplatnit. Mezním bodem pro uplatnění této výjimky bude okamžik vyhlášení rozhodnutí soudy prvního stupně. Ačkoliv zákon neřeší situaci, kdy v řízení nebylo provedeno přípravné jednání, v praxi nevznikají větší problémy s aplikací i na případy spojené s koncentrací po prvním jednání ve věci. Případně lze tento problém uplatnit jako důvod dalších z výjimek.

7.4.3 Skutečnosti nebo důkazy, které účastník nemohl bez své viny včas uvést

Tato výjimka umožňuje uvést takové skutečnosti a důkazy, které v době koncentrace sice objektivně existovaly, ale účastník o nich nevěděl a ani jinak z procesního hlediska nezavinil nesplnění své povinnosti tvrdit a prokazovat.

7.4.4 Skutečnosti nebo důkazy, které účastníci uvedli poté, co byl některý z nich vyzván k doplnění rozhodujících skutečností podle ust. § 118a odst. 2 o. s. ř.

Jedná se o výjimku, která byla doplněna do zákona až následně a nebyla tak součástí souhrnné novely. Dle ust. 118a odst. 2 o. s. ř. má-li předseda senátu za to, že věc je možné po právní stránce posoudit jinak než podle účastníkova právního názoru, vyzve účastníka, aby v potřebném rozsahu doplnil vylíčení rozhodných skutečností. Možnost označit nové důkazy a uvést nové tvrzení je pochopitelně umožněna oběma stranám. Koncentrace je tak prolomena pro všechny účastníky řízení. Jedná se tedy o situace, kdy až po koncentraci soud zjistí, že je možné věc posoudit jinak. Tak tomu bude, pokud se dodatečně např. přijde na to, že nárok, který žalobce uplatnil, není možné posoudit jako

⁸³ náleží Ústavního soudu ze dne 7. 2. 2006, sp. zn. IV. ÚS 125/05

⁸⁴ SVOBODA, K. Přehled judikatury. Poučovací povinnost soudů a koncentrace řízení. Praha : ASPI, a. s., 2009, str. 66

nárok ze smlouvy, ale jako bezdůvodné obohacení. Pokud by soud účastníka takto nepoučil, jednalo by se o vadu, která by mohla způsobit nezákonnost takového rozhodnutí.

7.4.5 Skutečnosti nebo důkazy po přistoupení nebo záměně účastníků řízení

Instituty přistoupení účastníka do řízení a záměny účastník jsou upraveny v ust. § 92 odst. 1, 2 o. s. ř. a slouží k odstranění nedostatku věcné legitimace, který zde byl od počátku řízení. Podle ust. § 118b odst. 2 o. s. ř. došlo-li k přistoupení dalšího účastníka nebo k záměně účastníků, nastávají ve vztahu s novými účastníky účinky koncentrace skončením prvního jednání, které bylo nařízeno po přistoupení nebo záměně účastníka a které se ve věci konalo. Nově přistoupivší účastníci mají možnost uvádět nové skutečnosti a důkazy jak do skončení jednání, ve kterém vstoupili do řízení (pokud se tak stalo při jednání), ale i v průběhu dalšího nařízeného jednání. O tom musí být účastníci předem poučeni v předvolání. Zákon tedy výslovně upravuje průlom do již nastalé koncentrace ve vztahu s novými účastníky. Jelikož jsou noví účastníci oprávněni uvádět nové skutečnosti a důkazy, musí mít i původní účastníci stejnou možnost. Taková nová tvrzení a důkazy však musí mít určitý relevantní vztah k nově vstoupivším účastníkům. V případech univerzální či singulární sukcese však tento průlom neplatí. Noví účastníci musí přijmout stav řízení, jaký tu je v době jejich nástupu do řízení. To se týká samozřejmě i povinnosti tvrdit a prokazovat.

7.4.6 Koncentrace v případě změny žaloby

Souhrnná novela, která zavedla univerzální zákonnou koncentraci řízení v každém sporném řízení, zcela zásadně zasáhla situace, kdy v průběhu řízení žalobce se souhlasem soudu podle ust. § 95 o. s. ř. změní žalobu. Se změnou žaloby pochopitelně až na výjimky souvisí i potřeba uvádění nových skutečností a důkazů. Z tohoto důvodu by každý očekával, že tato nikoliv výjimečná procesní situace, bude předmětem určité výjimky z koncentrace. Opak je však pravdou. Aktuální pozitivní úprava je totiž postavena na tom, že změna žaloby nic nemění na již provedené koncentraci. Jinými slovy žalobce nebude moci uvádět žádné nové skutečnosti a důkazy vztahující se k takto změněné žalobě. „Takový dispoziční úkon se pro něho stává v případě změny žalobního návrhu nikoliv teoreticky, ale fakticky nemožným z důvodu neunesení břemene tvrzení a břemen důkazního, ledaže by tato změna byla postavena na nových skutečnostech, které lze podřadit pod jednu z výjimek z koncentrace řízení, či byla postavena na

skutečnostech a důkazech účastníků již tvrzených či navržených.⁸⁵ Jelikož soud nemá v takovém případě žádnou zvláštní poučovací povinnost, bude případné ukvapené rozhodnutí žalobce při změně žaloby často důvodem pro předem prohraný boj. Soud pouze nepřipustí změnu návrhu, jestliže by výsledky dosavadního řízení nemohly být podkladem pro řízení o změněném návrhu. Rozhodně to však neznamená, že by soud měl namísto žalobce domýšlet případný neúspěch ve sporu. Žalovanému se v případě změny žaloby otevírá možnost navrhnout nové důkazy a uvést nová tvrzení, jelikož nemohl předpokládat změnu žaloby, a nová tvrzení tak představují výjimku z důvodu, že je bez své viny nemohl včas uvést.

Je nutné dodat, že v případě změny žaloby spočívající v pouhé změně tvrzeného skutkového stavu, beze změny petitu, je z důvodu koncentrace skutkových tvrzení vyloučena zcela. Aktuální úprava tak bude mít za následek množení sporů, protože žalobce bude nucen vzít žalobu zpět a podat žalobu novou. To však určitě nebyl záměr zákonodárců, proto bych se přikláněl k řešení nastalé situace tím, že by pro případ změny žaloby byla poskytnuta výjimka jako v případě změny okruhu účastníků řízení. Tím by byla více naplněna zásada rychlosti a hospodárnosti řízení.

7.5 Odstoupení od nesporných tvrzení

Nutno zdůraznit jednu skutečnost, která může mít pro účastníky spory zásadní důsledky. Účastník může při prvním jednání prohlásit určitou skutečnost za nespornou (ust. § 120 odst. 4 o. s. ř.). Toto své prohlášení však musí důsledně zvážit, jelikož pokud by následně od svého shodného tvrzení odstoupil (začne tvrdit něco jiného než dříve), jednalo by se v tomto případě o novotu, tj. novou skutkovou situaci, kterou již nelze po koncentraci řízení připustit. Setkal jsem se však i s jiným názorem, kdy K. Svoboda tvrdí, že nesporné skutečnosti nejsou ve smyslu § 120 odst. 4 o. s. ř. předmětem dokazování a proto na ně koncentrace nedopadá. S tímto názorem se nesouhlasím. Je naopak úkolem soudu v přípravném, popř. prvním jednání zjistit, co je sporné a co tedy bude předmětem dokazování. Pokud by se připustil názor K. Svobody, došlo by k situaci, kdy by žalobce při přípravě učinil některá tvrzení nesporné a podle situace by od svých tvrzení odstupoval. Tím by mohly vznikat průtahy a koncentrace řízení by

⁸⁵ HAMULÁKOVÁ, K. Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 112

postrádala původní smysl. Lze tedy uzavřít, že po koncentraci již není možné s úspěchem měnit shodná tvrzení.

7.6 Uplatňování hmotněprávních námitek v systému koncentrace řízení

Účastníci jsou oprávněni vznést v rámci své procesní obrany námitku promlčení. Tato námitka je typickou hmotněprávní námitkou, jelikož s jejím uplatněním je spojen hmotněprávními následky a tím dojde ke změně obsahu právního vztahu, o kterém se sporné civilní řízení vede.

Otázka omezení možnosti uplatnění tohoto právního úkonu nastala již po zavedení neúplné apelace do civilního sporu v rámci velké novely. Vznikla tedy otázka, zda je možné vznést námitku promlčení až v odvolacím řízení po poučení podle ust. 119a o. s. ř., popřípadě za jakých podmínek. Právní teorie se ustálila v názoru, že námitka promlčení není skutečností, která je zmíněna v ust. § 119a o. s. ř., jelikož se nejedná o skutečnost skutkovou, ale má povahu námitek právní. Touto problematikou se zabýval nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 14. ledna 2004, sp. zn. 32 Odo 653/2003, kdy dovedl, že právo dlužníka vznést námitku promlčení není omezeno pouze na určité stádium soudního řízení a lze ji tak uplatnit kdykoli v průběhu řízení až do právní moci rozhodnutí ve věci, tj. i v rámci řízení odvolacího. V režimu neúplné apelace se však může odvolací soud zabývat námitkou promlčení vznesenou až v odvolacím řízení, jen není-li spojena s nepřipustným uplatňováním nových skutečností a důkazů. Námitku promlčení uplatněnou až v odvolacím řízení tak může odvolací soud shledat důvodnou jen tehdy, umožňují-li mu skutková tvrzení a důkazy uplatněné před soudem prvního stupně nebo jinak v tomto stádiu řízení vyšlé najevo posoudit rozhodné skutečnosti z pohledu hmotně právní úpravy promlčení a přijmout závěr o promlčení žalobou uplatněného nároku.⁸⁶ Na tomto názoru se pak následně ustálila právní praxe.

Na výše uvedeném názoru Nejvyššího soudu nic nezměnila ani souhrnná novela. Veškeré závěry pro neúplnou apelaci jsou plně uplatnitelné i pro koncentraci. V případě vznesení námitek promlčení u soudu prvního stupně po již nastalé koncentraci platí stejné pravidlo. Soud je podle něj oprávněn zkoumat námitku promlčení jen se zřetelem ke skutečnostem a důkazům, které byly řádně uplatněny anebo navrženy do skončení

⁸⁶ rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 1. 2004, sp. zn. 32 Odo 653/2003

přípravného nebo prvního jednání ve věci nebo v rámci výjimek z koncentrace. Námitku promlčení je tak možné, za splnění těchto podmínek, vznést kdykoliv během řízení.

Nutno poznamenat, že v případě směnečného řízení toto neplatí. Námitka promlčení vznesená až v námitkách proti směnečnému platebnímu rozkazu nebyla vyššími soudy shledána jako oprávněná.

Další hmotněprávní námitkou je započtení. Možnosti uplatnění takové námitky se řídí naprosto shodně jako námitka promlčení.

7.7 Dokazování u odvolacího soudu

Skutečnosti nebo důkazy, které nebyly uplatněny před soudem prvního stupně (§ 119a o. s. ř.), jsou u odvolání proti rozsudku nebo usnesení ve věci samé odvolacím důvodem jen v taxativně uvedených důvodech v ust. § 205a o. s. ř. Velká novela prohloubila režim neúplné apelace v odvolacím řízení a nastolila skutkový a důkazní stopstav k okamžiku vyhlášení prvostupňového rozsudku (§119a o. s. ř.). Koncentrace tvrzení však dochází fakticky již dříve (§ 114c a 118b o. s. ř.). Zásada koncentrace se zásadně projevuje i v odvolacím řízení.

System neúplné apelace stanovený v ust. § 205a a § 211a znamená, že jsou strany sporu omezeny v možnosti uplatňovat po vyhlášení rozhodnutí soudu prvního stupně nové skutečnosti a důkazy. Odvolací soud je ve sporném řízení vázán rozsahem podaného odvolání. Dokazování je dále omezeno stopstavem vyplývající z předchozí koncentrace navozené vyhlášením napadeného rozsudku soudem prvního stupně (§ 213 odst. 5 o. s. ř.). Odvolací soud z vlastní iniciativy nemůže ve sporu vyhledávat nové skutečnosti a důkazy důležité pro rozhodnutí ve věci samé (§ 212a odst. 3 o. s. ř.). Odvolací soud musí skutkovou a důkazní iniciativu zcela přenechat účastníkům. S ohledem na tuto skutečnost by bylo nelogické, kdyby byl odvolací soud oprávněn k zákonem nedovoleným novotám přihlížet. Soud tak může učinit jen na návrh stran, jinak by zásadně narušil samotnou podstatu projednací zásady a principu rovnosti stran. Nové skutečnosti v odvolacím řízení soud smí projednat pouze v případě, že představují některou z výjimek založených ust. § 118b a 205a o. s. ř. a současně jestliže byly některou ze stran řádně uplatněny.

Odvolací soud může provádět dokazování „jen když jeho nová skutková zjištění neposunou spor mimo rámec poznatků, ke kterým dospěl soud prvního stupně. Jinak

dojde k porušení zásady dvojinstančnosti, protože komplexní vyhodnocení skutku provede jen jediný (odvolací) soud. Zvýší se tak riziko chyby při zjišťování skutku a dojde k porušení práva na spravedlivý proces.⁸⁷ Poučovací povinnost podle ust. § 118a o. s. ř. platí i pro odvolací řízení.

Pokud odvolací soud zruší rozsudek soudu prvního stupně a věc se vrátí zpět nalézacímu soudu, nemění se nic na původní koncentraci řízení. Zrušovací rozhodnutí tak nemá žádný vliv na účinek předchozí koncentrace.

7.8 Právo soudu provádět dokazování z vlastní iniciativy

Účastníci sporného řízení jsou plně odpovědní za svá procesní břemena a soud jim toto břemeno nesmí ulehčovat. Soudce má ale na druhou stranu povinnost účastníky na počátku řízení (§ 99 odst. 1 o.s.ř.) a před vyhlášením rozsudku (§ 119a odst. 1 o.s.ř.) seznámit se svým předběžným skutkovým a právním závěrem. Souhrnná novela měla za cíl omezit skutkovou a důkazní iniciativu soudu. Právo soudu provádět dokazování z vlastní iniciativy ve sporném řízení je umožněno pouze na základě ust. § 120 odst. 3 o. s. ř., kdy soud může provést jiné než účastníky navržené důkazy v případech, kdy jsou potřebné ke zjištění skutkového stavu a vyplývají-li z obsahu spisu. Soudy sice může provádět nenavržené důkazy, ale musí se jednat o zcela výjimečné případy, které musí být soudem vždy řádně odůvodněny a vysvětlen důvod, proč soud překročil návrhy stran. Dosud platilo, že soud mohl iniciovat dokazování, když shledal, že potřeba provedení důkazu vyšla v řízení najevo. Neoznačí-li účastníci důkazy potřebné k prokázání svých tvrzení, vychází soud při zjišťování skutkového stavu z důkazů, které byly provedeny. „Podle civilněprocesních norem platných na našem území od roku 1950 do roku 2000 šel soud sám za zjištěním skutečného stavu, nevynucoval plnění důkazních břemen, což mělo společenský dopad, který se občas projevuje i dnes, kdy mnozí soudci tíhnou v pochybnostech k vlastní iniciativě.“⁸⁸ V současné době je však úprava zcela jiná a úkolem soudu rozhodně není suplovat činnost stran a pomáhat stranám při dokazování. Omezení důkazního snažení obsahuje i čl. 82 odst. 1 Ústavy ČR, který uvádí, že soudci jsou při výkonu své funkce nezávislí. Jejich nestrannost nesmí nikdo ohrožovat. Soud tedy musí být nestranný a nesmí sám od sebe vnášet do sporu nové skutečnosti nebo důkazy, které by evidentně prospěly jen jedné ze stran

⁸⁷ MALENOVSKÝ, R. K jedné zásadní otázce doplnění dokazování v řízení před odvolacím soudem dle občanského soudního řádu. *Soudce*, 2008, č. 3, s. 18 - 21.

⁸⁸ DAVID, L. Co má (též) vliv na délku trvání civilních sporů. *Právní rozhledy*, 2002, roč. 10, č. 9, s. 410.

sporu.

O rozsahu potřebného dokazování pojednává rozsudek nejvyššího soudu ČR ze dne 29. listopadu 2011, sp. zn. 28 Cdo 1444/2011, který provedl rozbor ust. § 120 odst. 1 o. s. ř. Nejvyšší soud dovodil, že soud není vázán důkazními návrhy účastníků potud, že by byl povinen provést všechny nabízené důkazy (§ 120 odst. 1 o. s. ř.). Naproti tomu ve sporném řízení není soud odkázán jen na formální návrhy účastníků na provedení důkazů. Ustanovení § 120 odst. 3 o. s. ř. umožňuje soudu, aby provedl i jiné, účastníky nenavržené důkazy. Toto oprávnění soudu je však omezeno tak, že činnost soudu se nesmí vyznačovat pátráním po důkazech (§ 120 odst. 3 o. s. ř.). Soud proto nemůže ze své iniciativy vnášet do řízení skutečnosti, pro které není podklad v obsahu spisu a ve výsledcích dosavadního řízení (neplatí zásada vyšetřovací). Uvedené oprávnění soudu platí také pro řízení odvolací (srov. § 211 o. s. ř.), ovšem s omezením, jež vyplývá ze systému neúplné apelace, na němž je odvolací řízení ve sporném řízení vybudováno. Znamená to, že ani v odvolacím řízení nemůže soud provádět jiné než účastníky navržené důkazy (za podmínek uvedených v ustanovení § 205a odst. 1 o. s. ř.) a nenavržené důkazy jen tehdy, je-li pro to podklad v obsahu spisu a ve výsledcích dosavadního řízení. Jinak řečeno, měla-li by potřeba provedení nenavrženého důkazu vyplynout z tvrzení, které účastník uplatňuje v odvolacím řízení v rozporu s ustanovením § 205a odst. 1 o. s. ř., nesmí odvolací soud takový důkaz (ani z vlastní iniciativy) provést.⁸⁹

Důkazní řízení je ve sporném řízení v rukou účastníků a je plně ovládáno zásadou dispoziční. Účastníci jsou povinni tvrdit skutečnosti a navrhnout důkazy k jejich prokázání. Provedení důkazu z iniciativy soudu pak musí odpovídat zásadě rovnosti účastníků řízení. Nejvyšší soud dovodil, že ve sporném řízení „nelze důvodnost postupu dle § 120 odst. 3 o. s. ř. (a tím i zásadní vybočení ze zásady projednací) odvíjet jen ze skutečnosti, že se soud domnívá, že skutkový stav věci není dostatečně zjištěn (srov. nálezn Ústavního soudu ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. II. ÚS 397/06). Soud proto po důkazech z vlastní iniciativy nepátrá a jiné než účastníky navržené důkazy provede pouze v případě, že jsou potřebné ke zjištění skutkového stavu a vyplývají z obsahu spisu (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 2008, sp. zn. 21 Cdo 4841/2007, uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek ročník 2009, č. sešitu 7, pod R

⁸⁹ viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 11. 2011, sp. zn. 28 Cdo 1444/2011

71/2009). V režimu zákonné koncentrace řízení (§ 118b odst. 1 o. s. ř.) je možnost provedení důkazu z iniciativy soudu navíc omezena potud, že lze brát v úvahu pouze takové důkazy, jejichž potřeba provedení vyšla najevo do té doby, než nastaly účinky koncentrace. V systému koncentrace řízení totiž nemůže být rozdíl mezi tím, které skutečnosti a důkazy by byly nepřijatelné, kdyby byly uplatněny účastníkem po koncentraci řízení (s výjimkami dle § 118b odst. 1 o. s. ř.), a situací, kdy jsou do řízení vnášeny soudem (k aplikaci § 120 odst. 3 o. s. ř. v systému koncentrace řízení srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2008, sp. zn. 29 Odo 1538/2006, uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek ročník 2009, č. sešitu 3, pod R 28/2009). Účastník řízení, kterému, dříve než nastaly účinky koncentrace řízení podle § 118b odst. 1 o. s. ř., byla adresována řádná výzva k doplnění důkazů a poučení o následcích jejího neuposlechnutí (§ 118a odst. 3 o. s. ř.), tak nese sám ve svých poměrech následky spojené s tím, že sporná skutečnost nebude prokázána (§ 120 odst. 3 věty druhé o. s. ř.).⁹⁰

Pokud soud postupuje podle výše uvedených kritérií, nejedná se v takovém případě o zásah do projednací zásady, protože důkaz již byl stranami založen do spisu a stal se tak jeho součástí. Účastník pouze s tímto důkazem nespojil určitá tvrzení a nespojil s tímto důkazem veškerá svá tvrzení. To učinil následně až soud.

Toto omezení soudu pochopitelně neplatí v nesporném řízení. V případech kde rozhodnutí soudu závisí na posouzení skutečností, k nimž je třeba odborných znalostí se toto omezení soudu taktéž neuplatní. V těchto případech musí soud ustanovit znalce, i kdyby to žádný z účastníků nenavrhl. Problém však představuje nové znění ust. § 141 odst. 1 o. s. ř., které zavedlo zálohování znalečného. Pokud tedy soud potřebuje pro rozhodnutí ve věci nechat vypracovat znalecký posudek, nicméně účastníci nezaplátí zálohu, je soud ve své snaze v koncích. V tomto směru je nutné poukázat na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. března 2012, sp. zn. 32 Cdo 4762/2010, kde soud uvedl „je-li žalobní nárok důvodný co do svého základu, nemůže soud žalobu zcela zamítnout pro neunesení důkazního břemene, byť by měl na mysli pouze důkazní břemeno o vyšší nároku. Brání tomu totiž ustanovení § 136 o. s. ř., podle něhož lze-li vyšší nároků zjistit jen s nepoměrnými obtížemi nebo nelze-li ji zjistit vůbec, určí ji soud podle své

⁹⁰ rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 12. 2012, sp. zn. 28 Cdo 3481/2012

úvahy.⁹¹ Žalobkyně zde navrhla, aby soud k prokázání jejího tvrzení o rozsahu bezdůvodného obohacení provedl důkaz znaleckým posudkem. Tento důkaz však s ohledem na § 141 odst. 1 o. s. ř., ve znění zákona č. 7/2009 Sb., nebylo možné provést, neboť žalobkyně nesložila zálohu na náklady spojené s tímto důkazem. Nejvyšší soud tak došel k závěru, že i tak soud měl posudek nechat vypracovat. Je však otázkou, zda tento názor zůstane nezměněn, protože by ve svém důsledku znamenal, že žalobcům stačí prokázat v řízení pouze základ nároku, a o jeho výši se již postará soud sám. Takový výklad zákona je zjevně v hrubém rozporu s pojetím důkazního břemena.

Pokud soud svou iniciativy při zajištění důkazu překročí, nebrání mu nic k tomu, aby takto provedený důkaz vzal jako podklad pro své rozhodnutí ve věci. Z žádného procesního ustanovení totiž nelze dovozovat, že by k takto získanému důkazu nebylo možné nepřihlédnout. Lze snad pouze uvažovat o tom, že se jedná o důkaz získaný v rozporu se zákonem, ke kterému není možné přihlédnout.

⁹¹ rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. března 2012, sp. zn. 32 Cdo 4762/2010

8 Hodnocení pozitivní úpravy a návrhy *de lege ferenda*

8.1 Shrnutí pozitivní úpravy

Účastníkům řízení je tedy podle aktuální úpravy dán předem vymezený úsek řízení, v němž musí splnit svou povinnost tvrdit skutečnosti a označovat důkazy k jejich prokázání. Pokud této povinnosti nedostojí, hrozí jim neúspěch ve sportu. Břemeno tvrzení a břemeno důkazní jsou soustředěny vždy pouze do určité časové fáze řízení. V řízení jsou nastaveny prekluzivní hranice. Při jejich porušení již nadále nebude možné uvádět další skutkové a důkazní návrhy. Takové návrhy již budou nepřipustné a nebude k nim přihlíženo dle § 41a odst. 3 o. s. ř.

Aktuální úprava účastníkům ukládá, aby veškeré skutečnosti a důkazy předkládali v době mezi zahájením řízení (podání formálně bezvadné žaloby) do doby skončení přípravného popř. prvního jednání ve věci. Tímto okamžikem totiž dochází podle aktuální úpravy ke koncentraci. Jedná se o koncentraci univerzální postihující všechny sporná řízení. V této rané fázi řízení je nutné, aby při jednání před soudem došlo k ujasnění, které fakta budou podstatné pro meritorní rozhodnutí ve věci. Tato úprava tak klade na všechny účastníky včetně soudu velké nároky.

Soud ve sporném řízení nemá nezávislé originární právo provádět dokazování. Důkazní řízení je ve sporném řízení plně v rukou účastníků řízení a je plně ovládáno zásadou projednací tvrdit skutečnosti a navrhovat důkazy k jejich prokázání je věcí účastníků řízení. Dokazování z vlastní iniciativy soud nesmí nahrazovat procesní aktivitu účastníků řízení. Pokud soud mimořádně využije podle ust. § 120 odst. 3 o. s. ř. své oprávnění zasáhnout do řízení, musí se jednat o předvídatelný postup soudu činěný po řádném poučení a v souladu se zásadou rovnosti účastníků řízení.

Strany sporu mají povinnost tvrzení a důkazní a soud má povinnost zjistit veškeré fakta, která budou pro řízení podstatná a následně účastníky řádně poučit o hrozícím neúspěchu ve sporu (119a odst. 1 až 3 o. s. ř.) a také o podstatě koncentrace (§ 118b odst. 1 o. s. ř.). Tato fáze je tak zásadní pro následující řízení, jelikož soud bude v rámci projednací zásady oprávněn projednat pouze ty skutečnosti (až na zákonem stanovené výjimky), které byly v této fázi uplatněny.

8.2 Rychlost řízení

Jedním z nejpalcivějších problémů českého soudnictví byla a je jeho samotná rychlost. Řízení je mnohdy velmi zdlouhavé. V tomto ohledu pak sebe spravedlivější rozhodnutí soudu je kolikrát již zcela zbytečné. Spravedlnost, aby neztratila svůj původní účel, prostě musí být rychlá.

Každý žalobce za současného, ale i předchozího stavu musí totiž téměř vždy počítat s tím, že soudní řízení se protáhne. Z tohoto důvodu pak raději volí jiné alternativní řešení, kterým je, že se spokojí s mnohem nižším plněním od dlužníka ihned, protože v konečném součtu to je pro něj příznivější. Kolikrát je nutné klienty v advokátních kancelářích přesvědčovat, že je lepší přijmout nižší plnění ihned bez soudu, než několik let čekat na nejistý výsledek soudu, byť by soud přiznal zřejmě vyšší plnění. Takový klient pochopitelně cítí bezpráví a stěžuje si na nefungující soudnictví.

Zákonodárce se pochopitelně snaží tento zásadní problém odstranit. Rychlost řízení se zákonodárce snaží zrychlit za pomoci koncentrace řízení. Nicméně zákonodárce a soudy se dlouhodobě potýkají s tím, jak formulovat a následně vyložit pravidla, jimiž se má koncentrace řídit. Občanský soudní řád prodělal v tomto směru, jak bylo výše popsáno, po roce 1989 několik zásadních změn. Ta první podstatná úprava provedená, která souvisela s harmonizací práva v souvislosti se vstupem ČR do EU, byla provedena zákonem č. 30/2000 Sb., tj. tzv. „velkou novelou“. Tato novela zavedla koncentraci řízení, která dosud v pravém slova smyslu na sporné řízení neexistovala. Účastníci mohli kdykoliv během řízení uplatnit nové skutkové argumenty a důkazy a soud neměl žádné zákonné prostředky, jak případnému účelově obstrukčnímu jednání účastníka zabránit.

Od 1. ledna 2001 zákonodárce ve snaze urychlit soudní řízení ustavil pevný bod během řízení, po jehož uplynutí již nelze do sporu vnášet další skutečnosti a důkazy. Tímto bodem skutkového a důkazního „stop stavu“, byl moment vyhlášení rozsudku soudu prvního stupně. Ačkoliv dle mého názoru často docházelo ke zneužití tohoto ustanovení o koncentraci a soudy připouštěly průtahy v řízení, jednalo se o okamžik stop stavu jako správný a spravedlivý. Soudy by však musely důsledně využívat tzv. soudcovské koncentrace v případech, kdy zcela evidentně docházelo k účelovým průtahům v řízení. Bez důrazného využívání této možnosti se pak samozřejmě koncentrace až při skončení řízení u nalézacího soudu jeví jako problematická. Nicméně to je problém postupu

soudu a nikoliv zákonné úpravy. Jelikož soudy z různých důvodů plně nevyužívaly možnosti určené zákonem, rozhodl se zákonodárce k dalšímu zpřísnění koncentrace. Tato změna byla provedena zákonem č. 7/2009 Sb. tzv. souhrnnou novelou. Tím tedy došlo s platností od 1. července 2009 ke koncentraci už v souvislosti s ukončením prvního, popř. přípravného jednání ve věci. Z tohoto velmi přísného pravidla soud připouští pochopitelně zákonné výjimky.

Z toho je patrné, že zákon stále více a více tlačí na strany, aby své návrhy sdělily soudu ihned na počátku. Nemůže, resp. nemělo by pak následně docházet k průtahům spojeným s tím, že strany budou neustále navrhopat nové a nové důkazy, popř. sdělovat další skutková tvrzení. Otázkou však je, zda koncentrace v naprosto úplném počátku sporu je správným řešením. Ačkoliv účel je jasný, nemůže být však zcela přehlížen i další z úkolů soudnictví, tj. vydání spravedlivého rozhodnutí. Současná úprava se až extrémně přiklání k systému formální pravdy a je proto otázka do jaké míry je správné a spravedlivé, aby se sporné řízení urychlilo natolik, že jeho prvotní funkcí již nebude hledání a nalézání práva, ale pouze strohé a co nejrychlejší vynesení finálního rozhodnutí tedy exekučního titulu. Taková úprava je totiž dle mého názoru možná pouze při alternativním řešení sporu prostřednictvím rozhodčího řízení. Zde však účastníci zcela dobrovolně a obecně předem souhlasí s omezením svých práv.

8.3 Konflikt koncentrace a ústavních práv

Současná úprava občanského soudního řízení po souhrnné novele je postavena na velmi přísné úpravě koncentrací (ust. § 114c odst. 5, § 118b odst. 1, § 119a odst. 1 o. s. ř.). V podstatě je nutné uvést, že zákonodárce provedenou souhrnnou novelou upřednostňuje instituty urychlující řízení na úkor vydání spravedlivého rozhodnutí vydaného na základě dostatečného či alespoň přiměřeného dokazování. Projednací zásada se tak po provedených změnách v koncentraci dostává do pozadí. Povinnost tvrdit a prokazovat se až na zákonné výjimky totiž omezila pouze na krátké období na počátku sporného civilního řízení. To způsobuje ohrožení právní jistoty účastníků. Dle názoru Ústavního soudu nelze v demokratickém právním státě připustit postup soudů, kterým by docházelo k výraznému oslabení právní jistoty občanů a jejich důvěry v ochranu jejich základních ústavních práv ze strany orgánů státní moci. S ohledem na výše provedený rozbor pozitivní úpravy lze uzavřít, že pokud soudy budou důsledně trvat na přísně pozitivním výkladu textu zákona, bude docházet k narušení práva na právní jistotu účastníků.

Zákonodárce důvody pro změnu právní úpravy uvedl v důvodové zprávě a zdůraznil nutnost urychlení řízení. Nepřehlédnutelným důvodem však také jistě byla často tvrzená přetíženost soudů. Je třeba zdůraznit, že nelze v žádném případě přenášet technicko-organizační problémy státních orgánů na občany, zejména má-li to za následek porušení jejich základních ústavních práv.⁹² Ačkoliv Úmluva ve svém čl. 6 odst. 1 zajišťuje právo na soudní projednání věci v přiměřené lhůtě, nemůže být toto právo vykládáno bez omezení s ohledem na další práva zejména právě na právo na spravedlivý proces či právní jistotu. Evropský soud pro lidská práva judikoval, že „přehnaná snaha o urychlení řízení na úkor řádného projednání věci a výkonu spravedlnosti by totiž mohla způsobit porušení práva na spravedlivý proces v ještě větší míře. Proto je nutné udržet rovnováhu mezi těmito dvěma extrémy.“⁹³ Je nutné i z judikatury tohoto soudu dovést, že přiměřenost délky řízení je nutné posuzovat pro každý případ zvlášť a vždy brát v úvahu jednotlivé okolnosti konkrétní projednávané věci. „Složitost případu se posuzuje jak podle právních, tak i podle skutkových okolností.“⁹⁴ Úprava současné koncentrace řízení však žádným způsobem nereflektuje složitost věci a je tedy v rozporu s názorem tohoto soudu. Občanský soudní řád nerozlišuje, zda se jedná o jednoduchou věc, anebo složitější např. řízení o náhradu škody, kdy je zřejmé, že se věc bude ještě vyvíjet. Koncentrace řízení ihned v počátku je tak zcela zřejmě v rozporu s právem na spravedlivý proces. Taková úprava je ve svém důsledku pro účastníky sporu v rozporu s jejich procesními a hmotnými právy. S takovým razantním zásahem do řízení, kterým je přísná a rigidní úprava koncentrace proto nelze souhlasit. Na druhou stranu je však nutné zmínit, že Evropský soud pro lidská práva ve svém dalším rozhodnutí taktéž uvedl, že strany v řízení „by se měli zdržet použití jakýkoliv zdržovacích taktik a využít prostředků vnitrostátního práva, které umožňují zkrácení příslušného procesu.“⁹⁵

8.4 Vhodnost koncentrace

Je nepochybné, že koncentrace řízení je pro rychlostí řízení potřebná a nutná. Je to jasný stimul pro účastníky, aby se snažili co nejdříve předložit soudu veškerá tvrzení a označili důkazy. J. Macur v této souvislosti uvedl, že „je potřeba nastolit takový režim koncentrace civilního sporu, který by spor akceleroval a donutil účastníky k co

⁹² náleží Ústavního soudu ze dne 12. 1. 1999, sp. zn. I. ÚS 209/98

⁹³ viz rozsudek Boddaert v. Belgie ze dne 12. října 1975, stížnost č. 4451/70

⁹⁴ viz rozsudek Katte Klitsche de la Grange v. Itálie ze dne 27. října 1994, stížnost č. 12539/86

⁹⁵ viz rozsudek Union Alimentaria Sanders S.A. v. Španělsko ze dne 7. července 1989, stížnost č. 11681/85

nejvčasnějším uvedení všech skutečností a důkazů ve svůj prospěch.⁹⁶ Pro většinu řízení je takový způsob správný a jediný možný. Problém však vidím v tom, že ve skutkově složitých řízeních soud nemá téměř žádnou možnost prolomit nastolenou koncentraci. To v konečném důsledku může vést sice k rychlému, nikoliv však spravedlivému výsledku. Zákon totiž navodí skutkový a důkazní stopstav k okamžiku skončení přípravného nebo prvního jednání ve věci a je jedno jak složitý je předmět řízení. Taková úprava tak v podstatě znamená, že zkoncentrování dojde dříve, než soud získá skutečný přehled o rozhodujících skutkových okolnostech případu. K. Svoboda tak mluví o koncentraci předčasné, která neumožňuje účastníkům, aby si před koncentračním stopstavem učinili dostatečně jasnou představu o skutkovém a právním stavu věci. Aktuální úprava neřeší situace, kdy dokazování provedené při druhém a dalším jednání posune spor jiným nepředvídatelným směrem. Takové posunutí sporu není možné při vší snaze vždy předvídat a aktuální úprava téměř zbaví účastníky a tedy i soud, na nastalou novou skutkovou situaci vhodně reagovat. Jedinou možností jsou zákonné výjimky prolamující koncentraci. Ne vždy je však možné se do těchto mantinelů vejít. Navíc taxativní výčet výjimek rozhodně není upraven jednoznačně. V praxi proto vznikají zásadní obtíže spočívající v tom, jak posoudit co spadá do těchto podmínek a co již nikoliv.

8.5 Soudcovská koncentrace a její místo v režimu koncentrace

Osobně беру zrušení soudcovské koncentrace za krok zpět. Ačkoliv se tento druh koncentrace v praxi neosvědčil, nebylo to kvůli tomu, že by tato idea byla špatná, ale bylo to proto, že chyběla vůle soudu ji důsledně prosazovat. Pochopitelně judikatura vyšších soudů, které rozhodnutí po provedené soudcovské koncentraci, často z procesních důvodů nalézacím soudům vracela, a toto tak nevedlo k přílišnému nadšení účastníků řízení tento institut využívat. Takový stav naopak průtahy způsoboval. Soudcovská koncentrace řízení by dle mého měla být *de lege ferenda* znovu vrácena do civilního řízení a to v tom stavu, že soudce prohlásí, kdy nastane koncentrace řízení a pochopitelně o této skutečnosti účastníky v předstihu poučí. Ztotožňuji se proto v plném rozsahu s názorem K. Svobody, že „je třeba ustavit takový režim koncentrace řízení a neúplné apelace, který zabezpečí, že k nastolení skutkového a důkazního stop stavu

⁹⁶ MACUR, J. Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 2001

dojde až ve chvíli, kdy soud provedl účastníka navržené důkaz a mohl si na jejich základě učinit celkový přehled o projednávané záležitosti.⁹⁷

Dle mého názoru by mělo dojít k určitému kompromisu a tou by mělo být posílení pravomocí a odpovědnosti soudce za rozhodnutí ve sporu. Jinými slovy nebát se posílit činnost soudce v každém jednotlivém řízení, protože každé řízení je jiné. Pochopitelně tím nemám na mysli posílit činnost soudce při vyhledávání důkazů. Hovořím o odpovědnosti soudce za rozhodnutí o koncentraci a případných průlomu do již nastalého stopstavu.

Alternativou by mohla být inspirace německou úpravou, kdy soud může prolomit prekluzivní účinky koncentrace zákonné spojené se skončením přípravného nebo prvního jednání ve věci v případech, bude-li to ku prospěchu spravedlivého rozhodnutí. Soud by tak zvažoval, zda později vznesené skutečnosti nepovedou zbytečně ke prodloužení sporu a také proč nebyly tyto skutečnosti uplatněny dříve. V tomto směru se vyjadřoval již dříve J. Macur, který zdůraznil potřebu relativních účinků zásady koncentrace řízení. Účastníci by tak mohli i po zákonné koncentraci tvrdit a prokazovat a rozhodující slovo, zda tyto skutečnosti soud připustí, by měl soudce. Koncentrace by tak nastala ze zákona, ale soud by následky koncentrace zejména ve skutkově složitých případech mohl prolomit. Soudce by podle mě neměl být pouze sluhou zákona, ale měl by každé individuální řízení vést a brát na sebe odpovědnost. V tomto směru by však musela nastat politická změna, jelikož trendem je spíše opačný směr, kdy soudce nemá možnost z vlastní iniciativy vést řízení.

Další variantou je možnost zavedení určitých předem daných alespoň pořádkových lhůt, do kdy soud musí od podání návrhu např. nařídit jednání či o věci rozhodnout. V praxi se však takový režim nemá možnost uchytit.

8.6 Relativní a absolutní průtahy

Dalším problémem aktuální úpravy spatřuji v tom, že současná právní úprava koncentrace řízení vůbec nerozlišuje případy relativních a absolutních průtahů. Tedy nedovoluje soudu rozhodnout, zda připuštění nových skutečností a důkazů by ve svém důsledku skutečně došlo k neodůvodněnému a nepřiměřenému prodloužení řízení. Nedomnívám

⁹⁷ SVOBODA, K. Nové instituty českého civilního procesu. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, str. 159

se, že připuštění návrhu, který řízení po stránce jeho délky nijak nezatíží, by mělo být zákonem výslovně zakazováno.

S ohledem na výše uvedené skutečnosti nesouhlasím s tím, aby současná úprava koncentrace řízení zůstala i nadále tak rigidní, tj. závislá výlučně na textu zákona a nikoliv na úvaze soudce. Takovou úpravou je dokazování, tj. povinnost tvrdit a prokazovat pro rozhodnutí důležité skutečnosti, jak uvádí K. Svoboda „přesunuto na vedlejší kolej,„. Podle současné úpravy je rychlost řízení zajištěna na úkor řádnému projednání věci. I z tohoto důvodu považuji předchozí úpravu platnou do souhrnné novely jako vhodnější, nicméně netvrdím, že to není bez výhrad. Existoval zde sice větší kompromis mezi potřebnou rychlostí řízení na jedné straně a možností zjistit pokud možno co nejúplněji skutkový stav na straně druhé. Nicméně skutkový a důkazní stopstav k okamžiku vyhlášení prvostupňového rozsudku byl zase zbytečně až příliš pozdě. Taková úprava totiž dovolovala oddalovat tento stopstav dalšími návrhy a tím vytvářet průtahy. Znovu proto opakuji, že to musí být soud, kdo v průběhu řízení rozhodne o koncentraci, anebo mu minimálně svědčí právo rozhodnout o připuštění dalšího návrhu.

8.7 Možnosti výkladu směřujícího k potlačení koncentrace

Z praxe je patrné, že pokud se soud striktní a předčasné koncentrací chce bránit výkladem, směřuje taková snaha k naprostému popření tzv. souhrnné novely o. s. ř., jež stávající režim koncentrace zavedla. Ve skutkově složitých a při prvním jednání nevyjasněných sporech soudci navzdory výslovné dikci § 114c odst. 5 a § 118b odst. 1 o. s. ř. nepokládají řízení za zkoncentrované, protože nedostatek skutkových informací nedovoluje soudu účastníky poučit o předběžném skutkovém a právním stanovisku soudu podle § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř. Soudci následně považují řízení za nezkoncentrované a účastníci mohou do sporu vnášet nové skutkové a důkazní návrhy, to navzdory tomu, že podle zákona mělo již být řízení zkoncentrováno. Takový právní názor vychází z nálezu Ústavního soudu ČR ze dne 7. ledna 2010, sp. zn. II. ÚS 755/2008 a nálezu ze dne 11. listopadu 2009, sp. zn. IV. ÚS 560/2008, který zapovídá, aby bylo jakékoliv soudní rozhodnutí výsledkem nahodilosti a nebylo předvídatelné. Takový výklad zákona, který mj. zastává i K. Svoboda, je podle mého názoru plně v souladu s právem účastníků na spravedlivý proces. Toto řešení by mohlo napravit příliš přísnou úpravu koncentrace. Nicméně se domnívám, a psal jsem o tom již v části o pochybení soudu při nepoučení účastníků o koncentraci řízení, že soudy častěji

vycházejí z toho, že koncentrace nastává ze zákona i v případě nedostatečného poučení. Jak jsem výše konstatoval, nepoučí-li soud účastníky řádně o koncentraci k prvnímu jednání, účinky koncentrace přesto nastávají ze zákona. I s ohledem na tyto nejasnosti v právní praxi se domnívám, že by mělo dojít ke zjednodušení a zásadnímu upřesnění poučovací povinnosti soudem, jelikož dosavadní úprava je velmi nepřehledná a nepřesná. Nedostatkem právní úpravy v tomto směru je absence poučovací povinnosti o důsledcích koncentrace v případě prvního jednání ve věci, obdobně jak je tomu u přípravného jednání. Tato absence činí nedůvodný rozdíl mezi situacemi, kdy je ve věci nařízeno přípravné jednání a kdy nikoli, aniž by k tomu existoval jakýkoliv racionální důvod. Současně je třeba poučovací povinnost zjednodušit. Dle mého názoru by stačilo poučit účastníky sporného řízení povinně pouze na počátku jednání a dále jen podle potřeby vyplývající z povahy řízení.

Za závažný nedostatek pozitivní právní úpravy považuji, že v zákoně není žádné ustanovení o tom, že by soud mohl určit rozhodný okamžik podle svého uvážení. Osobně jsem se dosud nesešel s tím, že by soud toužil po tom, určit si okamžik skutkového a důkazního stopstavu sám, resp. že by měl zájem jednat v rozporu s výslovným textem zákona o koncentraci řízení se skončením prvního jednání ve věci. Pokud už měl zájem jakýmsi způsobem oddálit koncentraci řízení, bylo to vždy pouze a jenom z důvodu na straně účastníků řízení, kteří žádali co nejdříve lhůtu k doplnění skutkových tvrzení a označení důkazů, případně chtěli ještě mimosoudně jednat. Avšak koncentrace řízení jim nedávala příliš prostoru k jednání. Soud proto stranám na návrh určil dodatečnou lhůtu v maximální možné délce 30 dnů a současně na návrh stran přerušil řízení. To tedy mělo za výsledek, že lhůty neběžely a lhůta určena k doplnění počala běžet až v momentě, kdy strany požádaly o pokračování v řízení. I na tomto příkladě je patrná přílišná ukvapenost v koncentraci řízení a současně to poukazuje na to, co již jsem uváděl výše. Měl by to být soud, kdo bude rozhodovat o řízení.

V odborných publikacích autorů např. Drápala, Jirsy nebo Svobody jsou uvedeny i další možnosti, jak se soudní praxe brání důsledkům současné úpravy koncentrace řízení. Pochopitelně je to znovu pouze výkladem, bez výslovné opory v zákoně. Někteří soudci předpokládají, „že ke koncentraci nedojde (a přípravné nebo prvé jednání neskončí), dokud soud neprovede veškeré dokazování a nepoučí strany sporu o podstatě koncentrace. Jinými slovy tedy sdělují, že o zkoncentrování řízení rozhodne sám soudce tím, že prohlásí prvé (nebo přípravné) jednání za skončené. Tyto závěry sice nelze opřít

o tuzemskou právní úpravu, nicméně korespondují s doporučeními Rady Evropy týkající se procesního práva (viz doporučení Rady Evropy R 845). Podle zmíněného materiálu se civilní řízení zpravidla dělí do dvou úseků – na fázi přípravnou a na fázi vlastního soudního jednání. Ke skončení přípravné fáze a k navození koncentrace řízení by přitom nemělo dojít dříve, než soud s účastníky probere veškeré pro rozhodnutí podstatné skutečnosti.⁹⁸

To však je ale výklad, který je v rozporu se záměrem zákonodárců uvedeným v důvodové zprávě k novele. Takový výklad se totiž spíše blíží principu arbitrárního pořádku. „Soudci totiž sami rozhodnou, kdy bude první (přípravné) jednání ukončeno a kdy tak dojde ke koncentraci řízení. Například tím, že budou odročovat přípravné řízení až do doby, než provedou účastníky navržené důkazy, které pokládají za podstatné.“⁹⁹

Další možností soudu, jak koncentraci oddálit či ji dokonce vyloučit, spočívá v tom, že účastníky o koncentraci vůbec nepoučí. Taková možnost je však v praxi zřejmě vyloučena, jelikož panuje názor o automatické koncentraci. Této problematice jsem se zabýval v samostatné kapitole.

„Bude-li zákonodárcem nastolený trend pokračovat, dočkáme se soudního řízení, které bude mít podstatné znaky, které jsou charakteristické nikoli pro režim arbitrárního, ale legální pořádku.“¹⁰⁰ Osobně nespátřuji problém v legálním pořádku, protože stejně k němu veškeré novely směřují, ale nesouhlasím s tím, že se soud stal pouze vykonavatelem příslušných ustanovení zákona. Po souhrnné novele soudci prakticky přišli i o možnost ze své vlastní vůle vyhledávat skutečnosti a důkazy, které mohou být pro rozhodnutí podstatné (§ 120 odst. 3 o. s. ř.). Budoucí vhodnou úpravu vidím v tom, aby to byl soud, který určí, že přípravná fáze skončila a určí podle svého uvážení koncentraci řízení. Ústavní soud ČR ve svých rozhodnutích sp. zn. IV. ÚS 1532/09 ze dne 23. listopadu 2009, II. ÚS 1975/2009 ze dne 18. listopadu 2009, IV. ÚS 956/2009 ze dne 22. října 2009 došel k závěru, že je nutné, aby zákonná úprava zabezpečila, aby k ukončení přípravné fáze řízení (fáze sdělování skutkové argumentace a navrhování důkazů) došlo až ve chvíli, kdy účastníci měli a mohli tato svá práva a povinnosti naplnit.

⁹⁸ SVOBODA, K. Nové instituty českého civilního procesu. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 6

⁹⁹ JIRSA, J. Souhrnná novela o. s. ř. – příležitost ke změně. Právní rozhledy. 2009, č. 6, str. 10

¹⁰⁰ SVOBODA, K. Nové instituty českého civilního procesu. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 7

Osobně však zastávám stanovisko, které jsem již vyjádřil výše, že ze dvou porovnávaných úprav se jeví lepším řešením precizněji zpracovaná úprava koncentrace řízení provedená velkou novelou, tj. koncentrace spojená s okamžikem vyhlášení prvoinstančního rozhodnutí, to však za výrazné možnosti soudu v případě průtahů v řízení nařídít dříve soudcovskou koncentrací. Okamžik koncentrace by v ideálním případě neměl být stanoven zákonem a měl by být ponechán na soudcově úvaze, který jako jediný dokáže určit ten nejspravedlivější okamžik. Soudce by měl mít pravomoc a odpovědnost za to určit okamžik koncentrace. „Současně by k ukončení fáze skutkové argumentace a navrhování důkazů by mělo ze zákona dojít až tehdy, když účastníci byli soudem poučeni o předběžném skutkovém a právním náhledu soudu na projednávanou záležitost. Jen tak bude zabezpečeno, že si účastníci uvědomí, v čem přesně jejich břemeno tvrdit a prokazovat v konkrétním sporu spočívá (§ 99 odst. 1, § 118a odst. 1 až 3, § 205a odst. 1. písm. d) o. s. ř.).“¹⁰¹ Macur v této souvislosti vysvětluje, že účastníka lze zatížit procesní povinností jen tehdy, když si je této povinnosti a jejího konkrétního obsahu vědom. V každém řízení tak musí před samotnou koncentrací dojít vždy ke skutečnému a dostatečnému poučení soudu. Jinými slovy soud musí účastníkům nejprve sdělit svůj náhled na věc. Při současné úpravě nemůže v plném rozsahu soud - zejména ve složitých řízeních - ihned na začátku sporu poskytnout stranám hodnověrné a dostatečné poučení a právní zhodnocení.

„Prozkoumáme-li nově koncipované povinnosti soudce blíže, zjistíme, že soud je jimi spíše svazován. Lze jim totiž vytknout, že úlohu soudu vymezují během řízení příliš striktně a kasuisticky. Soudce tato pravidla musí respektovat i za situace, kdy je nepokládá za přiměřená aktuálnímu procesnímu vývoji sporu. Proto řada autorů poznamenává, že role soudce je dále tím více oklešťována, jde-li o vedení řízení, stává se sluhou procesní předpisů, nikoli jejich pánem.¹⁰² Tento trend vede téměř k návratu ke klasické a ryzí nauce o projednací zásadě. Již dříve jeho kritici uváděli, a je nutno jim dát za pravdu, když odmítali jednostranné pojetí této zásady, vyjádřené požadavkem, aby soudce nezasahoval do shromažďování skutkového materiálu, jež náleží výlučně procesním stranám. Kritické Gonnerova pojetí nesouhlasili s pasivním postavením

¹⁰¹ SVOBODA, K. Nové instituty českého civilního procesu. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012, s. 8

¹⁰² HAMUŤÁKOVÁ, K. Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 169-176

soudce v řízení, kdy soudce je pouze „míčem nebo loutkou“ v rukách stran.¹⁰³ Úloha soudce musí být v civilním řízení vedoucí a rozhodující.

8.8 Příprava jednání a její nedostatky

Příprava jednání by měla být základem celého řízení podle původního záměru zákonodárců. V současné době je však úloha přípravného jednání podceňována, ba dokonce většinou soudců přímo ignorována a to vede často k nesoustředěnému vedení řízení ze strany soudu. Ačkoliv se mělo dle zákonodárce přípravné jednání nekonat jen výjimečně, opak je pravdou. Proto se v praxi je možné setkat s názory, že „přípravné jednání nesplnilo očekávání do něj vkládané ani teorií, ani praxí. Teorie je odmítá pro závažná pochybení zákonodárce při konstrukci následků nedostavení se účastníků (zvl. žalovaného), praxe zase vytýká jeho nevyužitelnost, je totiž spojena s přílišnou komplikovaností přípravy jednání prováděné v několika fázích.“¹⁰⁴ Současné je často důvodem nevhodnost spočívající v nutnosti předvolat účastníky a doručit jim do vlastních rukou bez možnosti náhradního doručení. Řádné doručení je často nereálné a soud stejně musí nařídit klasické první jednání ve věci. Aktuální úprava koncentrace nutí žalobce, aby na počátku sporu předložil vyčerpávajícím způsobem veškeré důkazní prostředky, jelikož následně již nebude mít prostor. Stejně tak žalovaný se bude muset zaměřit a zkoncentrovat svou obranu na počátek sporu. Každý z účastníků je nucen důsledně promýšlet do nejmenších detailů, kam se může celý spor posunout. To pochopitelně bude klást obrovský důraz na znalost hmotného práva. To bezpochyby vede k profesionalizaci soudního řízení. Ačkoliv se tento trend opírá o doporučení Rady ministrů, kde je doporučováno posouvat koncentraci co nejdříve na počátek řízení, je nutno si položit otázku, zda pro nepružnost, pasivitu či záměrné prodlužování délky řízení některými účastníky je možné s přihlédnutím na všeobecnou ideu spravedlnosti globálně de facto „sankcionovat“ jinou skupinu účastníků pro jejich nedostatečnou úroveň právního vědomí.

¹⁰³ MACUR, J. Zásada projednací v civilním soudním řízení. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997, str. 50

¹⁰⁴ VALENTA, J. Dva roky přípravného jednání v praxi, Právní rozhledy č. 1/2012, str. 21

9 Závěr

Na úplný závěr je nutné uvést, že snahy o zvýšení rychlosti řízení, a tím zajištění efektivního výkonu práv jsou bezesporu přínosné a akceptovatelné. Je nutné zajistit, aby prostor určený pro účastníky sporu ke splnění jejich povinnosti tvrdit a prokázat svá tvrzení byl časově omezen. Takovým žádoucím prostředkem je bezesporu koncentrace řízení.

Jelikož se společnost rozvíjí, vzniká tím i potřeba přizpůsobit a zdokonalit právní prostředí. Kontinuálně tak probíhá legislativní proces, který reaguje na potřeby společnosti. Ponechám stranou úvahy o nutnosti celkové rekonstrukce civilního řízení. Takové úvahy by vystačily na samostatnou práci. Tato práce však poukázala na řadu problematických ustanovení. Mnohdy jsou tato ustanovení problematická právě z důvodu nepřehlednosti procesního kodexu způsobené četností novel a ne vždy kvalitní a koncepční legislativní činností. Nutnost celkové rekonstrukce civilního řízení nebo alespoň novela „koncentračních“ ustanovení je nevyhnutelná. Koncentrace jako taková totiž skýtá velký potenciál pro zrychlení řízení. To však jen za předpokladu, že úprava bude dostatečně jednoznačná a bude zajištěna návaznost na další procesní instituty. Jedná se totiž o účinný a fungující institut. Úpravy provedené souhrnnou novelou v oblasti koncentrace a s tím související ovlivnění projednací zásady jsou v obecné rovině bezesporu koncepční. Snaha zákonodárců o zrychlení řízení je správná. Rychlost řízení je totiž jedním z projevů práva na spravedlivý proces. Zákonodárce však novým pojetím univerzální koncentrace na všechna řízení přenesl odpovědnost za zajištění rychlého civilního řízení na účastníky, kterým stanovil povinnost tvrdit a prokazovat na samotný počátek sporu. Naproti tomu legislativec zrušil pravomoc soudu provést tzv. koncentraci soudcovskou neboli vhodnou. Taková úprava není vhodná a ve svém výsledku vede k přílišnému upřednostnění samotné rychlosti řízení před ostatními základními právy účastníka. Je tak porušen princip proporcionality. *De lege ferenda* bude nutné zavést některou z relativních konstrukcí koncentrace řízení, které jsem nabídl v předchozí kapitole. Pokud by byla zachována aktuální úprava univerzální koncentrace, bude nutné po vzoru historické úpravy v civilním řádu soudním, popř. aktuální německé úpravy, prolomit absolutní účinky koncentrace na základě úvahy soudu. Účastníci tak nebudou moci taktizovat s případnými pozdějšími návrhy, protože nebudou mít jistotu, že soud jejich novému návrhu vyhoví. Možnost soudu v tomto směru zasáhnout do koncentrace vnímám jako naprostou nutnost, jak naplnit právo

účastníků na spravedlivý proces. V tomto spatřuji nutnost novelizace občanského soudního řádu.

S aktuální rigidní úpravou univerzální koncentrace, která ani nerozeznává průtahy absolutní a relativní, tedy není možné souhlasit. Univerzální koncentrace v dnešní podobě může a bude způsobovat zásadní zásah do práva účastníka na spravedlivý proces (například ve skutkově složitých řízeních nebo při změně žaloby). Zákonná koncentrace všech sporných řízení, ať už v rámci přípravy řízení, či do skončení prvního jednání ve věci samé, ve svém důsledku vyústí v profesionalizaci civilního procesu. Lze si totiž snadno představit, že laik nemá šanci pochopit samotný význam koncentrace. Nicméně zavedení povinného zastoupení nepatří mezi priority zákonodárců.

Nejen v řízeních, kdy účastník nebude zastoupen advokátem, ale i v ostatních případech, kdy nebude možné předem odhadnout veškeré směřování sporu, bude docházet k situacím, kdy se celý spor odkloní od merita věci a strany budou pouze namítat nedodržení podmínek koncentrace řízení. Že k tomu dosud v praxi nedochází příliš často, je spíše důsledkem nedostatečné znalosti problematiky koncentrace. Koncentrace v nové podobě stále není zažitým institutem. Je proto nutné zjednodušit úpravu koncentrace.

V důsledku výše uvedených skutečností dochází k výraznému omezení zásady projednací, jakož i zásady materiální pravdy a dostáváme se k pravdě formální. Do civilního procesu se proto musí některá z forem relativního účinku koncentrace, přičemž já zastávám soudcovskou koncentraci v takové podobě, kdy soud sám rozhodne, že strany již splnily své břemeno tvrzení a důkazní a je možné řízení zkoncentrovat, a dostát tak základnímu smyslu celého soudnictví, projednat žalobu v přiměřené době a vydat spravedlivé rozhodnutí.

10 Summary

The topic of this diploma thesis is the accusatorial principle of hearing from current adjustment of concentration procedure's point of view. The participants are obliged to declare decisive facts and present proof of their establishment. According to the last novella of civil judicial code set by the law nr. 7/2009 Sb., participants are given the part of the procedure in defined in advance in which they have to fulfill all those duties. In the procedure are set the procedures which come after the termination of said rights. The court will not consider late proposals.

Attention is given to the theoretical definition of the accusatorial principle of hearing and concentration principle and its relation to other procedural institutes that jointly form civil procedure in fulfilment of the constitutional right to judicial protection of subjective private interest. The main task of the thesis is to present the influence of the concentration principle on the procedural status of litigants and the court. After defining the general reasons why the basic code of procedure should be amended I will focus on what the new recodification of the civil procedure code should look like.

The legislator's intention to strengthen the principle of speed by introducing elements of concentration principle into contentious civil proceedings can be regarded as useful and at present an absolutely necessary intervention into the concept of contentious civil proceedings. However, it is necessary to notice that the relevant legal regulation is considerably imperfect and probably due to legislative omissions contains numerous gaps and logical imperfections.

In the future it would be worthwhile to amend the legal regulation, in particular with regard to the requirement of unity and no contradiction. It would be suitable to supplement the existing regulation so as to explicitly stipulate the court's duty to inform the parties about the consequences of concentration both in preparatory proceedings and before the end of the first proceeding in the case, if the preparatory proceeding has not been ordered.

In my work, I come to the conclusion that it is necessary to introduce one of the structures relative to concentrations trial.

11 Použité zdroje

11.1 Odborná literatura

- DAVID, L. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009.
- DRÁPAL, L. a kol. Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009.
- DRÁPAL, L. a kol. Občanský soudní řád II. § 201 až 376. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009.
- HAMUŤÁKOVÁ, K. Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení. 1. vydání. Praha: Leges, 2010.
- HLAVSA, P., STAVINHOVÁ, J.: Civilní proces a organizace soudnictví, Brno: Doplněk, 2003.
- JURÁŠ, M. Zásada koncentrace řízení v českém a ruském civilním procesu, Diplomová práce. Olomouc: UP PF, 2011.
- JURÁŠ, M. a další. Odpovědnost účastníků civilního soudního řízení za spravedlivý proces – proces bez zbytečných průtahů, Dny práva 2011. Brno: Masarykova univerzita, 2012
- KNAPP, V. Teorie práva, 1. vydání, Praha, C. H., Beck 1995.
- MACUR, J. Dokazování a procesní odpovědnost v občanském soudním řízení. 1. vydání. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1984.
- MACUR, J. Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 2001.
- MACUR, J. Zásada projednací v civilním soudním řízení. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997.
- PINZ, J. Právní principy, zásady a legis ratio. In Boguszak, Jiří a kol, právní principy. Pelhřimov, Vydavatelství 999, 1999.
- SOKOL, J. Moc, peníze a právo, Plzeň, Aleš Čeněk, 2007.
- STEINER, V. Občanské právo procesní v teorii a praxi, Praha: Orbis, 1975.
- SVOBODA, K. Nové instituty českého civilního procesu. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012.
- SVOBODA, K. Dokazování. Praha: ASPI - Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009.
- SVOBODA, K. Přehled judikatury. Poučovací povinnost soudu a koncentrace řízení. Praha: ASPI, a. s., 2009.

- SVOBODA, K. Žaloba v civilním řízení. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009.
- ŠIMÍČEK, V. a kol. ÚSTAVA ČESKÉ REPUBLIKY – Komentář. 1. vydání. Praha: Linde Praha, 2010.
- WINTR, J. Říše principů: Obecné a odvětvové principy současného českého práva. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2006.
- WINTEROVÁ, A. a kol. Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice. 6. vydání. Praha: Linde Praha, 2011.
- WAGNEROVÁ, E. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. 1. vydání. Praha: : Wolters Kluwer ČR, 2012.

11.2 Články

- Bartoníčková, K. Zásada rychlosti řízení ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva. In Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2007. 1. vydání. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2007. s. 152 – 158.
- Bureš, J. Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 1. 7. 2009. Bulletin advokacie, roč. 2009, č. 12, s. 27-32.
- Burešová, S., Zoubek, H. Uplatnění námítky promlčení v odvolacím řízení. Soudní rozhledy, 2005, č. 5, s. 168 – 171.
- DAVID, L. Co má (těž) vliv na délku trvání civilních sporů. Právní rozhledy, 2002, roč. 10, č. 9, s. 409 – 413.
- Jirsa, J. Proč bychom se souhrnné novely báli? Bulletin advokacie, roč. 2009, č. 6, s. 21 – 28.
- Jirsa, J. Souhrnná novela občanského soudního řádu - příležitost ke změně. Právní rozhledy, 2009, roč. 17, č. 6, s. 198 – 206.
- JIRSA, J. Civilní proces po účinnosti souhrnné novely občanského soudního řádku a několik dalších úvah nad jeho perspektivami, Právní rozhledy, 2011, č. 5
- Křiváčková, J., Hamuláková, K. Devět měsíců účinnosti nové právní úpravy koncentrace v civilním soudním řízení z pohledu praxe. Právní rozhledy, 2010, roč. 18, č. 12, s. 441 – 446.
- Macur, J. Vysvětlovací povinnost strany nezatížené důkazním břemenem v civilním soudním řízení. Právní rozhledy, 2000, roč. 7, č. 5.
- Macur, J. Základní teoretické otázky legislativní koncepce civilního procesu. Bulletin advokacie, roč. 1998, č. 9, s. 6 – 17.

- MALENOVSKÝ, R. K jedné zásadní otázce doplnění dokazování v řízení před odvolacím soudem dle občanského soudního řádu. *Soudce*, 2008, č. 3, s. 18 - 21.
- Svoboda, K. Nový režim koncentrace v civilním sporu – z bláta do louže. *Bulletin advokacie*, roč. 2009, č. 3, s. 22 – 23.
- Svoboda, K. Pár poznámek k novému režimu koncentrace civilního soudního sporu. *Bulletin advokacie*; roč. 2009, č 11, s. 38 – 39.
- Svoboda, K. Souhrnná novela občanského soudního řádu - jak funguje v praxi. *Právní fórum*. 2009, roč. 6, č. 10, s. 436 – 439.
- Svoboda, K. Chystá se přehodnocování režimu doručování a koncentrací. *Jurisprudence*, roč. 2011, č. 6, str. 24.
- ŠMÍD, O. Zásada koncentrace v civilním soudním řízení po novele č. 7/2009 Sb. *Právní fórum*. 2011, č. 3, s. 120 - 126.
- VALENTA, J. Dva roky přípravného jednání v praxi, *Právní rozhledy* č. 1/2012, str. 18 - 21
- Vlk, V. Několik poznámek a jedna úvaha nad 109. pokusem o opravu o. s. ř. *Bulletin advokacie*. roč. 2009, č. 11, s. 39 – 43.

11.3 Internetové a jiné zdroje

Jandus, K. Ondráčková, M. Přípravné jednání a koncentrace řízení po novele OSŘ a jejich důsledky pro některé další procesní instituty [online]. 28. dubna 2009 [cit. 22. března 2013]. Dostupné na <<http://www.epravo.cz/top/clanky/pripravne-jednani-a-koncentrace-rizeni-po-novele-osr-a-jejich-dusledky-pro-nektere-dalsi-procesni-instituty-56095.html>>.

SKOPAL, R. Nové procesní instituty provedené novelou OSŘ [online]. 20. června 2009 [cit. 22. března 2013]. Dostupné na <<http://obcanske.juristic.cz/665063/clanek/obcan5.html>>.

System ASPI

11.4 Právní předpisy a zkratky

Ústava - Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů.

Listina - Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jakou součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

Úmluva - Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb. o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

o. s. ř. - Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb. sněmovní tisk č. 257.

Důvodová zpráva k zákonu č. 7/2009 Sb. sněmovní tisk 478.

11.5 Judikatura

nález Ústavního soudu ze dne 17. 12. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/97

nález Ústavního soudu ze dne 2. 11. 2009, sp. zn. II. ÚS 2048/09

nález Ústavního soudu ze dne 21. 10. 2008, sp. zn. IV. ÚS 1735/07

nález Ústavního soudu ze dne 7. 9. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 34/09

nález Ústavního soudu ze dne 20. 4. 2010, sp. zn. II. ÚS 2087/08

nález Ústavního soudu ze dne 7. 2. 2006, sp. zn. IV. ÚS 125/05

nález Ústavního soudu ze dne 12. 1. 1999, sp. zn. I. ÚS 209/98

usnesení Ústavního soudu ze dne 12. 4. 2012, sp. zn. II. ÚS 776/12

rozsudek rozšířeného senátu NSS ze dne 12. 10. 2004, č. j. 5 Afs 16/2003-56

usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. července 2010, sp. zn. 25 Cdo 1244/2008

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. června 2012, sp. zn. 31 Cdo 619/2011

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 8. 2004, sp. zn. 21 Cdo 1109/2004

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 3. 2008, sp. zn. 29 Odo 100/2006

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 9. 2002, sp. zn. 29 Odo 810/2001

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 11. 2012, sp. zn. 26 Cdo 2168/2011

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 1. 2011, sp. zn. 21 Cdo 3820/2009

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 4. 2009, sp. zn. 29 Odo 988/2006

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 7. 2003, sp. zn. 21 Cdo 818/2003

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 1. 2004, sp. zn. 32 Odo 653/2003

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 11. 2011, sp. zn. 28 Cdo 1444/2011

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 12. 2012, sp. zn. 28 Cdo 3481/2012

rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. března 2012, sp. zn. 32 Cdo 4762/2010

rozsudek Boddaert v. Belgie ze dne 12. října 1975, stížnost č. 4451/70

rozsudek Katte Klitsche de la Grange v. Itálie ze dne 27. října 1994, stížnost č. 12539/86

rozsudek Union Alementaria Sanders S.A. v. Španělsko ze dne 7. července 1989, stížnost č. 11681/85